

TEZĂ DE ABILITARE

Titlu:

Voluntariat, comportament prosocial și intervenții în organizații

Domeniul: Sociologie

Autor: conf.univ.dr. Andronic Răzvan-Lucian
Academia Forțelor Aeriene “Henri Coandă” Brașov

Brașov, 2024

Cuprins:

Rezumatul tezei de abilitare / p. 3

Summary of Habilitation Thesis / p. 4

Lista figurilor / 5

I. Comportament prosocial și voluntariat în contextul intervențiilor psihosociale / p.6

I.1. Voluntariatul – definire, concepte asociate și abordări teoretice / p.7

Comportament prosocial, altruism, voluntariat și concepte conexe / p.10

Teorii asupra voluntariatului / p.17

Managementul voluntarilor / p.25

I.2. Comportamentul prosocial – definire, teorii și factori explicativi / p.30

Definirea comportamentului prosocial / p.30

Altruism vs. Egoism / p.34

Niveluri teoretice de abordare a altruismului / p.35

Factori care influențează apariția comportamentului prosocial / p.45

Emergența comportamentului prosocial / p. 56

I.3. Teoria și practica intervenției psihosociale / p.69

Organizații educaționale / p.69

Organizații implicate în dezvoltarea comunitară / p.79

Organizații din domeniul apărării / p.87

II. Descrierea capacității individuale a candidatului de a coordona echipe de cercetare, de a organiza și gestiona activități didactice, de explicare și facilitare a învățării și cercetării / p.99

Coordonarea echipelor de cercetare / p.99

Organizarea și gestionarea de activități didactice / p.105

Explicarea și facilitarea învățării și cercetării / p.106

III. Evoluția carierei profesionale și planuri de dezvoltare / p.108

Cariera didactică / p.108

Activitatea științifică / p.110

Referințe bibliografice / p.114

Rezumatul tezei de abilitare

Teza de abilitare *Voluntariat, comportament prosocial și intervenții în organizații* este structurată în trei părți: prezentarea succintă a principalelor rezultate științifice; descrierea experienței în coordonarea de echipe de cercetare și organizarea învățământului; evoluția și planuri de viitor în carieră. Perspectiva redactării tezei este cea a psihologiei sociale (“cea mai umană dintre științele umaniste” – Chelcea, 2006,19), în cadrul căreia mi-am efectuat studiile de masterat și doctorat și în care sunt ancorate cele mai multe dintre preocupările mele didactice și științifice.

În prima parte sunt prezentate principalele rezultate științifice originale publicate sau realizările profesionale făcute publice de către candidat, după conferirea titlului de doctor (în anul 2009) în domeniul de doctorat Sociologie. În această primă parte este descrisă evoluția carierei academice, științifice și profesionale, precum și direcțiile principale de dezvoltare a acesteia (prin raportare la contextul realizărilor științifice semnificative și de actualitate din domeniul de specialitate).

Prezentarea principalelor rezultate profesionale și științifice este făcută în cadrul a două teme majore:

- 1) Voluntariat și comportamentul prosocial;
- 2) Teoria și practica intervenției psihosociale (în mai multe tipuri de medii organizaționale: organizații educaționale; organizații implicate în dezvoltarea comunitară și organizațiile din domeniul apărării)

A doua parte a lucrării conține o descriere a experienței candidatului în:

- coordonarea de echipe de cercetare (în context academic și/sau al implementării de granturi cu finanțare nerambursabilă);
- organizarea și gestionarea de activități didactice, în cadrul departamentelor academice în care a activat;
- explicarea și facilitarea învățării și cercetării, prin participarea la conferințe și alte evenimente destinate comunității științifice și/sau publicului larg.

În primele două părți prezentarea este făcută în mod cronologic, cu exemplificări inserate în text sub formă de *hyperlinks*.

În partea finală a lucrării sunt descrise evoluția carierei profesionale și planuri de dezvoltare, atât în ceea ce privește cariera didactică, cât și activitatea științifică.

Summary of Habilitation Thesis

The Habilitation Thesis entitled *Volunteering, prosocial behavior and interventions within organizations* is structured in three parts: a brief presentation of the main scientific results; a description of experience in coordinating research teams and organizing educational processes; career development and future career plans. The approach to writing the thesis is that of social psychology (“the most humane of the humanities” - Chelcea, 2006,19), an area in which I completed my master’s and doctoral studies and in which most of my didactic and scientific concerns are anchored.

The first part comprises the main original published scientific results or the professional achievements made public by the candidate, after his achievement of the doctoral degree (in 2009) in the doctoral field of Sociology. The evolution of the academic, scientific and professional career is also described hereby, as well as the main directions of its development (by reference to the context of significant and current scientific achievements in the specialized field of Sociology).

The presentation of the main professional and scientific results has been accomplished within two major themes:

- 1) Volunteering and prosocial behavior;
- 2) Theory and practice of psychosocial intervention (in several types of organizational environments: educational organizations; organizations involved in community development and defense organizations)

The second part of the paper encompasses a description of the candidate’s expertise in:

- coordinating research teams (in an academic context and/or the implementation of grants with non-reimbursable funding);
- organizing and conducting didactic activities, within the academic departments in which he worked;
- explaining and facilitating learning and research, by participating in conferences and other events intended for the scientific community and/or the general public.

In both parts, the presentation is done chronologically, with examples inserted in the text in the form of *hyperlinks*.

In the final part of the paper, the evolution of my professional career and development plans are described, both in terms of the teaching career and scientific activity.

Lista figurilor:

- Figura 1. Compararea teoriilor asupra altruismului (după Myers, 1983/1987, 455) (p. 35)
- Figura 2. Modul de apreciere a gradului de inechitate (*apud* Chelcea, 2008, 232) (p. 39)
- Figura 3. Stări psihologice care pot conduce la comportamente prosociale (*apud* Brigham, 1990/1991, 291) (p. 45)
- Figura 4. Modelul intervenției spectatorului propus de Latané și Darley (*apud* Brigham, 1990/1991, 303) (p. 59)
- Figura 5. Modelul analizei costului intervenției propus de J.A. Piliavin și I.M. Piliavin. Adaptare după Brigham (1990/1991, 314) și Lippa (1990/1994, 508) (p. 60)

Partea I. Comportament prosocial și voluntariat în contextul intervențiilor psihosociale

În urmă cu trei decenii, Serge Moscovici (1994/1998, 61-62) remarca faptul că manifestarea altruismului în societățile de tip occidental este una problematică, deoarece acestea sunt fondate pe „prioritatea interesului și a individului”, iar actele altruiste sunt privite mai degrabă cu suspiciune, ajutorarea celuiilalt (perceput ca fiind în dificultate) fiind percepută mai degrabă ca un act deviant, decât o (esențială) normă socială. Această afirmație este actuală și la începutul secolului XXI, în care manifestările egocentrice au fost dezvoltate în mod exponențial de noile tehnologii informaționale, care promovează în manieră facilă interesele și manifestările individuale.

În condițiile în care realitatea virtuală (dominată de postări *selfie*) tinde să ia locul unei prezențe sociale efective, manifestarea comportamentelor prosociale (din care face parte și altruismul, ca formă “pură”, total dezinteresată, de ajutorare a celuiilalt) este o adevărată provocare pentru orice societate de tip occidental. În mod special, în România (în care participarea la activitățile de ajutorare a semenilor este printre cele mai reduse, în comparație cu celelalte state europene) emergența comportamentelor prosociale este o provocare majoră.

Voluntariatul, practică socială cu multiple efecte benefice, este asumat de către puțini cetățeni români (comparativ cu celelalte state europene), în condițiile în care statisticile privind incidența voluntariatului includ și domenii deja consacrate de manifestare a acestuia (e.g. serviciile voluntare de urgență).

Prima parte a tezei de abilitare este consacrată delimitării în context național a voluntariatului și a comportamentelor sociale, prin definirea celor două concepte majore, prezentarea principalelor abordări teoretice și a modalităților de intervenție derivate din acestea.

Perspectiva abordării este cea psihologiei sociale (“cea mai umană dintre științele umaniste” – Chelcea, 2006,19), la fel ca și în cazul lucrării de disertație și a tezei de doctorat. În cadrul acestei discipline sunt ancorate cele mai multe dintre preocupările mele didactice și științifice, detaliate pe parcursul tezei de abilitare. Adoptarea perspectivei psihosociale este motivată de natura voluntariatului și comportamentelor prosociale, care sunt simultan practici sociale dezirabile (mai ales în contextul actual) dar și comportamente individuale sau de grup cu multiple resorturi care tin de personalitatea celor implicați. De aceea, se impune o “grilă de lectură ternară” a faptelor și relațiilor (Moscovici, 1994/1998), specifică psihologiei sociale.

I.1. Voluntariatul – definire, concepte asociate și abordări teoretice

Voluntariatul este o practică socială cu multiple efecte benefice a cărei importanță este recunoscută atât la nivel global, cât și la nivelul fiecărei societăți democratice, în parte. La nivelul Uniunii Europene 22-23% dintre cetățenii peste 15 ani sunt implicați în voluntariat, situația fiind descrisă astfel într-un raport recent (Pater, 2002, 20) privind această tematică: “Activitatea voluntarilor are valoare economică reală (reprezentând în multe țări mai mult de 2 % din PIB¹); în multe sfere sociale voluntarii sunt necesari pentru a asigura nevoile de bază ale cetățenilor, inclusiv siguranța acestora; voluntarii joacă un rol crucial în implementarea tuturor obiectivelor de dezvoltare durabilă ale ONU; iar voluntarii sunt prezenți în orice societate și grup de vârstă Prin urmare, Consiliul Economic și Social consideră că este nerezonabil să se limiteze programele de sprijin pentru voluntari la nivelul UE și finanțate de UE doar pentru tineri.” Prin adoptarea acestui raport, Consiliul Economic și Social îndeamnă Comisia Europeană să declare anul 2025 ca “An European al Voluntariatului”, pentru a stimula dezvoltarea acestei practici sociale.

De exemplu, fără contribuția voluntarilor ar fi cvasimposibil de organizat marile evenimente sportive și culturale, cum sunt și Jocurile Olimpice, aspect menționat constant în discursurile de la deschiderea și închiderea acestora. La ediția precedentă a Jocurilor Olimpice (Tokyo, 2020) au fost selecționați peste 80.000 voluntari, din peste 200.000 cereri². Pentru viitoarea ediție (Paris, 2024) este nevoie de 45.000 voluntari, existând peste 300.000 candidați³, care au putut aplica online (din orice țară) pe o platformă dedicată înscrierilor⁴.

Deși există de mai multe decenii o preocupare constantă de studiere și promovare a voluntariatului, definirea acestui termen rămâne în continuare un demers dificil, datorită multiplelor sensuri în care este utilizat acesta: „cuvântul «voluntar» în sine poate uneori să ducă în eroare sau să fie greșit interpretat” (United Nation Volunteers, 2002, 7). Cu privire la

---

¹ Ca termen de comparație, este de menționat că fiecare stat NATO și-a asumat în 2014 obligația de a asigura 2% din PIB ca buget de apărare până în anul 2024, obiectiv care a atins doar de 7 state membre la nivelul anului 2023 - <https://www.euronews.ro/articole/nato-de-ce-cheltuirea-a-2-din-pib-pentru-aparare-este-atat-de-controversata>

² <https://www.cosr.ro/stiri/2019-01-30/organizatorii-tokyo-2020-au-primit-peste-200000-de-cereri-de-voluntariat>

³ https://www.eurosport.ro/jocurile-olimpice/olympic-games-2024/2024/peste-300.000-de-oameni-s-au-inscris-sa-fie-voluntari-la-jocurile-olimpice-de-la-paris-2024_sto9590484/story.shtml.

⁴ <https://www.paris2024.org/en/volunteers/>

România, Rigman (2008, 2-3) descria o adevărată „problemă a definirii voluntariatului”, provenită din:

1) Definiții legale limitative:

- Prima lege a voluntariatului (Legea 195/2001, cu completările ulterioare) definea voluntariatul ca „activitatea de interes public desfășurată din proprie inițiativă de orice persoană fizică, în folosul altora, fără a primi o contraprestație materială”, activitate care trebuia desfășurată în cadrul unei organizații nonprofit (de drept public sau privat), denumită „beneficiarul voluntariatului”. Definiția era „foarte limitativă, deoarece activitățile de voluntariat în contexte informale nu sunt incluse și – în baza acestei legi – ar trebui să nu fie considerate voluntariat” (Rigman, 2008, 2);

- în formularea actualei legi a voluntariatului (Legea 78/2014, modificată): “voluntariatul reprezintă participarea voluntarului persoană fizică la activități de interes public desfășurate în folosul altor persoane sau al societății, organizate de către persoane juridice de drept public sau de drept privat, fără remunerație, individual sau în grup”. Deși actuala definiție este mai cuprinzătoare (cuprinde și activități care pot fi efectuate în beneficiul societății (în general) și nu doar cu referire la persoane concrete; include și voluntariatul grupurilor de persoane), tot nu include inițiativele informale de ajutorare, desfășurate fără implicare unei organizații nonprofit (denumită acum “organizație-gazdă”).

La nivelul Uniunii Europene nu există o definiție oficială a voluntariatului, dar în raportul recent adoptat sunt incluse și formele informale de manifestare: “în general se înțelege că cuprinde toate formele de activitate voluntară, formală sau informală, întreprinsă de o persoană prin alegerea proprie fără preocupare pentru câștiguri financiare și care contribuie la binele comun” (Pater, 2002, 21)

2) Există numeroase utilizări eronate (prin raportare la legea voluntariatului) ale termenului în contexte oficiale. De exemplu, Ministerul Apărării Naționale (MapN) are în structura de efective și „rezerviști voluntari”⁵, care primesc o indemnizație în fiecare lună pentru activitățile prestate, ceea ce contravine flagrant definiției legale a termenului de voluntariat;

---

⁵ <https://www.recrutaremapn.ro/rezervist.php>

3) Folosirea excesivă a expresiei „muncă voluntară / patriotică” în era comunistă, cu referire la activități cvasiobligatorii (doar în sens ideologic “voluntare”) încă influențează înțelegerea termenului, mai ales pentru generațiile care au fost implicate în astfel de activități;

4) Termenul de „voluntar” are „o relație surprinzător de neclară” cu cel de „membru” al unei asociații non-profit (Rigman, 2008, 2). Această relație variază pe un continuum, pornind de la excluderea reciprocă, până la suprapunere totală, fapt care face foarte dificilă definirea exactă a voluntariatului în contextul organizațiilor autohtone bazate pe libera asociere. Există chiar și exemple în care calitatea de membru într-o asociație este condiționată de îndeplinirea cu succes a unui stagiu de voluntariat⁶.

Încercând să depășească aceste dificultăți de definire în cadrul diferitelor contexte culturale particulare, Organizația Internațională a Muncii (OIM) a publicat în 2011 un manual privind măsurarea muncii de voluntariat (care valorifică și modele mai vechi de măsurare – e.g. Handy & Srinivasan, 2004), unde acesta este definită ca „muncă neremunerată neobligatorie; adică timpul pe care indivizii îl acordă fără plată activităților efectuate fie prin intermediul unei organizații, fie direct pentru alții din afara propriei lor gospodării”. (International Labour Organization, 2011, 13). Această definiție este utilizată în cercetarea comparativă internațională pentru măsurarea voluntariatului formal (descriș ca “muncă de voluntariat indirectă” de către OIM, fiind practicat prin intermediul unei organizații formale - cea “organizație-gazdă” menționată în legislația românească) și voluntariatul informal (numit „muncă de voluntariat directă” de către OIM – formă în care nu există nici o formă de mediere între voluntar și beneficiarul muncii sale), în diverse sisteme culturale și juridice.

Definiția OIM este cea pe care o prefer în abordarea voluntariatului, atât datorită faptului că include toată gama de comportamente prezente în practică, cât și datorită faptului că stă la baza unui manual care descrie modalitățile prin care munca voluntarilor poate fi măsurată și apreciată în mod obiectiv, în diferite contexte socio-culturale.

Cu privire la definirea voluntariatului și specificul acestui concept am comunicat și prezentat următoarele lucrări:

---

⁶ E.g. <https://vedemjust.ro/voluntar-membru/>

Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Stagiile de voluntariat în cadrul educației adulților*. Lucrarea prezentată în cadrul celei de-a treia Conferințe Naționale de Educația Adulților, Timișoara, 19-21 martie 2010 și publicată în volumul conferinței, ISSN 2069 – 0541, pp. 211-217.

Comunicarea (susținută în contextul unei conferințe naționale dedicate educației adulților) a prezentat modul în care voluntariatul poate fi integrat în ofertele instituțiilor publice și ale ONG-urilor implicate în acest tip de educație. Această sugestie a fost adoptată ulterior de mai multe organizații care au participat la conferință, prin oferirea de programe de voluntariat pentru pensionari.

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic Anca-Olga. (2010). *Voluntariat și învățare continuă în România*. Lucrare prezentată în cadrul The 3rd International Conference on Adult Education, Iași, 25-29 aprilie 2010 și publicată în volumul conferinței, ISSN 2068-5106, pp. 294-304, <http://iec.psih.uaic.ro/ciea/contents.php>

Lucrarea pune accentul pe modul în care stagiile de voluntariat pot fi valorificate ca oportunitate de învățare continuă pentru adulții activi pe piața forței de muncă și prezenta exemple de bune practici din alte state est-europene în care educația adulților este o componentă importantă a politicilor publice. Fiind prezentată în cadrul unei conferințe internaționale, a fost urmată de mai multe intervenții ale participanților străini, care au descris modul în care voluntariatul este integrat în sistemele naționale de educație a adulților. Aceste intervenții au fost integrate în versiunea finală a articolului, publicată în volumul conferinței.

Voluntariatul este deseori abordat în relație cu o serie de termeni folosiți frecvent în științele socioumane: comportamentul prosocial și altruismul; comportamentul caritabil și filantropia; responsabilitatea socială; comportamentul democratic și cetățenie activă; dezvoltarea comunitară; capitalul social. În anul 2014 am publicat una dintre primele lucrări disponibile în limba română cu privire la relația voluntariatului cu aceste concepte:

Andronic, Răzvan-Lucian. (2014). *Definition of volunteering in social sciences*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2014 – The International Session of XII-th Scientific Papers „Scientific Research an Education in the Air Force”, ISSN 2247-3137, Brașov, 2014, vol.II, 471-474, disponibilă la: https://www.afahc.ro/ro/afases/2014/socio/Andronic,%20Razvan-Lucian_%20Definition.pdf

Ulterior, am dezvoltat această modalitate de analiză a specificului voluntariatului (prin raportare la terminologia consacrată din științele sociale) în cadrul cărții redactate în baza tezei de doctorat (Andronic, 2002, 53-61). De la publicarea ei, am primit numeroase solicitări din partea studenților sau doctoranzilor care își aleg o teză privind voluntariatul (din perspectiva diferitelor discipline) pentru a consulta această carte, în special datorită analizei conceptuale inclusă în aceasta.

Comportament prosocial, altruism, voluntariat și concepte conexe.

Septimiu Chelcea (1998, 2003) definea comportamentul prosocial în manieră integralistă, ca “un comportament intenționat, realizat în afara obligațiilor profesionale și orientat spre susținerea, conservarea și promovarea valorilor sociale, fără așteptarea vreunei recompense morale sau materiale din partea altora” (Chelcea, 2003, 86). Comportamentul prosocial include astfel o varietate de modalități de manifestare, printre și altruismul (ca subspecie a comportamentului prosocial). Același punct de vedere îl regăsim în marea majoritate a lucrărilor consultate (e.g. Vanden Zaden, 1977/1987, 299-300, care descria altruismul în cadrul comportamentului prosocial, definindu-l ca “un comportament desfășurat în beneficiul unei alte persoane, fără așteptarea unei recompense externe ”).

Relația altruism-comportament prosocial-voluntariat implică mai multe aspecte:

a) În primă instanță, termenul de altruism e diferit de voluntariat doar printr-o nuanță de exprimare: comportamentul altruist nu presupune anticiparea unei “recompense externe”, iar voluntariatul nu implică existența unei “contraprestații materiale” pentru munca depusă. Această diferență este însă una fundamentală: voluntarul nu se așteaptă la contraprestații materiale, dar este motivat și este îndreptățit din punct de vedere legal să obțină alte tipuri de recompense externe (organizațiile-gază având posibilitatea de “a suporta cheltuielile de hrană, cazare și transport pentru voluntar în desfășurarea activității sale de voluntariat”, precum și “alte cheltuieli ocazionate de desfășurarea activității de voluntariat, cu excepția celor aferente muncii prestate de către voluntar” - cf. art 15, lit b) și c) din Legea 78/2014). În cadrul recompenselor externe se încadrează și cea menționată la art.25 din aceeași lege: “la concursurile organizate pentru ocuparea posturilor, dacă doi sau mai mulți candidați obțin punctaje egale, autoritățile și instituțiile publice și angajatorii persoane fizice sau juridice pot acorda punctaj suplimentar candidaților care prezintă unul sau mai multe certificate de

voluntariat obținute din activități de voluntariat, eliberate în condițiile prevăzute de prezenta lege, în situația în care acestea constituie criterii de selecție”.

În literatura privind managementul voluntariatului, asigurarea de recompense (la nivel simbolic sau prin evenimente de recunoaștere a voluntariatului și prin alte forme de recompensare tangibilă) este văzută ca o componentă *sine qua non* a unei activități eficiente. În abordarea Centrului Național de Resurse pentru Voluntariat “Pro Vobis” din Cluj-Napoca⁷, sistemul de recunoaștere a meritelor voluntarilor include atât o dimensiune formală (decernarea de premii, certificate, medalii sau organizarea de evenimente în care voluntarii cu merite deosebite sunt menționați, în mod oficial), cât și o dimensiune informală (personalul angajat fiind încurajat să își exprime aprecierea pentru aportul voluntarilor).

Concluzionând, altruismul și voluntariatul diferă într-un aspect esențial: recompensele externe sunt excluse (prin însăși definiția conceptului) în cazul comportamentului altruist, iar în cazul voluntariatului acestea sunt posibile, cu excepția contraprestației materiale pentru munca depusă. În practica lucrului cu voluntarii, organizațiile non-profit trebuie să dețină un sistem propriu de recompensare a voluntarilor, care să includă toate modalitățile prin care aceasta se produce în mod curent: „Recunoașterea meritelor voluntarilor nu este un eveniment, un cadou sau un premiu – este un proces, o atitudine care trebuie să existe în tot ceea ce se face pentru a atrage, inspira, menține și coordona voluntarii” (Centrul Național de Voluntariat Pro Vobis, 2006, 6).

b) Prin raportare la comportamentul prosocial, voluntariatul are o durată mai mare. Studiile științifice asupra comportamentului prosocial descriu cel mai frecvent situațiile de urgență, vizând comportamente prosociale care au o durată care se măsoară de obicei în minute. Prin comparație cu acestea, voluntariatul este un comportament persistent de ajutorare, cu o durată care poate varia de la câteva ore până la un efort desfășurat pe parcursul mai multor ani (sau chiar decenii) în cadrul aceleiași organizații. Intervențiile în caz de urgență sunt motivate la nivel individual de însăși identificarea situației ca fiind o urgență, în vreme ce voluntarul are nevoie de o motivație susținută (în primul rând, de ordin moral) pentru a-și continua activitatea. Aceasta este asigurată, de regulă, printr-o conjugare a propriului sistem de valori cu sistemele de recompensare ale organizației-gazdă.

Comportamentul prosocial și voluntariatul au în vedere ajutorarea semenilor. Atunci când nevoia de ajutorare este una acută, comportamentul de ajutorare este mai aproape de forma sa

---

⁷ <https://voluntariat.ro/coordinators/documents/useful-tools>

“pură”, mai aproape de altruism. Dacă avem de-a face cu o persoană / grup de persoane pentru care nevoia de ajutorare se cronicizează, atunci ajutorarea capătă forma voluntariatului, practică socială care presupune de obicei și acordarea de recompense de ordin moral voluntarilor (MacLeod, 1993).

Haski-Leventhal & Bargal (2008) propuneau un model al integrării voluntarului și al stadiilor participării acestuia, care descrie cinci faze în socializarea organizațională a voluntarilor: nominalizarea (stabilirea participării voluntarului într-o organizație sau alta); începuturile activității; implicarea emoțională; performarea în organizație și retragerea. Importanța modelului provine din faptul că explică tranziția între faze și detaliază procesul socializării organizaționale, experiențele și emoțiile implicate în fiecare fază. Aceste transformări se reflectă în diferite aspecte legate de munca voluntarilor: training și activități specifice; emoții și percepții; atitudini și comportament; costuri și beneficii percepute; relațiile între organizație, voluntari și beneficiarii voluntariatului.

Comportamentul caritabil și filantropia.

Comportamentul caritabil poate apărea și între persoane care aparțin aceleiași categorii sociale, dar este practicat mai frecvent de către persoanele care au un surplus de resurse, în favoarea celor care au un acces limitat la resurse. În acest din urmă caz, caritatea asigură o redistribuție a resurselor, fiind o formă de solidaritate socială „de sus în jos” fiind un comportament condiționat economic: „intensitatea filantropiei oscilează în timp, în funcție de perioadele de creștere sau descreștere a economiei” (Saulean, 1999, 19). O meta-analiză recentă privind comportamentul filantropic (Saeri et al., 2023, 33) sugera că organizațiile non-profit pot stimula comportamentele caritabile concentrându-se pe victimele individuale, sporind publicitatea donațiilor, discutând impactului donației primite și promovarea deductibilității fiscale a actelor caritabile. În ceea ce privește participanții la evenimentele caritabile din România, motivațiile declarate ale acestora variază pe un continuum, de la altruism spre nevoia de recunoaștere socială (Babii, 2018, 218).

La relația voluntariat / filantropie se referă și Bogdan Voicu (2005, 121-123): „voluntariatul reprezintă o formă de recunoaștere socială, de afirmare a calităților filantropice”. Această formă este una accesibilă tuturor celor care dispun de abilități sau resurse de timp pentru a-i putea ajuta pe alții. Voluntariatul poate fi conceput în acest context ca un mod de acțiune prin care orice persoană poate genera comportamente caritabile și să își valorifice calitățile filantropice. În condițiile în care potențialul voluntar are un excedent de resurse,

atunci el va produce mai probabil comportamente de tip caritabil (Boezeman & Ellemers, 2007).

Responsabilitatea socială.

În limba engleză, inițiativele “responsabile” ale companiilor au fost denumite printr-o varietate de termeni: “*corporate citizenship*”; “*corporate philanthropy*”; “*corporate societal marketing*”; “*community affairs*”, “*community development*” ș.a.m.d. Termenul cel mai des utilizat la ora actuală este cel de “*Corporate Social Responsibility*”(CSR), termen care surprinde concepția actuală referitoare la contribuția pe care trebuie să o aibă companiile la dezvoltarea societății moderne (Ilieș, 2019). Deoarece adoptarea principiilor CSR servește în mod direct obiectivelor de dezvoltare durabilă, au fost dezvoltate standarde internaționale pentru a defini ce înseamnă un “comportament corporativ dezirabil”. Astfel de standarde au fost realizate de către Organizația Națiunilor Unite, Comisia Europeană sau Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și sunt puternic conectate cu setul de 17 obiective de dezvoltare durabilă stabilite la nivel global de către ONU⁸. Preocupările privind CSR sunt de dată recentă în România, fiind în general asociate cu activitatea companiilor multinaționale (Smith, 2008).

Modalitățile în care o companie (indiferent de mărimea acesteia) poate acționa ca urmare a asumării responsabilității sociale sunt diverse (Aguinis & Glavas, 2012): acțiuni filantropice (“*corporate philanthropy*”); marketingul legat de o cauză (“*cause related marketing*”); marketingul social (“*corporate social marketing*”); practici de afaceri responsabile social (“*socially responsible business practices*”); promovarea unei cauze (“*cause promotion*”) și voluntariatul în comunitate (“*community volunteering*”)

Cea din urmă modalitate de acțiune (cunoscută și sub denumirea de “voluntariat corporatist”/ “*corporate volunteering*”) pare a fi o adevărată “calea de mijloc” între asumarea CSR și potențialul de manifestare a comportamentelor prosociale ale angajaților (Andronic, 2012, 57). Prin acest tip de inițiative, compania își încurajează angajații să acționeze ca voluntari în comunitățile în care are interese de afaceri (Cycyota et al, 2016; Oliveira et al, 2022).

---

⁸ <https://sdgs.un.org/goals>

Comportamentul democratic și cetățenia activă.

Deprinderile și abilitățile dezvoltate de voluntari îi pregătesc pe aceștia pentru o viață socială și politică activă (Rigman, 2008; Jo, 2020 etc), înzestrându-i cu informații și resurse valoroase privind participarea civică, acces la rețelele de mobilizare a resurselor comunitare, încredere, toleranță și abilități de atingere a consensului în relația cu alții și mai ales dobândirea unei stări de *empowerment* („capacitatea unui actor social de a se autosuține, de a-și controla mediul de viață” – Sandu, 2005, 215) . Absența acestei stări face ca majoritatea populației să nu se angajeze în viața civică și politică (Rigman, 2008, 6-7). Activitatea de voluntariat este asociată în mod frecvent cu *empowerment* deoarece deprinderile și abilitățile mai sus menționate sunt ușor transferabile în alte contexte de participare democratică. Voluntariatul apare astfel ca un instrument de învățare și practicare a democrației participative (Jo, 2020) sau ca expresie a culturii democratice (Voicu, 2005), mai ales la vâstele tinere (Charlton & Blair, 2021)

În acest context, relația voluntariatului cu cetățenia activă, definită ca „un potențial al indivizilor de a se organiza într-o multitudine de forme, de a mobiliza resurse și a exercita puterea pe care o dețin pentru a-și proteja sau câștiga anumite drepturi sau în scopul producerii unor bunuri publice” (Dodescu & Hatos, 2004, 10) este una de interes major. Crick (2004, 40) afirma că indivizii „înainte de a fi cetățeni ar trebui să fie voluntari” și că „cetățenia activă trebuie să implice, la un moment dat, voluntariatul, dar nu orice voluntariat implică cetățenia”. Crick & Lockyer (2017) notau că voluntariatul devine cetățenie atunci când voluntarii sunt bine informați cu privire la întregul context al implicării lor și li se acordă responsabilitatea cu privire la modul de organizare. Voluntarii sunt abordați astfel ca și cetățeni liberi care acționează împreună.

Dezvoltarea comunitară

Dumitru Sandu (2005, 15) definea dezvoltarea comunitară (DEVCOM) ca “schimbări voluntare în, prin și pentru comunitate, pornind de la experiența practicii în România postdecembristă”, esențială fiind aici dimensiunea participativă, legată indisolubil de mobilizarea membrilor comunității: “O participare voluntară, lipsită de constrângeri presupune, în bună măsură, și dimensiunea de finalitate, de implicare în acțiune sau în schimbare pentru satisfacerea unor nevoi interne ale majorității membrilor grupului sau ale unora dintre aceștia care sunt percepuți ca fiind realmente într-o situație dificilă” (Sandu, 2005, 26-27).

DEVCOM include o varietate de activități ale grupurilor și comunităților umane, care includ și cointeresarea și obținerea de beneficii de natură materială, fiind “o etichetă toleranță

pentru o familie, relativ dezorganizată de practici sau modele de intervenție locală care au sau tind să aibă ca rezultat «mai binele comunității» (Sandu, 2005, 15). În DEVCOM este inclus ca formă particulară de acțiune voluntariatul, abordat în acest context mai ales în contextul generării abilităților necesare DEVCOM (United Nations Volunteers, 2004). Incluziunea voluntariatului în DEVCOM nu este însă una acceptată pe deplin, pentru că și activități de voluntariat care nu pot fi considerate dezvoltare comunitară (în sensul definiției citate), de exemplu voluntariatul în afara țării de origine.

Capitalul social.

Începând cu anii 1990, capitalul social s-a afirmat ca element fundamental în determinarea dezvoltării sociale, împreună cu aranjamentul instituțional (democratic) și cele două „componente hard ale mixului dezvoltării așa cum era el cunoscut până atunci – capitalul material / financiar și capitalul uman” (Voicu, 2007, 1).

Definit ca un “concept evaluativ referitor la capacitatea unei relații sociale de a reduce costurile de tranzacție sau de convertire a unui stoc de valori (materiale, umane, sociale) în alt stoc de valori” (Sandu, 2005, 214), capitalul social se manifestă ca un “capital social de legătură” (“*bridging social capital*”) între unități sociale diferite sau „capital intragrupal” (“*bonding social capital*”), cele două tipuri fiind diferențiate prin funcțiile distincte pe care le îndeplinesc: „Primul tip are funcție de extindere a rețelelor de incluziune, iar cel de-al doilea lucrează mai mult pentru favorizarea excluziunii, reducerii interacțiunii cu persoane în afara grupului de referință” (Sandu, 2003, 69). Voluntariatul contribuie în mod special la sporirea capitalului social tip *bridging*, datorită faptului că presupune, de regulă, contactul cu membrii unor unități sociale diferite, fără a se exclude contribuția sa la tipul *bonding*, atunci când voluntarii acționează în cadrul comunității de unde provin. De aceea, Degli Antoni (2009) pune în legătură capitalul social mai ales cu factorii motivaționali intrinseci ai voluntariatului.

Iluț (2009, 120) descrie relațiile conceptului de „capital social” cu o serie de alte concepte cu care este puternic asociat „cu unele intersectându-se până aproape de suprapunere”: „sociabilitate”, „coeziune”, „solidaritate”, „acțiune colectivă”, „rețele sociale”, „eficiență socială”, insistând asupra relației cu conceptul de „încredere”: „Dintre toate însă, mai de relief pare a fi cel de «încredere», care a primit dezvoltări teoretice multiple și a fost pus, la rândul lui, în strânsă conexiune, pe lângă «capitalul social», cu concepte precum «dragoste», «prietenie», «rețele sociale», «sine», «structură socială», «putere», «timp», «informație», «iertare», «reconciliere»” (Iluț, 2009, 120). Într-o lucrare de referință dedicată încrederii, Misztal (1996, 2) sublinia faptul că „noțiunea de «încredere» este utilizată din ce în ce mai des

de către cercetători în încercarea de a explica diferențele între nivelurile de cooperare atinse în cadrul diferitelor medii sociale și politice”.

Voluntariatul contribuie la consolidarea încrederii în oameni (Cheung, 2016), fără de care nu ar fi posibilă acordarea și primirea ajutorului în mod dezinteresat, încredere care este văzută ca o „formă esențială de capital social care contribuie decisiv la o dezvoltare comunitară de lungă durată” (Voicu, 2007, 9). Brown & Ferris (2007, 95) văd capitalul social ca factor explicativ al generozității individuale: atunci când capitalul social este inclus în “ecuația dăruirii”, influențele directe ale capitalului uman (educația) și ale religiozității se diminuează, sugerând că acest factor a fost subestimat până în prezent, iar investigarea capitalului social trebuie să fie o componentă a oricărei abordări a voluntariatului.

Teorii asupra voluntariatului.

Teoriile asupra voluntariatului sunt diverse (provenind din sociologie, asistență socială, psihosociologie, științe politice sau economie), reflectând diversitatea formelor de manifestare ale acestei practici sociale, cu variații culturale importante (Salamon & Sokolowski, 2001). În funcție de perspectiva abordării, au generat taxonomii specifice, cum ar fi de exemplu cea a teoriilor de factură economică, care includ într-o abordare de marketing (Sava, 2016, 41-48): modelul procesului de voluntariat; teoria integrată a voluntariatului; teoria funcțională în studierea motivațiilor voluntarilor - inventarul funcțiilor voluntariatului ; teoria identificării în studiul comportamentului voluntarilor.

În literatura sociologică românească există o sinteză a explicațiilor teoretice date voluntariatului (Voicu & Voicu, 2003, 2004) la care mă voi referi în prima parte a acestei secțiuni. În continuare voi prezenta cele cinci modele teoretice ale voluntariatului descrise de Thoits & Hewitt (2001), iar în finalul subcapitolului mă voi referi la interpretarea voluntariatului din prisma sociologiei emoțiilor.

Voicu & Voicu (2003, 2004) au realizat o sinteză a diferitelor abordări teoretice ale voluntariatului, considerând că acestea pot fi încadrate în două categorii majore:

- O primă categorie de explicații se concentrează pe diferitele tipuri de resurse sau caracteristici individuale și contribuția acestora în producerea comportamentelor voluntare. În urma identificării acestor resurse se poate alcătui un „profil ideal” al voluntarului dintr-o anumită cultură, pornind de la caracteristicile sociodemografice identificate;

2) A a doua categorie de explicații pornește de la credințele și valorile voluntarilor, punând accentul pe dimensiunea culturală a voluntariatului. De asemenea, aici sunt incluse cercetările privind motivațiile indivizilor care devin voluntari.

1) Caracteristici sociodemografice ale voluntarilor. Capitalul social (mai ales cel de tip *bridging*) este important pentru actele de voluntariat, deoarece acestea implică participare, cooperare și încredere în oameni. Organizațiile în căutare de voluntari folosesc pentru recrutarea acestora rețeaua socială a membrilor proprii (Voicu & Voicu, 2004). Wilson & Musick (1997, 1999) arată că persoanele cu o largă rețea socială au o probabilitate mare să intre în contact și să lucreze ca voluntari, iar participarea ca voluntar contribuie extinderea sau consolidarea rețelei sociale: „voluntariatul organizat reprezintă în esența sa o formă de sociabilizare, de a crește frecvența contactelor sociale” (Voicu, 2005, 122).

Capitalul uman a fost pus în legătură cu voluntariatul, mai ales în ceea ce privește „modelul statusului dominant” elaborat de David Horton Smith (1982, 1994), conform căruia voluntarii sunt persoanele care posedă caracteristici de nivel înalt în ceea ce privește capitalul uman:

„Voluntarii sunt în general indivizi cu „status dominant” (Smith, 1982, 1994): mai tineri, mai bogați, mai activi, mai bine educați, cu mai multe contacte sociale etc. Voluntariatul reprezintă o cale de a îmbogăți substanțial aceste contacte, prin accesul la rețele sociale bogate de care dispun ceilalți voluntari. Calitatea rețelelor noi accesate este de asemenea ridicată, date fiind caracteristicile voluntarilor, ca indivizi, așa cum am menționat deja, cu status mai ridicat decât media, proveniți mai degrabă din straturile superioare ale societății (Voicu, 2005, 122-123).”

Frecvența actelor de voluntariat este în relație directă cu venitul potențialilor voluntari (Smith, 1982; Wilson, 2000). Persoanele care nu au „grija zilei de mâine” își găsesc cu mai mare ușurință timpul necesar implicării ca voluntari. La nivelul societății „dezvoltarea economică are tendința de a produce nivele ridicate ale voluntariatului” (Inglehart, 2003, 70).

Cu privire la apartenența de gen, există abordări care afirmă faptul că femeile ar putea fi mai degrabă implicate în voluntariat decât bărbații, pornind de la faptul că posedă unele calități necesare voluntariatului (de exemplu, scoruri mai înalte la diferitele teste care măsoară empatia sau altruismul) și sunt mai puțin implicate pe piața forței de muncă (Wilson, 2000). Alți autori susțin contrariul: că bărbații ar putea să fie mai degrabă voluntari, argumentând că au mai multe caracteristici ale „modelului statusului dominant” în comparație cu populația feminină. La o distanță de zece ani, două studii care își propuneau să identifice profilul ideal al voluntarului în România au rezultate contradictorii din punctul de vedere al apartenenței de gen: în 1997

acesta era mai degrabă de sex masculin (Saulean, 1999, 24), iar în 2007 aproape două treimi erau femei (Rigman, 2008, 4).

Din punct de vedere teoretic, voluntarii provin din cadrul vârstelor în care timpul liber este mai degrabă disponibil, în comparație cu populația activă: adolescenții și tinerii, respectiv persoanele aflate în primii ani după pensionare. Okun & Michel (2006) notau că probabilitatea ca persoanele din intervalul de vârstă 60-74 de ani să se implice în voluntariat este mai mare atunci când există “simțul comunității”. Pentru persoanele care sunt voluntari au fost identificate o serie de trăsături comune, în baza cărora se poate susține că în cadrul acestei categorii de vârstă probabilitatea de a deveni voluntar este mai mare pentru persoanele cu nivel educațional superior, mai ales dacă acesta are legătură cu domeniul de activitate al organizației nonprofit sau cu practica religioasă (Anderson & Fox, 2015). Eforturile pentru păstrarea activă a acestor voluntari trebuie să vizeze modul în care activitățile organizației reflectă valorile umanitare, oferă posibilități de a arăta grija pentru comunitate și pot asigura un beneficiu membrilor comunității (Omoto & Snyder, 2002). Voluntariatul are numeroase efecte pozitive la persoanele în vârstă, probabil pentru că serviciile aduse comunității devin un substituent al angajării când intervine pensionarea (Thoits & Hewitt, 2001, 117). Într-un studiu comparativ voluntari / non-voluntari de vârsta a treia au fost identificate numeroase și variate beneficii la nivel individual ale voluntariatului, care conduc la concluzia că voluntariatul are ca sursă atât motive altruiste, cât și egoiste (Warburton et al, 2001, 598):

„A-i ajuta pe alții este în mod clar o motivație altruistică sau centrată pe ceilalți, dar există evidența unor motive orientate spre sine, cum ar fi faptul de a te simți util, de a câștiga diferite satisfacții sau să întâlnești alte persoane. Acest pattern de rezultate așteptate sugerează că voluntarii sunt motivați de ambele tipuri de motivații – altruiste și egoiste – și ambele sunt importante în decizia de a fi voluntar. Această concluzie reflectă actualele abordări asupra altruismului și motivelor orientate spre sine întâlnite în psihologie și sociologie (Kohn 1990; Piliavin și Charng 1990). Este important ca ambele categorii să fie recunoscute în activitatea practică, deoarece voluntariatul este o activitate plină de împliniri pentru persoanele în vârstă și este necesar să se furnizeze o bază solidă pentru implicarea lor continuă.”

În ceea ce privește adolescenții și tinerii, pentru aceștia probabilitatea de a deveni voluntari este mai mică pentru cei care lucrează – comparativ cu cei care studiază – sau dacă au copii, comparativ cu cei care nu au. Pentru celelalte vârste, prezența copiilor nu constituie un impediment: „Părinții mai în vârstă au tendința de a fi mai bine pregătiți pentru creșterea copiilor. Ei au mai mult timp să devină voluntari” (Voicu & Voicu, 2004, 4). Cu privire la S.U.A., Tiehen (2000) concluzionează că numărul femeilor căsătorite care au participat între anii 1965-1993 săptămânal la activități de voluntariat a scăzut de la 16.4% în 1965 la 9.3% în 1993,

tendință explicabilă prin faptul că rata de angajare a acestora a crescut semnificativ în aceeași perioadă, la fel ca și perioada medie a studiilor în cadrul aceleiași categorii.

În mod obișnuit, voluntarii sunt recrutați din mediul urban. Faptul poate fi explicat atât prin abundența de rețele sociale care se intersectează aici (folosită de organizații pentru recrutare și de voluntari pentru sporirea capitalului social propriu), dar și prin faptul că organizațiile nonprofit, cele care recrutează voluntari (în mod special cele de drept public) sunt mult mai prezente în mediul urban decât în cel rural. Controversa se poartă în plan teoretic doar în ceea ce privește dimensiunea orașelor care favorizează voluntariatul și este departe de a fi soluționată, datorită intervenției și a altor factori care pot favoriza voluntariatul (de exemplu, dacă un oraș este sau nu un centru universitar, în special în ceea ce privește facultățile cu profil socio-uman).

2) Valori și motivații individuale. Implicarea ca voluntar are o funcție expresivă pentru individ, persoana în cauză putându-și arăta astfel valorile după care își conduce existența (de exemplu, cele de ordin religios – Wilson & Musick, 1997): „Întrebați ce i-a determinat să se implice în acțiuni de voluntariat, oamenii adesea răspund că ajutorul acordat face parte din ceea ce reprezintă ei ca persoane” (Wosinska, 2004/2005, 260).

În ceea ce privește motivația individuală care conduce la voluntariat, în lucrările consultate se insistă în mod special asupra conștientizării oportunităților de diversificare a rețelei sociale, dobândirii de abilități și calificări noi sau urmărirea obținerii unei forme de recunoaștere socială. Abordat astfel, voluntariatul pare mai degrabă generat de motivații care nu au de-a face cu altruismul. Eckstein (2001, 230) insistă asupra faptului că în cazul celui care devine voluntar „schimburile inegale contribuie la întărirea onorabilității, prestigiului și autorității”, de unde și concluzia formulată de Voicu & Voicu (2005, 5): „Excluzând factorii declanșatori pur altruști, determinanții voluntariatului pot fi reduși la un set de resurse sau indicatori socio-economici de status”. Studiind motivația voluntarilor de a se implica în activitățile organizațiilor neguvernamentale americane de protecția mediului, Martinez & McMullin (2004) identificau următoarele categorii: nevoia de apartenență la o rețea socială; schimbările în stilul de viață; nevoi personale de dezvoltare și credința privind capacitatea personală de a modifica situația (prin acțiuni și decizii individuale). În ceea ce privește motivația continuării activității, voluntarii indicau eficacitatea activităților organizate ca fiind principalul factor care le susține motivația.

De remarcat este faptul că fiind vorba de un comportament prosocial de durată, motivațiile individuale se pot schimba semnificativ în perioada voluntariatului. De exemplu, voluntariatul poate fi declanșat de un tip de motiv (cum ar fi dorința autentică de a-i ajuta pe alții), în vreme ce continuarea pe un termen mai lung a activității de voluntariat poate fi rezultatul unui alt tip de motivație (de exemplu, cea de afiliere la grupul de voluntari). Costurile și beneficiile voluntariatului, percepțiile și atitudinile, relațiile cu alții pot diferi în timpul implicării voluntare. De aceea, diferitele aspecte ale voluntariatului trebuie caracterizate nu numai pornind de la diferitele tipuri de voluntari și de la motivele lor inițiale, cât și prin raportare la diferitele faze (etape) ale carierei de voluntari (Haski-Leventhal & Bargal, 2008, 71).

Pornind de la cele două direcții majore de explicare teoretică a voluntariatului, Voicu & Voicu (2005, 5) alcătuiau un portret al voluntarului din Europa de Est, care este similar cu cel al voluntarului din Europa Occidentală (corespondent modelului „statusului dominant”): „o persoană bine educată, cu o rețea socială vastă, care are o bună situație materială și caută să-și îndeplinească trebuințe de ordin superior. Mai mult, ne așteptăm să găsim un nivel mai ridicat al voluntariatului în rândul tinerilor, cu un nivel ridicat al practicării religiei și cu reședința în mediul urban”.

Thoits & Hewitt (2001, 117-118) descriu patru modele ale voluntarilor, care ghidează literatura referitoare la acest domeniu și propun un model propriu, cel al „bunăstării personale”:

a) Modelul motivațiilor voluntarului subliniază rolul motivațiilor individuale în voluntariat, gama fiind extrem de extinsă: „de exemplu, a învăța noi abilități, a-și dezvolta personalitatea, creșterea stimei de sine, pregătirea pentru carieră, exprimarea valorilor personale și angajării în comunitate sau chiar reducerea conflictelor intrapersonale sau amenințărilor la adresa identității proprii”. Voluntariatul servește unor motivații diferite atât de la o persoană la alta, cât și pentru aceeași persoană, ceea ce conduce la concluzionarea faptului că „selecția voluntarilor nu poate fi patentată la un nivel larg sau sistematic”, tocmai datorită poliformismului motivațional (Thoits & Hewitt, 2001, 117);

b) Modelul valorilor și atitudinilor accentuează legătura dintre voluntariat și credința individului privind importanța participării civice sau a responsabilității resimțite pentru a produce comportamente caritabile. Deloc surprinzător, valorile și atitudinile favorabile participării civice active influențează voluntariatul;

c) Modelul identității de rol se bazează pe prezumția conform căreia efectuarea unei activități de voluntariat în trecut produce o dezvoltare a unei „identități a rolului de voluntar”. Odată dobândită această identitate, este posibilă implicarea în viitor ca voluntar a aceleiași persoane;

d) Modelul personalității voluntarului sugerează că există variabile de personalitate sau de dispoziție care favorizează voluntariatul (în mod similar cu încercările de stabilire a „personalității altruistice” discutate în capitolul următor). În acest context, Thoits & Hewitt, (2001, 117) au formulat concluzia că „Participarea ca voluntar este mai ridicată pentru indivizii cu locul controlului intern, cu o stimă de sine ridicată și cu o stabilitate emoțională ridicată. Aceste rezultate sugerează că oamenii care au în general resurse personale mai mari de *coping* [...] și se află într-o mai bună stare de sănătate mintală ar trebui să fie mai probabil voluntari”.

e) Modelul bunăstării personale reunește o serie de caracteristici de personalitate și o bună stare de sănătate (fizică și mintală) sub forma unei liste-inventar de resurse personale proprii ale celor care caută sau sunt căutați să devină voluntari. Relația voluntariat/bunăstare personală este astfel una reciprocă: „studiile sugerează că persoanele cu o bunăstare mai mare (de exemplu, cu resurse psihosociale mai mari și sănătate fizică sau mintală) pot deveni voluntari mai frecvent, iar oamenii care sunt implicați în servicii pentru comunitate pot avea în măsură mai mare satisfacția vieții, stimă de sine, conștiința sensului vieții, sănătate fizică și mintală” (Thoits & Hewitt, 2001, 118). Abordând „beneficiile universale ale voluntariatului”, Pidgeon (1998) descria numeroasele efecte pozitive atât la nivel individual, cât și la nivelul organizațiilor nonprofit sau a celor comerciale.

Voluntariatul și sociologia emoțiilor.

În ultimele decenii sociologia emoțiilor s-a manifestat ca un nou domeniu de cercetare, iar în psihosociologie „ideea că emoțiile sunt de natură socială, că își au originea în relațiile sociale este astăzi larg acceptată” (Chelcea & Zodieru, 2008, 369).

Chelcea (2007, 161) sublinia că „teoriile comportamentului prosocial au, dacă nu integral, cel puțin parțial valabilitate în analiza simpatiei (poate și a altor emoții). Arătând simpatie unei persoane, noi îi acordăm un sprijin pentru depășirea situației critice, o încurajăm, ceea ce reprezintă un comportament prosocial autentic dacă «donatorul de simpatie» – termenul îmi aparține – nu așteaptă o recompensă materială sau morală, dacă exprimarea simpatiei nu constituie o obligație de serviciu, ci un act conștient, liber decis”. Pornind de la această afirmație, voluntariatul este abordabil din perspectiva teoriei simpatiei elaborată de Clark (1987, 1997):

„...dintre cele trei dimensiuni ale empatiei (cognitivă, afectivă și conativă), cea din urmă (denumită „simpatie” de către Baron și Byrne, 1984) – care presupune pe lângă a simți la fel ca și celălalt și a simți că trebuie să faci ceva pentru acesta (Iluț, 2004, 89) – joacă rolul cel mai important în declanșarea comportamentelor prosociale (Kienbaum, Volland, și Ulich, 2001). Simpatia modifică percepția controlabilității factorilor cauzali, fiind cauza pentru care acordăm, cu precădere, ajutor persoanelor similare” (Chelcea, 2006, 79).

Așa cum am arătat anterior, diferența între comportamentul prosocial și voluntariat (ca două forme distincte de comportament de ajutorare a semenilor) se datorează în primul rând duratei celor două tipuri de comportament, de regulă mai scurtă în cadrul comportamentelor prosociale. Într-o perioadă mai lungă de timp „donatorul de simpatie” are nevoie de susținere motivațională pentru efortul susținut de ajutorare pe care îl face și nu mai suntem în fața unui „comportament prosocial autentic”, ci a unei activități de voluntariat.

Voluntarul (pe care parafrazând îl pot numi „donatorul cronic de simpatie”) acționează în cadrul „economiei emoțiilor” în mod frecvent ca „hiperinvestitor”, având o „linie de credit a simpatiei” (definită de Clark drept cantitatea de simpatie de care dispune individul) de nivel superior și fiind dispus să ajungă la o „limită a simpatiei” cât mai ridicată față de persoanele pe care le ajută. „Limita simpatiei” este înțeleasă aici ca fiind „simpatia pe care individul o negociază în funcție de situația concretă în care se găsește celălalt, dar și în raport cu propria istorie de viață (experiența trecută de a fi „om bun”) și de înălțimea propriilor standarde morale” (Chelcea, 2007, 161).

Simpatia – „cea mai socială dintre emoții” – are un rol de „valoare de protecție”, permițând persoanei aflate în dificultate să își mobilizeze resursele, reușind să acționeze conform normelor culturale și să solicite în mod adecvat ajutorul.

Dacă „simpatia este colacul de salvare care uneori îi ajută pe cei aflați în pericol” (Chelcea, 2007, 162), atunci voluntarii ar avea rolul echipajului bărcii de salvare: pe baza relației de simpatie stabilită cu persoana/persoanele pe care le ajută, voluntarii pot acorda ajutorul și acesta să fie acceptat ca atare: „simpatia îi mobilizează pe cei care se simpatizează să se focalizeze pe aspectele morale, pe regulile culturale și, prin aceasta, simpatia are funcție de integrare socială”.

Cu privire la abordările teoretice ale voluntariatului, am susținut și publicat lucrarea: Andronic, Răzvan-Lucian. (2014). *Volunteering: theoretical approaches and personal characteristics*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2014 – The International Session of XII-th Scientific Papers „Scientific Research an Education in the Air Force”, ISSN 2247-3137, Brașov, 2014, vol.II, 475-478. https://www.afahc.ro/ro/afases/2014/socio/Andronic,%20Razvan-Lucian_%20Volunteering.pdf

Lucrarea conține o primă versiune a prezentării principalelor teorii asupra voluntariatului (din perspectivă psihosocială), prezentată mai sus. Din informațiile pe care le dețin, a fost prima

prezentare a modelelor teoretice descrise de Thoits & Hewitt (2001) în literatura de limbă română și prima lucrare autohtonă care a descris voluntariatul în contextul sociologiei emoțiilor.

De asemenea, pornind de la interesul manifestat de către membrii comunității științifice și persoane implicate în mișcarea de voluntariat din România, am publicat teza de doctorat, în care am încorporat și contribuțiile ulterioare, descrise mai sus:

Andronic, Răzvan-Lucian. (2012). *Comportament prosocial și voluntariat în România postdecembristă. O abordare psihosociologică a programelor de intervenție*. Sibiu: Editura Psihimedia, ISBN 978 – 973 – 1753 – 12 – 6, 150 pagini.

Deoarece până în prezent au fost elaborate doar câteva teze de doctorat care abordează voluntariatul, iar acestea sunt redactate din perspectiva mai multor discipline (relativ eterogene), lucrarea publicată cu mai bine de un deceniu în urmă îmi este încă solicitată (așa cum am menționat deja) pentru a fi consultată de către (puținii) cercetători ai voluntariatului autohton, probabil și datorită perspective de abordare, cea a psihologiei sociale (o “știință punte” Chelcea, 2006,18). Acest aspect îl pot interpreta și ca un argument (indirect) al necesității continuării demersurilor mele de cercetare și promovare a voluntariatului în România.

După obținerea titlului de doctor am avut numeroase prezentări în cadrul unor manifestări dedicate organizațiilor neguvernamentale și / sau non-profit publice, cele două tipuri de organizații-gazdă care încheie cel mai frecvent contracte de voluntariat, conform Legii Voluntariatului (nr.78/2014).

Un exemplu în acest sens este prezența mea ca și keynote speaker la cele două ediții ale conferinței naționale interdisciplinare dedicate voluntariatului “*Cand statul doarme si cetatenii se implică*” organizate la Sibiu în 2019 și 2020 - vz. <https://pse-bv.spiruharet.ro/480-conferinta-cand-statul-doarme-si-cetatenii-se-implica-sibiu-21-22-11-2019>

De menționat în acest context este faptul că abordările științifice privind voluntariatul sunt rare în România, desi sunt recunoscute ca având o importanță majoră de către mișcarea de voluntariat : “Având la bază date solide și credibile, măsurate cu ajutorul universităților și altor actori specializați în statistică, voluntariatul poate deveni un instrument recunoscut în soluționarea mai multor probleme din societatea noastră.” (Coaliția pentru Voluntariat, 2023, 5).

Managementul voluntarilor.

După decembrie 1989, voluntariatul a început să se dezvolte în România ca o posibilitate distinctă de implicare în viața comunității. Acesta a fost practicat în primii ani de după reinstaurarea democrației prin replicarea modelelor de organizare a voluntariatului din alte state și prin activitatea voluntarilor străini. România a adoptat prima lege a voluntariatului în 2001, (marcând astfel Anul Internațional al Voluntariatului, declarat de O.N.U.) revizuită în 2002 și 2006. În 2014 a apărut o nouă lege a voluntariatului inițiată de o coaliție de ONG (constituită cu scopul actualizării legislației), modificată în 2016⁹. În versiunea actuală a legii voluntariatului¹⁰, principalii termeni sunt definiți astfel (la art.3):

“a) voluntariatul reprezintă participarea voluntarului persoană fizică la activități de interes public desfășurate în folosul altor persoane sau al societății, organizate de către persoane juridice de drept public sau de drept privat, fără remunerație, individual sau în grup;

b) activitatea de interes public reprezintă activitatea desfășurată în domenii precum: arta și cultura, sportul și recreerea, educația și cercetarea, protecția mediului, sănătatea, asistența socială, religia, activismul civic, drepturile omului, ajutorul umanitar și/sau filantropic, dezvoltarea comunitară, dezvoltarea socială;

c) organizația-gazdă este persoana juridică de drept public sau de drept privat, fără scop lucrativ, ori întreprinderea socială sau întreprinderea socială de inserție, care organizează și administrează activități de voluntariat”.

În România, organizațiile-gazdă sunt în special persoanele juridice non-profit de drept privat (ONG), care depind de voluntari pentru a-și îndeplini obiectivele (deoarece au, în mod cronic, resurse umane și/sau financiare limitate) tip de organizație pentru care voluntarii sunt un vector de dezvoltare organizațională (Farmer și Fedor, 2001). De asemenea, există un număr important de voluntari în organizațiile publice non-profit, datorită existenței unui set de acte normative privind utilizarea voluntarilor în anumite domenii specifice (cum ar fi: serviciile voluntare de urgență și de protecție civilă, serviciile sociale (de protecție a copiilor, îngrijiri la domiciliu); salvatorii voluntari din regiunea montană, protecția mediului - Nistor, 2009). În ceea ce privește practicarea voluntariatului în întreprinderile sociale sau întreprinderea sociale de inserție (categoriile sunt incluse în categoria organizațiilor gazdă a voluntariatului, începând cu modificarea din 2016 a legii voluntariatului) nu există la acest moment informații disponibile. Deoarece acest tip de întreprinderi sunt înființate de regulă prin

---

⁹ Istoricul adoptării legii inițiale a voluntariatului (195/2001) și de modificare succesivă a acesteia, până la adoptarea Legii 78/2014 (modificată ulterior prin legea 175/2016) poate fi consultat la: <https://voluntariat.ro/coordinatori/articles/legislation/despre-lv>

¹⁰ Disponibilă la <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/159292>

intermediul unor scheme de grant (care presupun, ca și cerință *sine qua non* crearea de locuri de muncă, renumerate) este de așteptat ca voluntariatul să nu fie o practică la fel de răspândită ca cazul organizațiilor non-profit de tip public sau privat.

Există, de asemenea, un număr semnificativ de proiecte și programe promovate ca fiind “voluntariat” (deși nu corespund tuturor cerințelor legale, mai sus menționate) ale angajaților corporațiilor multinaționale sau ale companiilor autohtone. Acest tip de inițiative sunt susținute nemijlocit de către companii, iar acest mod de acțiune (cunoscut sub numele de „voluntariat corporativ”) este un tip de inițiativă prin care compania își încurajează angajații să se implice ca voluntari în susținerea comunității, a unui ONG sau a unei cauze individuale, de obicei cu intenția de a crea și/sau menține un mediu organizational motivant pentru proprii angajați (Wan et.al., 2022).

În ciuda tendințelor pozitive, voluntariatul nu este pe deplin consacrat în România ca practică socială uzuală (comparativ cu alte state europene), atât din punct de vedere cantitativ (ca pondere a voluntarilor din populația activă; diferitele studii dedicate voluntariatului românesc - printre care și teze de doctorat - Andronic (2009), Sava (2016) - indicând faptul că România are una dintre cele mai scăzute ponderi a voluntarilor, la nivelul Uniunii Europene) cât și și calitativ (evaluarea modului în care voluntariatul contribuie la dezvoltarea comunității).

Motivele principale ale slabei reprezentări a voluntariatului autohton descrise cel mai frecvent în literatura consultată sunt: carențele legislative, care au produs restricții artificiale în utilizarea voluntarilor (de exemplu, în prima lege a voluntariatului (2001) se stipula obligativitatea încheierii unei asigurări medicale pentru orice voluntar), refuzul voluntarilor de a semna contracte scrise cu organizația gazdă sau scepticismul majorității managerii organizațiilor publice nonprofit legate de implicarea voluntarilor în activități curente (cu excepția domeniilor enumerate mai sus, unde munca lor este percepută mai degrabă ca o necesitate).

Pentru a încuraja utilizarea sistematică a voluntarilor în cadrul posibilelor organizații-gazdă ale voluntariatului am publicat (într-o revistă cotate B+, la momentul apariției), articolul: Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Volunteer Management in Romania – An emerging Practice*. Review of General Management, Volume 11, Issue 1, pp. 71-78. Articolul poate fi consultat la adresa: https://www.managementgeneral.ro/pdf/1_2010_7.pdf

Pe lângă cauzele subutilizării voluntarilor în organizațiile non-profit (publice sau private) enumerate mai sus (care țin de contextul general al voluntariatului din România) am propus prin intermediul acestui articol o abordare în termeni de cultură organizațională (cu caracter de noutate în literatura privind managementul voluntariatului disponibilă în acel moment în România) pornind de la o constatare făcută în timpul elaborării tezei de doctorat. Analizând documentele de organizare a voluntariatului și modul în care aceștia sunt utilizați în mod efectiv, am constatat că în mod frecvent că nu este îndeplinită o cerință de bază a dezvoltării unui program de voluntariat, cea de compatibilitate între cultura unei organizații și programul de voluntariat (Shure, 1991). De regulă, pregătirea voluntarilor se făcea pentru varianta optimă (presumată) de funcționare a organizației și nu pentru ce era și cum funcționa cu adevărat aceasta, existând diferențe marcante între cerințele prezumate și cele exercitate efectiv în cadrul stagiilor de voluntariat din România (Rigman, 2008). De aceea, în cadrul articolului mai sus menționat, voluntariatul este descris ca un proces iterativ, cu secvențe acționale distincte. De asemenea, am descris posibilele aplicații ale modelului de management al voluntarilor (bazate pe abordări de tipul cercetare-acțiune) în organizații non-profit de drept public sau privat.

În pofida aparențelor, voluntarii sunt dificil de atras și de implicat în cadrul organizațiilor non-profit (e.g. Lee et al., (1998) Mureșan & Mureșan (2001) etc.). Întrucât aceasta este o categorie specială de resurse umane (prin definiție, neremunerate), gestionarea acestora este supusă unui tip specific de management al resurselor umane: managementul voluntarilor, care a făcut obiectul articolului mai sus menționat. Managementului voluntarilor îi sunt consacrate mai multe lucrări de referință (e.g. MacLeod (1993), Campbell & Ellis (1995), Connors (2011), Blaustein (2017)) acesta fiind abordat și în funcție de vârsta voluntarilor (de exemplu, copii - Erlbach, 1998) și mai ales în funcție de contextul socio-cultural în care are loc implicarea voluntarilor.

În prezent, asigurarea unui management performant al voluntariatului în România ține de adoptarea la nivelul organizației-gazdă a unui set de “elemente de bună practică pentru organizațiile care lucrează cu voluntari, care duc la realizarea unui program de voluntariat de calitate”¹¹ (Pro Vobis – Centrul Național de Resurse pentru Voluntariat, 2023):

- *Coordonarea voluntarilor*, care trebuie asigurată de o persoană specializată în acest rol, a cărei contribuție este esențială atât pentru voluntari cât și pentru succesul programului de

---

¹¹ Pro Vobis – Centrul Național de Resurse pentru Voluntariat (2023). [Document de poziție publică - Calitate în lucru cu voluntarii](#)

voluntariat și al activităților organizației-gazdă. Coordonarea voluntarilor permite atât derularea de procese uzuale din domeniul resurselor umane (recrutare, selecție, orientare, monitorizare, supervizare, evaluare, fidelizare) dar în condițiile în care remunerația este absentă, precum și asigurarea de posibilități de dezvoltare personală și profesională a voluntarilor;

- *Respectarea cadrului legal cu privire la voluntariat*, de către toate părțile implicate: prevederile Legii nr. 78/2014 privind reglementarea activității de voluntariat în România, legislația securității și sănătății în muncă și cea care specifică domeniului activitate al voluntarului¹²;

- *Respectarea drepturilor și a demnității umane* (a voluntarilor și a beneficiarilor activităților organizațiilor non-profit). Accentul este pus aici pe asigurarea confidențialității și protecției datelor tuturor persoanelor implicate;

- *Siguranța voluntarilor*, pe tot parcursul implicării lor. Impune atât o evaluare inițială a riscurilor la care se expun (posibile efecte negative asupra sănătății fizice, psihice sau asupra stării emoționale), precum și includerea de măsuri sau chiar echipamente pentru protejarea voluntarilor implicați, pe lângă demersuri de informare și instruire specifice;

- *Politici și strategii de implicare a voluntarilor în organizație*, menite să asigure transparență, coerență și claritate în activitatea voluntarilor, care să fie adaptate la necesitățile și modul de lucru uzual al organizației (să îi reflecte cultura), fiind necesară o reevaluare și ajustare periodică a acestora;

- *Roluri pentru voluntari, diverse și adaptate nevoilor*. Rolurile voluntarilor se generează pe baza nevoilor din comunitate, la care răspund activitățile organizației-gazdă. Pentru a își menține implicarea, este necesară elaborarea unor roluri motivante pentru aceștia și trebuie să fie adaptate propriilor nevoi, motivații și disponibilități. În acest sens, se recomandă diversificarea modurilor de implicare, privind:

- *Durata implicării*: pe o durată mai lungă (săptămâni sau luni), dar și posibilități de implicare punctuală - pentru o zi sau pentru o activitate specifică) sau un eveniment mai restrâns ca durată (tip de implicare cu efecte benefice la nivel individual – Stevick & Addleman, 1995)

- Posibilitatea de implicare ca *voluntar individual sau ca parte a unui grup de voluntari* (familia, grup de prieteni, colegi de serviciu etc.);

---

¹² Cadrul legal al voluntariatului (general și specific) este disponibil la: <https://voluntariat.ro/coordinators>.

- *Posibilitatea de a te dezvolta profesional și/sau personal* prin voluntariat:
- *Prezență fizică* în organizația-gazdă sau implicarea ca *voluntar de la distanță*;
- *Digitalizarea*: utilizată atât pentru facilitarea accesului la voluntariat și creșterea calității programului de voluntariat cât și pentru a eficientiza coordonarea voluntarilor (prin realizarea de activități de recrutare/selecție, monitorizarea și evidența activităților, feedback din partea beneficiarilor finali etc);
- *Incluziunea*: voluntariatul trebuie să devină mai accesibil (pentru persoane din medii dezavantajate, cu vârste diferite și cu diverse situații personale), atât în ceea ce privește voluntarii, cât și pentru cei care beneficiază de activitățile organizației-gazdă;
- *Dezvoltarea și recunoașterea competențelor dobândite prin voluntariat*. În special pentru voluntarii tineri, motivația implicării ca voluntar include posibilități de învățare și dezvoltare personală. Este necesară oferirea de posibilități de validare a învățării, menite să valorice competențele dezvoltate, inclusiv prin facilitarea obținerii unui loc de muncă;
- *Recunoașterea meritelor* este o componenta esențială a motivării voluntarilor (indiferent de rolul sau complexitatea sarcinilor îndeplinite de aceștia). Recunoașterea trebuie să aibă un caracter public, prin evenimente dedicate și prezentarea constantă a rezultatelor îndeplinite cu ajutorul voluntarilor;
- *Participarea coordonatorilor de voluntari la comunități de practică și advocacy* pentru voluntariat, menită să asigure sprijinul necesar pentru aceștia. Se recomandă îndeplinirea rolului de coordonator de voluntari de către aceeași persoană pe o perioadă mai lungă de timp, pentru a avea posibilitatea să dobândească experiență specifică și să-și îmbunătățească competențele;
- *Promovarea voluntariatului*, atât internă (în cadrul organizației-gazdă), cât și în afara ei. Doar în cadrul unei organizații în care membrii acesteia înțeleg rolurile și importanța contribuției voluntarilor, aceștia pot să își aducă o contribuție semnificativă.

I.2. Comportamentul prosocial – definire, teorii și factori explicativi

Interesul față de comportamentul de ajutorare ca temă distinctă în științele sociale este de dată relativ recentă, fiind prezent în cadrul mai multor discipline. Abordarea acestui tip de comportament a fost făcută mai ales de psihosociologi, care au definit și impus termenul de „prosocial” cu referire la comportamentul uman (Iluț, 2004, 79). Penner et al. (2005) descriau trei niveluri de analiză a comportamentului prosocial: nivelul „mezo” - studiul diadelor (formate între cel care ajută și cel care este ajutat) în contextul unei situații specifice; nivelul „micro” - studiul originilor tendințelor prosociale și al surselor de variație a acestor tendințe; și nivelul „macro” - studiul acțiunilor prosociale care au loc în contextul grupurilor și al organizațiilor mari.

În cvasitotalitatea sintezelor dedicate acestui domeniu științific tema comportamentului prosocial este considerată ca fiind una importantă și este prezentată *in extenso*, fie în capitole dedicate (e.g. Flache et al., 2006, Schroeder & Graziano, 2015, Steele, 2016) fie în cadrul unor capitole care nu au titluri care fac referire în mod direct la conceptul de „comportament prosocial” (e.g. „Ajutându-i pe ceilalți” (Brehm și Kassin, 1990/1993; Lippa, 1990/1994); „Acțiunea socială pozitivă” (Gergen și Gergen, 1981) sau „Altruismul și comportamentul de ajutorare (Vander Zanden, 1977/1987).

Această relativă inconsecvență de ordin conceptual are legătură cu dificultatea definirii comportamentului prosocial și în mod special în clarificarea relației acestuia cu altruismul (Pfattheicher et al., 2022).. De aceea, termenii mai sus menționați sunt folosiți de multe ori în mod interșarjabil. În ceea ce mă privește, am preferat ca prin intermediul lucrărilor publicate să evidențiez distincția între comportamentul prosocial și altruism, pentru a-mi facilita demersul de analiză a conceptului și practicii voluntariatului (la care m-am referit în prima parte a acestei teze). De altfel, în literatura consultată există tendința de extindere a cercetărilor privind comportamentul prosocial de la situațiile de urgență (abordate în studiile inițiale, paradigmatic) și explicarea altruismului (utilizând trei nivele explicative: biologic, psihologic și sociologic, la care mă voi referi în continuare) către abordarea comportamentelor prosociale de lungă durată. Deoarece această tendință nu se manifestă în mod pregnant în psihosociologia românească contemporană, am profitat de oportunitatea de a clarifica raporturile dintre cele trei concepte (comportamentul prosocial, altruism și voluntariat) prin comunicarea și publicarea lucrărilor:

Andronic, Răzvan-Lucian. (2016). *Altruism, trust and volunteering*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2016 - The 18th International Conference „Scientific Research and Education in the Air Force”, 26-28 mai 2016, http://www.afahc.ro/afases/volum_afases_2016_I.pdf, pp. 501-504.

Lucrarea prezenta o explorare a relațiilor care există între conceptele de altruism (ca formă a unui comportament aproape “deviant” în societățile occidentale), încredere (concept care este strâns legat de conceptul de „capital social”) și voluntariat (practica socială, prin care altruismul este promovat și contribuie la dezvoltarea încrederii), cu scopul de a explora ulterior relațiile posibile de mediere.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2016). *Affectivity and prosocial behaviour*. Globalization, intercultural dialogue and national identity, 3rd Edition 19-20 mai 2016, Târgu-Mureș. ISBN: 978-606-8624-03-7, pp. 70-77.

Articolul descrie relația dintre stările emoționale particulare și comportamentul prosocial în ceea ce privește tipul de emoție (negativă sau pozitivă) care pot genera acest tip de comportament și relația empatie-altruism.

Definirea comportamentului prosocial.

Respectând criteriul cronologic, pot fi delimitate mai multe modalități de definire a comportamentului prosocial care au apărut succesiv în literatura de specialitate: prin raportare la comportamentele antisociale; prin enumerarea componentelor sale; prin referire la consecințele sale și în manieră integralistă.

Începuturile studierii comportamentului prosocial au fost făcute în relație cu cel antisocial. Chiar și termenul de “prosocial” a fost propus inițial “ca un termen antinomic la cel de «antisocial», uzitat mai devreme în științele socio-umane. Definirea comportamentelor prosociale prin raportarea la comportamentele antisociale a apărut după furtuna mediatică produsă de celebrul caz Catherine (“Kitty”) Genovese (1964), despre care Robert B. Cialdini (1984/2004, 164-165) nota că “Povestea Catherinei Genovese ar fi murit o dată cu ea în martie 1964 dacă nu s-ar fi întâmplat totul dintr-o greșeală:

S-a întâmplat ca redactorul-șef al ziarului *Times*, A. M. Rosenthal, să ia prânzul cu șeful poliției o săptămână mai târziu. Rosenthal l-a întrebat pe șeful poliției despre o altă crimă care avusese loc în *Queens* iar acesta, crezând că este întrebat despre cazul Genovese, a dezvăluit un lucru cutremurător care fusese revelat de cercetările poliției. Era ceva ce i-a făcut pe toți cei care au aflat povestea, inclusiv pe șeful poliției, să se înspăimânte și să caute explicații. Catherine Genovese nu murise rapid și în tăcere. A fost o agonie lungă, chinuitoare și străfulgerată de strigăte de ajutor într-un loc *public*. Atacatorul ei a urmărit-

o și a atacat-o în stradă de trei ori de-a lungul unei perioade de treizeci și cinci de minute înainte ca loviturile de cuțit să pună capăt strigătelor ei de ajutor.

În mod incredibil, treizeci și opt de locatari din zonă au privit desfășurarea agoniei ei de după perdelele apartamentelor lor, în siguranță, fără să miște măcar un deget ca să cheme poliția.

Rosenthal, care câștigase cândva premiul Pulitzer pentru reportajele lui, își dădea seama când dădea peste o poveste interesantă. În ziua când a luat prânzul cu șeful poliției, el a însărcinat un reporter să cerceteze “punctul de vedere al martorilor” incidentului Genovese. După o săptămână, *New York Times* a publicat pe prima pagină un articol care avea să creeze un vârtej de controverse și speculații”.

Cazul Kitty Genovese a făcut senzație în mass-media, fiind abordat “scoțând în evidență singura explicație disponibilă la vremea aceea” (Cialdini, 1984/2004, 166) și anume “nepăsarea” celorlalți, apatia și indiferența față de suferințele umane asociată cu exigențele vieții moderne, mai ales în orașele mari. Pornind de la acest caz, a fost dezvoltată o adevărată campanie de presă în care erau relatate noi și noi cazuri de “nepăsare publică” cu consecințe tragice. Această campanie mediatică este cea care a atras atenția profesorilor de psihologie Bibb Latané și John Daley, care au propus o explicație pentru acest tip de incidente (“efectul de spectator”), explicație care le contrazicea pe cele de simț comun și care încă este de actualitate, conform unei metaanalize (Fischer et al., 2011). De aceea, prima modalitate de definire a comportamentelor prosociale a fost cea prin opoziție cu cele antisociale, abordare care este practică în continuare (e.g. Clarke, 2003).

A doua manieră de definire a comportamentelor prosociale este cea de tip inventar, prin enumerarea componentelor sale (Dunfield, 2014), devenind astfel mai ușoară delimitarea altruismului ca formă “pură”, total dezinteresată. Comportamentul prosocial are o sferă de cuprindere mult mai mare, cuprinzând numeroase fenomene psihosociale, în cadrul cărora “ajutorarea, protejarea și sprijinirea dezvoltării celorlalți ocupă o poziție centrală” (Chelcea, 2008, 228).

Comportamentul prosocial este definit cel mai frecvent în prezent - într-o manieră nu prea optimă, din punctul de vedere al logicii formale - prin referire la consecințele sale (e.g. Sigelman, 1972/1993, 286; Brown & Cialdini, 2014 etc.). Delimitarea unui tip de comportament nu poate fi făcută doar prin atestarea prezenței unor efecte pozitive *post factum*, efecte care pot fi consecința altor comportamente, în afara celor prosociale. De aceea, pentru ca să existe o identificare corectă a comportamentelor prosociale, prezența efectelor pozitive trebuie însoțită în mod obligatoriu de aplicarea principiului “discernământul califică în cele din urmă comportamentul”. Acest principiu trebuie folosit drept criteriu de discriminare a

comportamentelor prosociale autentice, cele care au fost produse în mod deliberat pentru a produce efecte benefice pentru alte persoane, fără urmărirea altor obiective (mai mult sau mai puțin explicite).

Comportamentul prosocial este abordat din perspectiva teoriei acțiunii sociale în manieră integralistă, autorul care a consacrat această abordare în România fiind Septimiu Chelcea (1990, 2008) prin luarea în considerare a unei multitudini de elemente de care depinde acțiunea socială: circumstanțele concrete, situația reală și perceperea ei (modul de apreciere a acesteia de către actorii sociali). Abordarea integralistă face posibilă identificarea cu acuratețe a comportamentelor prosociale și eliminarea posibilităților de includere în această categorie – într-o manieră interpretativă – doar a comportamentelor cu efecte pozitive pregnante. Din această perspectivă, este vorba despre un comportament prosocial ori de câte ori avem de-a face cu un “comportament intenționat, realizat în afara obligațiilor profesionale și orientat spre susținerea, conservarea și promovarea valorilor sociale, fără așteptarea vreunei recompense morale sau materiale din partea altora” (Chelcea, 2003, 86). Același autor acordă o cea mai mare importanță valorilor, ca element central în definirea comportamentului prosocial (începând cu definiția dată comportamentului prosocial în cadrul primului dicționar de psihologie socială apărut în România: “comportament caracterizat prin orientarea spre valorile sociale” (Chelcea, 1981, 200)). În ceea ce mă privește, consider că definirea comportamentului în manieră integralistă este cea mai adecvată pentru abordarea comportamentelor prosociale care se produc pe o perioadă mai îndelungată (cum ar fi voluntariatul), tocmai datorită accentului pus pe dimensiunea axiologică a comportamentelor prosociale. Astfel, pot fi explicate eforturile îndelungate ale voluntarilor în beneficiul altor persoane/comunități (uneori, aflate la mare distanță), tocmai datorită influenței valorilor sociale, ca principal factor motivațional al voluntarilor.

În studierea voluntariatului abordarea integralistă este (de asemenea) cea mai relevantă pentru că pune accentul pe faptul că „socializarea are un rol determinant în orientarea spre apărarea, susținerea și promovarea valorilor sociale” (Chelcea, 1990, 201). Consecința de ordin practic poate fi derivată în mod direct: printr-o (re)configurare adecvată a influențelor exercitate de diferitele instanțe ale socializării (mediul familial, școala, mass-media etc.) este posibilă o dezvoltare reală a comportamentului prosocial, inclusiv în forma sa cea mai „sistematizată”, voluntariatul și chiar în medii mai puțin favorizante, cum ar fi regimul de detenție (Schippers et.al., 2001). Prin comparație, celelalte modalități de definire a comportamentului prosocial prezentate anterior (prin opoziție cu cel antisocial; prin

enumerarea componentelor și prin referire la efectele sale) nu conduc la implicații practice atât de pregnante.

Altruism vs. egoism.

În orice context cultural, există narațiuni privind acte comportamentale de tip altruist, efectuate de oameni în beneficiul exclusiv al altor persoane, comportamente efectuate fără a aștepta nici un fel de o recompensă din partea celui ajutat. Poate cea mai cunoscută relatare este cea din Biblie, parabola lui Isus Hristos cu privire la bunul samaritean [Luca 10, 30-35].:

„Un om cobora de la Ierusalim la Ierihon, și a căzut între tâlhari, care, după ce l-au dezbrăcat și l-au rănit, au plecat, lăsându-l aproape mort. Din întâmplare, un preot cobora pe calea aceea și, văzându-l, a trecut pe alături. De asemenea, și un levit, ajungând în acel loc și văzând, a trecut pe alături. Iar un samaritean, mergând pe cale, a venit la el și, văzându-l, i s-a făcut milă și, apropiindu-se, i-a legat rănilor, turnând pe ele untdelemn și vin, și, punându-l pe dobitoacul său, l-a dus la o casă de oaspeți și a purtat grijă de el. Iar a doua zi, scoțând doi dinari, i-a dat gazdei și i-a zis : «Ai grijă de el și, ce vei mai cheltui, eu, când mă voi întoarce, îți voi da» “

Existența altruismului în stare “pură” a fost pusă la îndoială de către filosofi (în baza „paradoxului hedonic” (conform căruia care chiar și actele comportamentale cele mai puțin egoiste pot produce recompense pentru acesta) și de psihologii behavioriști (pentru care nu poate fi acceptabilă ideea existenței unui comportament care se repetă, fără să existe nici o formă de întărire).

Serge Moscovici (1994/1998, 61-62) nota că problema altruismului se pune mai ales în societatea occidentală, cea „fondată pe prioritatea interesului și a individului”, unde actele altruiste sunt privite mai degrabă cu suspiciune: „Acest lucru nu este de mirare, deoarece acolo unde egoismul este considerat a fi ceva normal, orice acțiune altruistă pare necuviincioasă, deviantă, căutându-i-se un motiv ascuns, care nu poate fi decât unul egoist.”

Auguste Comte descria (în 1875 *apud* Franzoi, 1996, 476) cu referire la Europa două tipuri de comportament de ajutorare, bazate pe tipuri diferite de motivații: de tip egoist („forma de ajutorare în care scopul final al celui care acordă ajutor este cel de a-și spori propria bunăstare”) și de tip altruist („forma de ajutorare în care scopul final al celui care acordă ajutor este de a spori bunăstarea celuilalt, fără a obține nimic în schimb”). Moscovici (1994/1998, 65-70) distinge trei forme de altruism: altruismul participativ („altruism fără celălalt”), care nu se adresează unui individ în mod special, ci comunității în ansamblul său; altruismul fiduciar (destinat susținerii relației între persoane și reducerii distanței între ele) și altruismul normativ,

fundamentat pe reprezentările sociale ale comportamentelor de ajutorare (a tipurilor de ajutoare care trebuie acordate sau a privațiunilor la care trebuie să consimțim pentru a-i ajuta pe alții).

În prezent, controversa asupra naturii „pure” a altruismului continuă (Wilson, 2015, Sesardic, 1999), dar nu este la fel de intensă, fiind preferate abordări mai empirice, privind studierea și încurajarea producerii actelor de altruism în contexte socio-culturale bine determinate, chiar dacă acestea au o origine „pură” sau hedonică.

Niveluri teoretice de abordare a altruismului.

Pe măsura controversei inițiale, au fost dezvoltate mai multe cadre teoretice menite să explice altruismul „autentic” sau formele mai „impure” ale acestuia. O prezentare comparativă a acestora a fost realizată de David G. Myers (1983/1987, 441-455), în următoarea figură:

Teoria	Nivelul explicativ	Cum este explicat altruismul ?	
		„Altruism” mutual	Altruism generat de cauze interne
Normelor sociale	Sociologic	Norma reciprocității	Norma responsabilității sociale
Schimbului social	Psihologic	Recompense externe pentru ajutorare	Îngrijorare față de soarta celui alt → recompense interne pentru ajutorare
Sociobiologia	Biologic	Reciprocitate	Selecția pe criterii de rudenie

Figura 1. Compararea teoriilor asupra altruismului (*apud* Myers, 1983/1987, 455)

Acest mod de abordare a teoriilor asupra altruismului – prin încadrarea lor în contextul acestor niveluri explicative – se regăsește (în formulări mai mult sau mai puțin explicite) în marea majoritate a bibliografiei consultate (e.g. Iluț, 2004, Wosinska, 2004/2005).

Nivelul biologic.

Explicațiile teoretice incluse în cadrul acestui nivel au (cel puțin în aparență) un caracter cvasiparadoxal „într-adevăr, indivizii biologici care se sacrifică nu ar trebui să fie selecțate natural, deoarece probabilitatea de a lăsa urmași e mai mică” (Iluț, 2004, 80). Cu toate acestea, există studii care atestă comportamente de tip altruist la diferite specii din regnul animal și chiar insecte (e.g. Griffin et.al. 2003, Queller & Strassman, 1998, Rousset, 2004, Sharp et al. 2005).

Depășirea acestui paradox și formularea de explicații de ordin biologic pentru altruism în cazul speciei umane a devenit posibilă în o dată cu apariția sociobiologiei, concepută ca „studiul sistematic al bazei biologice a întregului comportament social” (Wilson, 1975/2003, 26), care a generat explicații ale comportamentului altruist prin trei mecanisme de etiologie genetică, prezentate în continuare: selecția pe criterii de rudenie; principiul reciprocității anticipate și selecția de grup. Altruismul este abordat pe larg în lucrarea care a fundamentat această abordare „*Sociobiologia. O nouă sinteză*” lui Edward O. Wilson (în capitolul „*Selecția de grup și altruismul*”) atât prin realizarea unei paralele cu manifestări similare din regnul animal, cât și prin abordarea unor aspecte specific umane, trocul și altruismul reciproc (Wilson, 1975/2003, 404-407), pentru că altruismul este văzut ca „problema teoretică centrală a sociobiologiei” (Wilson, 1975/2003, 25-26):

“Cum este posibil ca altruismul, care prin definiție reduce adaptarea personală, să se dezvolte prin selecție naturală? Răspunsul se află în relațiile de rudenie dintre indivizi: dacă genele care generează altruismul sunt împărtășite de două organisme datorită descendenței comune, și dacă actul altruist al unui organism sporește contribuția comună a acestor gene la generația următoare, atunci înclinația spre altruism se va răspândi prin fondul genetic. Acest lucru apare chiar dacă altruistul își aduce o contribuție solidară mai mică la fondul genetic comun ca preț al actului său altruist”.

Explicat astfel prin influența factorilor genetici, altruismul poate fi înțeles prin apelul la principiile evoluționiste, ca efect al unui mecanism întâlnit și la alte specii, infraumane: „selecția pe criterii de rudenie” (“*kinship selection*”), conform căruia indivizii au tendința de a își sprijini rudele consangvine să supraviețuiască, crescând astfel șansele perpetuării patrimoniului genetic comun. Selecția pe criterii de rudenie permite o grupare a acțiunilor unui

individ față de altul în trei categorii (Wilson, 1975/2003, 104): altruismul („atunci când o persoană (sau animal) sporește adaptarea alteia în detrimentul propriei adaptări”); egoismul („ridicarea propriei adaptări coborând-o pe a celorlalți”) și actele de răutate („reducerea propriei adaptări pentru a o diminua pe a celui alt”). În acest context, Wilson susține că în cadrul interacțiunilor interindividuale avem de-a face cu un act de altruism, egoism sau răutate în funcție de rezultatul său adaptativ, apreciat în contextul adaptării inclusive, aceasta fiind definită ca „suma propriilor adaptări ale unui individ plus suma tuturor efectelor pe care acestea le exercită asupra părților corespunzătoare ale adaptărilor tuturor rudelor sale” (Wilson, 1975/2003, 105).

Un alt mecanism care stă la baza altruismului și are fundamente biologice (genetice) este “principiul reciprocității anticipate”, conform căruia individul tinde să se comporte față de ceilalți așa cum se așteaptă să se comporte ceilalți față de propria lui persoană (“altruism reciproc”). Într-o populație dată (de exemplu, o comunitate locală), dacă fiecare individ ar respecta acest principiu, toți indivizii ar putea înregistra beneficii (într-un interval de timp rezonabil) – în urma manifestării comportamentului de ajutor. Cu alte cuvinte, la nivelul unei populații omogene, asumarea unui set de obligații morale referitoare la actele altruiste reciproce va produce o populație cu o adaptare genetică în general sporită. Există însă trei condiții preliminare pentru ca mecanismul genetic al reciprocității să funcționeze: ocaziile de a primi și oferi ajutor să fie frecvente; partenerii să se afle în proximitate fizică; înșelarea să fie ferm descurajată. În special cu privire la ultima condiție, Iluț (2004, 81) nota că acest mecanism genetic este „cvasiidentific simbiozei”: prin selecție naturală, genele care determină indivizii să înșele (să primească, dar să nu dea ajutor) sunt eliminate din sistemul (simbiotic) de altruism reciproc.

O altă abordare specifică sociobiologiei include altruismul reciproc în sfera selecției de grup: ajutorarea celorlalți membri ai grupului echivalează atât cu un avantaj selectiv între membrii, dar aduce și beneficii grupului ca entitate (aflat în competiție cu alte grupuri de indivizi ale aceleiași specii, pentru diferite resurse). Selecția de grup se manifestă însă mai ales la mamiferele superioare, cele care posedă abilități înăscute de a comunica prin emoții și de a se manifesta empatic. Prezența empatiei (abordată aici ca abilitate având fundamente genetice) este considerată condiția de bază a cooperării și coeziunii la grupurile de mamifere superioare, având răspunsuri neuronale specifice la oameni (Morelli et. al., 2014). Cu alte cuvinte, determinismul genetic apare mai degrabă mediat prin manifestări emoționale.

În ultimele decenii se încearcă chiar explicarea prin mecanisme biologice a altruismului față de persoane care nu sunt rude cu cel care acordă ajutorul dezinteresat sau sunt chiar total necunoscute de acesta, inclusiv pe baza unor mecanisme neuronale (Liu et al, 2019). Pornind de la o constatare (susținută atât de cunoașterea comună cât și de de studii științifice) conform căreia ajutorarea se întemeiază în bună măsură pe similaritatea percepută cu beneficiarul ajutorului acordat, se susține că perceperea celui alt ca similar duce la inferența implicită conform căreia acesta este apropiat și genetic. Această inferență se face mai mult sau mai puțin rațional și explică altruismul orientat spre ceilalți (percepuți ca similari) în termeni biologici: se consideră (aproape implicit) persoanele în cauză ca fiind apropiate genetic, fiind astfel activată selecția pe criterii de rudenie. Iluț (2004, 81) nota că sociobiologia este în continuare prea puțin convingătoare atunci când se pune problema explicării comportamentelor prosociale față de persoanele străine, deoarece conduitele sociale sunt în mod evident mai complexe, implicând aspecte psihologice și morale care sunt neglijate în cadrul acestui tip de explicație.

În concluzie, abordarea sociobiologică descrie comportamentele de ajutorare (inclusiv altruismul) ca fiind reacții automate la diferite tipuri de situații, reacții generate de moștenirea genetică. Acest tip de explicații sunt limitative, existând numeroase critici (e.g. Leigh, 2010) care se referă la faptul că moștenirea genetică a speciei umane nu se modifică într-un ritm la fel de rapid cu schimbările de mediu sau tehnologie (cu alte cuvinte, tipurile de situații în care am fi programați genetic să răspundem în manieră altruistă nu au decât parțial corespondență cu situațiile în suntem solicitați să ajutăm în prezent) și – mai ales – la faptul că în esență comportamentul ființelor umane nu este determinat exclusiv de moștenirea genetică (Kerr, 2004). Oamenii dispun de conștiință, care le permite să anticipeze consecințele propriilor comportamente și să acționeze în manieră altruistă, uneori în contexte situaționale complet diferite decât în trecut (Lippa, 1990/1994, 479-480). Cu toate acestea, explicațiile de tip biologic nu sunt de neglijat (Iluț, 2004, 81-82):

“Totuși, ca idei general orientative, merită a fi reținute din sociobiologie următoarele: alături de tendința spre individualitate (și agresivitate), e foarte probabil să existe la om și una – determinată genetic – înspre altruism și sacrificiu; cu cât suntem mai apropiați genetic de semenii noștri, cu atât această tendință e mai pronunțată (vezi relația părinți – copii); chiar și mulți sociobiologi admit că intensitățile și modalitățile altruismului sunt condiționate sociocultural, ei insistând însă că natura lui este genetica-biologică (Wilson, 1978); este neîndoielnic faptul că, indiferent dacă funcționează un mecanism genetic direct și specific pentru a-i ajuta pe alții, există disponibilități biologice înnăscute, ce trimit la empatie, compasiune față de suferința altora, solidaritate și cooperare la nevoie”

Sociobiologia nu poate produce însă explicații convingătoare în ceea ce privește ajutorarea persoanelor străine sau a comportamentelor de ajutorare de lungă durată . De exemplu, este greu de presupus că implicarea voluntarilor (în special prin activități desfășurate la distanțe mari față de propriul mediu socio-cultural) ar putea fi vreodată explicată printr-o determinare genetică, ci mai degrabă prin prezența unor factori determinanți care țin de celelalte două niveluri de explicare a altruismului (psihologic și sociologic), prezentați în continuare.

Nivelul psihologic.

Acest nivel include o gamă diversificată de teorii, care pot fi încadrate în două categorii majore: teorii cost-beneficiu și explicații de ordin afectiv (Chelcea, 2008, 232-235; Andronic 2012).

În sens mai larg, paradigma costuri-beneficii ar include și abordările sociobiologiei cu privire la altruism (explicat prin căutarea de beneficii date de reproducere genetică). Într-un sens mai restrâns, paradigma cost-beneficiu se referă la calculul utilitar al actorului social, la dimensiunea psihologică a altruismului (Johansson, 1992).

Teoria cost-beneficiu concordă cu teoria echității, fiind întemeiată pe următoarele postulate:

- a) Deoarece relațiile inechitabile produc disconfort psihic, oamenii tind să mențină echitatea în relațiile interpersonale,
- b) Raportul care descrie gradul de inechitate în relația dintre două persoane este următorul:

Ceea ce dă persoana A	=	Ceea ce dă persoana B
_____		_____
Ceea ce primește persoana A		Ceea ce primește persoana B

Figura 2. Modul de apreciere a gradului de inechitate (*apud* Chelcea, 2008, 232)

Conform acestei abordări, nu contează atât mărimea costurilor și beneficiilor celor două persoane, ci raportul perceput dintre ele: “e crucial de menționat că indivizii judecă echitatea

sau inechitatea după felul în care percep acest raport, ceea ce poate fi departe de situația reală” (Iluț, 2000, 39).

Analiza cost-beneficiu a altruismului are în vedere cel de al doilea postulat al teoriei, referitor la raportul dintre ceea ce dă persoana care ajută (costul perceput al acțiunii de ajutorare) și ceea ce primește (beneficiul) în cazul fiecărui act de altruism în parte, chiar dacă motivația inițială a ajutorării nu includea perspectiva unui beneficiu. De subliniat în acest context este faptul că în evaluarea acestui raport termenii de “cost” și „beneficiu” au un sens mai larg decât accețiunea lor curentă, economică: (Chelcea, 2008, 232):

“Prin cost se înțelege o gamă largă de factori de natură financiară, dar și ideală, psihică: consumarea unor bunuri materiale, cheltuirea unor sume de bani, ocuparea timpului, efortul fizic, oboseala psihică, depresia, tristețea, pierderea stării de sănătate, primejduirea vieții. Asemănător, beneficiul include atât recompensele externe (bani, stima celorlalti, ajutorul reciproc etc.) cât și recompensele interne (sporirea stimei de sine, satisfacția, dobândirea sentimentului competenței etc.)”.

În esență, analiza cost-beneficiu susține că îi vom ajuta pe alții dacă evaluăm raportul în sensul că beneficiul va depăși costul acordării ajutorului. Conform acestei teorii (care nu se referă și la beneficiile indirecte ale altruismului - Farrelly, 2021) interacțiunile între persoane (inclusiv actele de altruism) sunt ghidate de raționamente de tip economic, iar fiecare individ aplică așa numita strategie ”*minimax*” (Myers, 1983/1987, 444): minimalizarea costurilor în condițiile obținerii unui maxim de beneficii personale. În acest context, altruismul este explicat ca fiind posibil ori de câte ori beneficiile acordării acestuia (printre care recunoașterea, premiarea și reducerea nivelului de stres) sunt percepute ca fiind superioare costurilor implicate (Aronson et al., 2001/2002, 412).

Deși este larg răspândită (în principal datorită formulării sale în manieră intuitivă) explicarea actelor de altruism prin teoria cost-beneficiu este intens criticată, prin două tipuri de argumente prezente (mai mult sau mai puțin explicit) în majoritatea bibliografiei consultate:

- a) este puțin probabil ca majoritatea oamenilor să aibă o percepție exactă asupra raportului cost / beneficiu în cadrul fiecărei interacțiuni sociale, existând numeroase contexte în care persoanele interacționează fără a avea posibilitatea reală de a evalua acest raport;
- b) intervențiile în situații de urgență sunt realizate în mod frecvent în circumstanțe care nu permit desfășurarea unor procese deliberative în timp util sau care nu conțin elemente care ar putea sugera existența unor beneficii majore pentru persoana care acordă ajutorul. Un exemplu

în acest sens este salvarea de la înec a unei persoane care nu știe să înoate, tip de intervenție care presupune – întotdeauna – un risc existențial major din partea salvatorului, deoarece poate apărea oricând reacția reflexă numită “death grip” / “strângerea morții” din partea celui care urmează a fi salvat (Yanilov & Boe, 2022)

A doua categorie de teorii psihologice accentuează importanța unei categorii de beneficii implicite ale altruismului, cele de ordin afectiv. Explicațiile de tip afectiv presupun relevarea influenței emoțiilor și a sentimentelor în producerea altruismului (Iluț, 2004, 87-88):

- Modelul eliminării stării negative (*“negative-state relief model”*), conform căruia avem tendința de a îi ajuta pe cei aflați în dificultate pentru a ne înlătura propria noastră dispoziție negativă sau gândurile “negre” avute. Ajutorarea altcuiva este de fapt un act “mascat” de autoajutorare (Manuncia et al., 1984; Cialdini et.al., 1982).;

- Modelul reducerii surescitării aversive (*“aversive-arousal reduction model”*), care susține că altruismul se produce tot pentru îmbunătățirea stării afective a celui care acordă ajutorul, dar este inițiată și percepția suferinței altei persoane, care ne provoacă neplăcută (și acută) activare nervoasă (*“arousal”*) care trebuie înlăturată;

- Explicarea declanșării altruismului ca un efect al unei disonanțe cognitive percepută între condiția unor oameni și modul normal în care trăiesc ființele umane. Perceperea unei discrepanțe accentuate între aceste două elemente produce disonanță și de tip afectiv, care cauzează un puternic disconfort și îndeamnă la acțiune, prin manifestarea de comportamente prosociale;

- Ipoteza bucuriei empaticе (*“empathic joy hypothesis”*) echivalează altruismul cu autoinducerea de afecte pozitive (“bucurându-i pe alții, mă bucur pe mine însumi”, cu scopul (mai mult sau mai puțin conștientizat) de creștere a stimei de sine. Treptat, implicarea ca voluntar devine o parte a identității personale (Laverie & McDonald, 2007).

Nivelul sociologic.

Și în cadrul acestui nivel există numeroase teorii relevante, elaborate în ultimele decenii. Septimiu Chelcea (2008, 228-232) se referă la două categorii majore, menite să explice comportamentele prosociale: teorii normative și teoria învățării sociale.

a) Normele sociale cele mai frecvent descrise în literatura de specialitate ca fiind implicate în producerea actelor de altruism sunt norma reciprocității și norma responsabilității sociale, puse în relație cu modul de apreciere al justiției sociale și cu diferențele culturale (Franzoi, 1996, 480-481).

Norma reciprocității presupune că vor fi ajutate persoanele care au oferit, la rândul lor, ajutor (Calhoun, 1976, 191). Această normă (menită să mențină corectitudinea în relațiile sociale) explică disconfortul persoanelor care au primit ajutor în trecut și nu pot răspunde cu aceeași „monedă”: “Să-l ajuți pe cel care te-a ajutat cândva: aceasta este regula de aur în orice relație interpersonală și se regăsește, ca și tabuul incestului, în toate societățile (Goulner, 1960). Norma reciprocității funcționează cu precădere în grupurile mici, în colectivitățile izolate, în micile orașele” (Chelcea, 2008, 230).

De subliniat în acest context este faptul că norma reciprocității nu se referă la asistența dezinteresată acordată celorlalți (ca reacție apărută în urma selecției genetice, denumită de către sociobiologie principiului reciprocității anticipate), ci la o regulă generală de schimb social pentru acordarea ajutorului. Este vorba totuși de comportamente prosociale, pentru că schimbul social instituit de această regulă nu se exercită în mod direct și imediat, nu e negociabil și “în tot cazul, norma trimite la decentrarea de pe egoismul pur. Altfel spus, teoretic ai putea fi ajutat, fără ca, în timp să returnezi ajutorul” (Iluț, 2004, 83).

Norma responsabilității sociale postulează că ar trebui să ajutăm ori de câte ori ceilalți sunt în dificultate și dependenți de ajutorul acordat de către ceilalți. În acest sens, ajutorul acordat ar trebui să fie proporțional cu nevoia persoanei dependente de acesta (Lippa, 1990/1994, 492).

Subordonarea față de norma responsabilității nu urmărește obținerea unei recompense externe (ca în cazul normei reciprocității), ci este motivată de atingerea standardelor morale interne (Berkowitz, 1973) De menționat în acest context este remarcă lui David G. Myers (1983/1987, 450) cu referire la parabola bunului samaritean: „Dacă ar exista numai norma reciprocității, samariteanul nu ar fi bunul samaritean”.

Pentru ca norma responsabilității să acționeze, este obligatoriu ca persoana care poate acorda ajutorul să fie convinsă de dependența celui care se află în dificultate. De aceea Latané & Daley (1970) afirmă că această normă este simultan prea generală (pentru că, în principiu, toți oamenii aderă la ea) și prea specifică (pentru că, în toate culturile, codurile morale prevăd și excepții).

Steg & De Groot (2010) au examinat factorii care influențează intențiile prosociale, pe baza modelului de activare a normelor sociale, concluzionând că patru variabile influențează intențiile sau comportamentele prosociale: normele personale, care reflectă sentimentele de obligație morală de a se angaja într-un comportament prosocial; conștientizarea consecințelor adverse, care apar când nu se acționează prosocial; atribuirea responsabilității pentru consecințele negative ale neacționării prosociale și controlul perceput asupra problemelor.

Justiția socială joacă un rol important în modul în care se acordă ajutorul. O persoană care crede în existența unei lumi juste (*"just-world belief"*) va acorda ajutorul doar atunci când va crede că celălalt merită ajutorat. Ca atare, vor fi excluși cei care își „merită” soarta, indiferent de ce afirmă celelalte norme sociale, inclusiv norma responsabilității: „Cei care «și-o fac cu mâna lor» sunt mai puțin ajutați, chiar dacă depind de noi. Să ne gândim la copiii care nu ascultă de părinți...” (Chelcea, 2008, 230).

Tot în cadrul nivelului sociologic sunt încadrate diferitele abordări care iau în considerare diferențele culturale în studierea comportamentului de ajutorare. Deși nu au putut fi atestate diferențe clare între gradul de manifestare a comportamentului de ajutorare în societățile de tip colectivist și cele de tip individualist, la nivelul opiniei publice intenția de ajutorare într-o societate de tip colectivist este prezentă la un nivel mult mai ridicat decât într-o societate de tip individualist, indiferent de relația cu persoana care ar cere ajutorul (părinte, prieten sau străin) sau de tipul nevoii de ajutor (ridicat, mediu sau minor) (Franzoi, 1996, 481; Staub, 2013). În ceea ce privește situațiile de urgență, există studii care atestă faptul că în culturile individualiste există o disponibilitate mai accentuată de a ajuta victima (Wosinska, 2004/2005, 258). De asemenea, afilierea grupală poate întări comportamentul altruist (Bernhard, 2006, Lawler & Thye, 2009).

Concluzionând, se poate afirma că teoriile normativității explică emergența unei game variate de comportamente prosociale (inclusiv de tip altruist) dar nu epuizează fenomenul și nu

oferă prognoze comportamentale adecvate. În plus, în orice societate pot fi întâlnite și norme sociale alternative, care pot inhiba sau chiar anula producerea acestui tip de comportament.

b) Relația între comportamentul prosocial și învățarea socială a fost evidențiată de mai multe cercetări experimentale (e.g. Rushton, 1982) care au confirmat faptul că (ca și în cazul altor tipuri de comportamente) conduitele de tip altruist se pot învăța în cadrul socializării primare, în mod direct (prin mecanismele recompensei, pedepsei și reîntăririi) cât și în mod indirect (prin observarea consecințelor comportamentelor prosociale ale altora).

În mod special expunerea la modele acționale prosociale oferite în mod direct sau prin intermediul unor emisiuni de televiziune s-a dovedit a fi eficientă ca modalitate de învățare a comportamentelor prosociale – lucru valabil indiferent de vârsta participanților la studiile efectuate.

Teoriile incluse în nivelul sociologic de explicare al altruismului au în comun faptul că oferă o sistematizare eficientă a diferitelor observații realizate de-a lungul timpului asupra actelor de altruism și a comportamentelor prosociale în general, în cadrul unor variate contexte culturale. Septimiu Chelcea (2008, 228) nota că „fiecare dintre aceste teorii explică un aspect sau altul al comportamentului prosocial, fără a-l epuiza însă”.

Deși majoritatea studiilor asupra comportamentului de ajutorare nu se referă în mod direct la validarea acestor teorii printr-un demers de tip comparativ, abordarea altruismului prin conjugarea celor trei nivele de explicație (biologic, psihologic, sociologic) are avantajul oferirii unei perspective extrem de largi asupra manifestării acestui tip de comportament în cadrul speciei umane (Myers, 1983/1987, 455; Sharabany & Bar-Tal, 1982, Feigin et al., 2014).

Factori care influențează apariția comportamentului prosocial

Determinanți intrinseci.

De la începuturile abordării comportamentului prosocial în psihosociologie, o atenție specială a fost acordată stărilor psihice care favorizează producerea de comportamente prosociale, care au fost sistematizați de către John C. Brigham (1990/1991, 291):

Tipul motivației	Starea psihică ce influențează motivația de ajutorare	Scopul final al persoanei care acordă ajutorul
Egoistă	Dorința de evitare a pedepsei (rușine, vinovăție) pentru nonintervenție.	Obținerea unei stări mai bune: sentimente bune despre sine, auto-gratificare.
Egoistă	Dispoziția pozitivă.	Continuarea stării actuale: prelungirea bunei dispoziții.
Egoistă	O stare afectivă generală de ordin negativ (dispoziție proastă, tristețe, depresie).	Obținerea unei stări mai bune prin dispariția stării negative.
Egoistă	Afecte negative provocate de nevoile persoanei în dificultate.	Obținerea unei stări mai bune prin reducerea nivelului afectelor negative.
Altruistă	Empatie, preocupare pentru ceilalți.	Ajutorarea celui alt.

Figura 3. Stări psihologice care pot conduce la comportamente prosociale (*apud* Brigham, 1990/1991, 291)

Există un număr foarte mare de cercetări asupra influenței factorilor menționați mai sus, concentrate pe două direcții: relația între dispoziția afectivă și ajutorarea celuilalt (Berkovitz, 1972; Carlson și Miller, 1987; Carlson et al., 1988 etc.) și relația empatie-altruism (Batson, 1992/1998; Batson, 1997; Cialdini *et. al.*, 1987, Batson și Oletson, 1991; Davis, 1994; Stocks et al. 2009 etc.).

În general, persoanele care au emoții pozitive posedă o tendință mai accentuată de a-i ajuta pe ceilalți (Carlson et al, 1988) , care are mai multe explicații posibile: starea afectivă pozitivă duce la o evaluare mai generoasă a propriilor resurse (care pot fi angrenate în intervenție), se corelează cu un nivel ridicat al atenției față de stimulii sociali, sporește încrederea persoanei în cauză, inclusiv în ceea ce privește capacitatea sa de a-i ajuta pe alții (Sarid et al., 2020).

Există și emoții negative care pot favoriza apariția de comportamente prosociale (Carlson & Miller, 1987), care sunt motivate în acest caz de nevoia de ameliorare a stării afective a celui care acordă ajutorul (altruism „egoist”), conform modelului eliminării stării afective. În acest context, Wosinska (2004/2005, 262) argumenta că acest model funcționează doar în cazul emoțiilor negative a căror influență asupra propriei dispoziții ne stă în putință să o schimbăm:

“ Una dintre ele este sentimentul vinovăției, pe care o faptă bună îl face să dispară. Dacă nu-i dai bani unei mame care cerșește punându-și pruncul la piept, pe care o întâlnești în timp ce mergi să iei prânzul într-un restaurant elegant, ai avea muștrări de conștiință.

Devenim mai săritori dacă am trăit ușurarea care a urmat unei oscilări emoționale. Dariusz Dolinski și echipa (1998) a introdus o reclamă sub ștergătoarele mașinilor care fuseseră parcate neregulamentar, într-un loc nepermis. De departe ea semăna cu o amendă. S-a dovedit că proprietarii mașinilor, trăind un moment de ușurare după ce au constatat că totuși nu e vorba despre o amendă, erau adeseori mai receptivi la rugămintea de a completa o anchetă prilejuită, să zicem, de lucrarea de diploma a unui student care s-a apropiat de ei după ce au citit conținutul reclamei, decât persoanele cărora nu li se băgase sub ștergătoare chitanța care imita o amendă.

O altă emoție care declanșează acțiunile prosociale este tristețea. Atunci când suntem răsplătiți pentru ajutorul acordat, ne scuturăm parțial această stare de apăsare; ne simțim mai bine. Dar – după cum se mai întâmplă – persoanele care se află într-o dispoziție tristă sunt într-o oarecare măsură „capricioase" dacă ne referim la alegerea tipului de acțiune prosocială. Și anume, ele aleg astfel de acțiuni, care le permit să-și alunge starea negativă și nu neapărat acele acțiuni care ar fi cele mai favorabile pentru persoana aflată la nevoie. Cu alte cuvinte, i se dă unui cerșetor o ciocolată în loc de bani.”

Faptul că persoana care acordă ajutorul posedă un anumit grad de înțelegere a situației celui aflat în nevoie este un postulat de la care pleacă toate teoriile explicative ale comportamentului prosocial (Iluț, 2004, 88), inclusiv în sociobiologie (care vede empatia ca o trăsătură specifică ființelor care trăiesc în colectivitate, de tipul mamiferelor superioare, obținută prin selecție naturală). De altfel, există o lungă listă de mari personalități ale gândirii (Platon, Aristotel, Toma d’Aquino, David Hume, Charles Darwin, Herbert Spencer etc.) care au concluzionat că

empatia conduce (prin ea însăși) la producerea de acte altruiste. Această afirmație a fost testată empiric de Batson (1997), care a formulat „ipoteza altruismului empatic”, conform căreia emoțiile empatice produc o motivație necesară producerii de beneficii persoanei față de care este resimțită empatia. Cu alte cuvinte, emoțiile empatice produc motivație altruistă.

La ora actuală, empatia este abordată în psihosociologie ca un concept multidimensional. Baron & Byrne (2000) descriau trei dimensiuni ale conceptului:

- 1) dimensiunea cognitivă, capacitatea de a înțelege ce simte o anumită persoană și de ce;
- 2) dimensiunea afectivă, capacitatea de reprezentare a stărilor emoționale ale celuilalt și de trăire a acestora;
- 3) dimensiunea conativă (denumită „simpatie” de către Baron & Byrne), care presupune pe lângă a simți la fel ca și celălalt și a simți că trebuie să faci ceva pentru acesta.

În urma unei analize a 52 de studii (apărute în perioada 1980-2019) privind empatia, provenite din mai multe discipline (neuroștiințe, psihologie, medicină, filosofie etc.) Eklund, & Meranius (2021) afirmă că există “un consens în curs de dezvoltare” în rândul oamenilor de știință că empatia implică patru dimensiuni: înțelegerea (“*understanding*”), simțirea (“*feeling*”), împărtășire (“*sharing*”) și diferențierea între sine și ceilalți (“*self-other differentiation*”).

Potențialul empatic este o trăsătură innăscută, dar acesta nu este prezent în proporție egală la naștere și este încurajat în mod diferit în cursul socializării primare. Astfel, începând cu vârsta de doi ani, devin evidente diferențele cu privire la capacitățile empatice individuale (Davis et al. 1994). O metaanaliză privind relația empatie-atașament la copii și adolescenți (Xu et al., 2022) arată că cei cu atașament ridicat și sigur tind să manifeste mai multă empatie decât cei cu atașament scăzut.

În general, oamenii cunosc faptul că stabilirea unei relații empatice conduce la altruism (Ferguson et al, 2021), așa cum sugerează și experimentele care au studiat fenomenul de evitare a empatiei, care constă în tendința subiecților de a se sustrage de la intrarea în contact cu persoane aflate în suferință (sau de la primirea de mesaje despre situația acestora), știind că se vor simți obligați să le acorde ajutor. De asemenea, există și forma “altruismului patologic”, ca tulburare comportamentală (Oakley et al., 2011)

Odată cu diversificarea studiilor referitoare la determinanții de ordin personal ai comportamentului prosocial, au apărut și încercări de integrare a acestora sub forma unui model mai general, cel al personalității de tip altruist (Penner et al, 2014). Prin delimitarea acestui model se urmărește identificarea tuturor aspectelor constitutive ale personalității responsabile cu acordarea ajutorului într-o gamă cât mai largă de situații (Aronson et al. 2000/2001, 391). Principalele aspecte care au fost abordate în construcția modelului personalității de tip altruist sunt: dimensiunea de gen; rural vs. urban; influența modelelor familiale; angajamentul religios; prezența sentimentului de competență în acordarea ajutorului; locul controlului.

- Dimensiunea de gen a fost explorată urmărindu-se obținerea răspunsului la o întrebare „simplă”: Ce gen este predispus mai mult să producă comportamente prosociale? Deși este practic imposibil de formulat un răspuns tranșant, s-a constatat faptul că bărbații sunt mai dispuși decât femeile să intervină în situații de urgență atât din motive de ordin biologic, cât și ca urmare a modelelor de gen promovate în procesul socializării. Intervenția în situații de urgență a bărbaților este mai probabilă când victima este o femeie (Eagly & Crowley, 1986). Datorită capacităților empatice superioare, femeile par mai dispuse să acorde ajutor în situații în care urgența intervenției nu este una proeminentă, cum ar fi donarea de sânge (Lilley, M., & Slonim, 2016). Această observație este larg răspândită la nivelul simțului comun (fiind susținută de exemple variate, cum ar fi, de exemplu, proporția net favorabilă femeilor în alegerea unor profesii în care empatia are un rol proeminent, cum este cea de psiholog), dar și de o serie de studii științifice. De exemplu, studiind ajutorarea evreilor în perioada ultimului război mondial de către cetățenii germani, Anderson (1997, 43) arăta că în rândul acestora numărul femeilor care au salvat evrei a fost de circa două ori mai mare decât cel al bărbaților. Dacă ajutorarea are și o miză (în cadrul unui joc) bărbații sunt mai predispuși să fie fie perfect egoiști, fie perfect altruști, în timp ce femeile tind să fie „egalitariene” care preferă să se împartă în mod egal între cele două tipuri de conduite (Andreoni & Vesterlund, 2001).

- Prin comparația rural vs. urban s-a obținut atestarea faptului că persoanele provenite din mediul rural sau din orașe mici acordă ajutorul mai frecvent și în situații mai variate decât cei din orașele mari (Bridges, & Coady, 1996), fapt care poate fi explicat prin „ipoteza supraîncărcării urbane” (*“urban-overload hypothesis”*) formulată de Stanley Milgram (1970). Conform acesteia, locuitorii marilor orașe trebuie să fie selectivi în raport cu nivelul ridicat de stimuli sociali la care sunt supuși; fără manifestarea acestei selectivități – care se manifestă și ca ignorare a unor cereri de ajutorare – nu este posibilă o existență individuală eficientă în cadrul marilor aglomerări urbane (Sigelman, 1972/1993, 200).

- Prezența modelelor familiale de comportament prosocial în copilărie (în special în ceea ce privește părinții) este un factor care favorizează semnificativ producerea de astfel de comportamente la vârsta adultă (Jacobs et al, 2001), în special când este parte a unui model cultural (Jellal & Wolff, 2002). Această concluzie a fost argumentată în mod special în cazul cercetărilor efectuate asupra celor care au salvat etnici evrei în perioada celui de al II-lea Război Mondial (Midlarsky et al. 2005; Millen et al. etc.). Cu privire la același tip de acte de ajutorare, elementele comune identificate la cei care le-au acordat ajutor evreilor (în diferite contexte culturale) au fost spiritul contestatar, o identificare puternică cu modelul moral al părinților și trăirea unui sentiment de marginalizare socială (Chelcea, 2006, 84).

- Practicarea unei credințe religioase favorizează în general actul ajutorării, dar între cele două practici nu există o relație direct proporțională (Saroglou, 2013) Cei care frecventează un locaș de cult nu sunt neapărat altruști, deși ajută mai frecvent decât persoanele care nu sunt practicanți activi, așa cum o atestă rezultatele unui studiu comparativ amplu (efectuat în 216 țări) prin utilizarea sondajului *Gallup World* (Bennett & Einolf, 2017). Mai ales în cadrul unor activități organizate de către cultul religios (cum ar fi strângerea de fonduri pentru o cauză caritabilă) ajutorarea celuilalt poate fi motivată de considerente fundamentate pe credință, dar mai degrabă egoiste (Wosinska, 2004/2005, 268).

- Sentimentul competenței personale presupune asocierea unui nivel ridicat al stimei de sine cu prezența abilităților necesare acordării ajutorului într-o situație anume. Dacă această asociere este prezentă, cresc șansele acordării ajutorului, în special de urgență (Piliavin & Charng, 1990). Multe studii de psihosociologie au atestat faptul că orientarea prosocială a comportamentelor corelează pozitiv cu stima de sine.

- Locul controlului (descriș prima dată de Julian B. Rotter , 1966) se referă la faptul că persoanele care percep faptul că au mai mult control asupra evenimentelor (persoanele internaliste) au și o tendință accentuată de a-i ajuta pe alții, în comparație cu persoanele externaliste (cele care văd desfășurarea evenimentelor mai degrabă datorată unor factori externi) – Guagnano (1995, 2005).

În concluzie, studierea diferitelor categorii de factori care definesc o personalitate de tip altruist nu a condus la concluzii categorice, ci mai degrabă a conturat o serie de tendințe generale care trebuie luate în considerare în cadrul demersurilor de promovare a comportamentului prosocial. Cu toate acestea, există studii a căror obiectiv explicit este

conturarea „personalității altruistice”, deși se referă în realitate doar la un tip specific de comportament de ajutorare:

“Psihosociologii și-au pus problema ce combinație de factori de personalitate face diferența marcantă între cei care ajută în situații de urgență și cei care nu fac acest lucru. Astfel, propunând conceptul de personalitate altruistică, H. Bierhoff și colaboratorii săi (1991, 2005) au analizat mai multe cazuri reale de comportament față de accidentați înaintea sosirii salvării. Controlându-se variabilele *sex, vârstă și clasa socială*, a rezultat un profil al personalității altruistice constituit din următoarele cinci caracteristici principale:

- a) *empatia*, care apărea corelată pozitiv cu toleranța, autocontrolul și nevoia de a face bună impresie și de aprobare ;
- b) *crența într-o lume dreaptă (justă)*, exprimată în opinia subiecților că, în lumea în care trăim, mai devreme sau mai târziu, faptele bune vor fi răsplătite, iar cele rele, pedepsite;
- c) *responsabilitatea socială*, convingerea din partea celor care au acordat ajutorul că orice persoană este în cel mai înalt grad responsabilă pentru a-i ajuta pe cei aflați în nevoie;
- d) *locul de control intern*, persoanele care acordă ajutorul considerând că stă în puterea fiecăruia dintre noi de a face bine sau rău. În contrast cu aceștia, cei cu locul de control extern afirmă forțe exterioare sunt responsabile de soarta noastră și a altora, iar aceștia nici nu au acordat ajutor;
- e) cum era de așteptat, *egocentrismul scăzut* este propriu persoanelor ce au ajutat, pe când cele de semn contrar sunt caracterizate de preocupare și absorbție de sine, precum și de competitivitate ridicată” (Iluț, 2004, 91).

Ca o concluzie generală, factorii intrinseci includ o gamă diversificată de emoții pozitive și câteva negative (cele care se pot ameliora prin eforturi individuale), alături de empatie și prezența unor caracteristici generale de personalitate conturează tabloul factorilor de ordin personal care favorizează ajutorul (Carlo et al., 1991). Acțiunea acestor factori este însă relativizată de prezența a sau absența factorilor situaționali și interacționali, descriși în continuare. O metaanaliză recentă (Thielmann et al, 2000) arăta că relațiile dintre trăsăturile de personalitate (51, luate în considerare) și comportamentul prosocial pot fi înțelese în termeni de câteva posibilități situaționale (de exemplu, o posibilitate de exploatare a situației, o posibilitate de reciprocitate, dependența de ceilalți în condiții de incertitudine) care permit exprimarea unor variații specifice de comportament într-o varietate de situații interdependente. O astfel de meta-analiză oferă o bază teoretică pentru înțelegerea diferențelor individuale în comportamentul prosocial în diferite situații cu care se confruntă indivizii în interacțiunile lor sociale de zi cu zi.

Influența factorilor extrinseci.

Factorii extrinseci care au fost studiați țin de contextul de intervenție psihosocială. Aceștia pot fi încadrați în două mari categorii: variabilele ecologice și efectele datorate prezenței altor persoane. Prima categorie este descrisă de Petru Iluț (1994, 274), astfel:

“O clasă importantă de variabile ce operează în asistența prosocială sunt cele ecologice (de mediu fizic și demografic). Dintre acestea, starea generală a vremii contează destul de mult. Numeroase studii de teren și laborator au confirmat ideea populară că o vreme plăcută (senin, temperatură confortabilă) încurajează actele prosociale. Datele unor asemenea cercetări au arătat și că un zgomot mai puternic afectează negativ acordarea de ajutor. Dar nu atât intensitatea în sine contează, cât diferența ei față de cea a zgomotului obișnuit al unui context. S-ar părea că o intensitate mai mare decât cea normală alarmează oamenii și îi îndeamnă, prin urmare, să neglijeze persoanele aflate la necaz. Mărimea localității are, de asemenea, influență în actele prosociale, în sensul că acestea sunt, proporțional, mai frecvente în așezările mici decât în marile orașe. Probabil că explicația este în legătură cu aprobarea și dezaprobarea celorlalți, contextul de anonim specific marilor aglomerări urbane micșorând simțul responsabilității personale. Faptul dacă individul care este pus în situația de a ajuta este sub presiunea timpului sau nu, are o mare semnificație în decizia de a acționa prosocial”.

Variabilele ecologice au fost studiate numeroase cercetări experimentale; unul dintre cele mai frecvent citate fiind cel al lui Darley & Batson (1973) asupra influenței presiunii timpului în acordarea ajutorului. Deși participanții la acest experiment erau studenți la un seminar teologic, dintre care o grupă experimentală urma să „participe” la o discuție privind parabola bunului samaritean (paradigma altruismului pur, citată mai sus), iar cealaltă grupă la o discuție neutră prosocial (șansele profesionale după absolvirea facultății), presiunea factorului timp a fost covârșitoare și nu a ținut cont de subiectul presupusei discuții:

„Într-un experiment realizat la Princeton Theological Seminary, s-a evidențiat dependența emergenței comportamentelor sociale de factorul timp: studenții obligați să ajungă imediat într-o sală de curs au luat în seamă cererea de ajutor a unei persoane doar în proporție de 10%, față de acordarea ajutorului în proporție de 75% în cazul deplasării fără grabă a studenților de la un laborator la altul (Batson, 1978). De astfel, observația de zi cu zi ne arată că, atunci când suntem presați de timp, acordăm mai puțin sau nu acordăm deloc ajutor: *time is money!*” (Chelcea, 2008, 239).

A doua categorie de factori situaționali se referă la prezența altor oameni. În acest context, cea mai cunoscută influență este dată de „efectul de spectator” (*“bystander effect”*) (Latané & Darley, 1970). Cu cât mai mulți indivizi asistă la o întâmplare ce pretinde intervenție de ajutorare, cu atât mai mult are loc o difuziune a responsabilității și se manifestă „paradoxul lui Olson” la nivelul fiecărui individ care asistă la acea întâmplare: „lasă-l mai bine pe celălalt să

intervină!”. Cu alte cuvinte, atunci când la un delict sau la un accident asistă un public numeros, răspunderea realizării intervenției este dispersată: „Fiecărui individ îi revine o anumită doză de vinovăție, niciunul netrebuind să suporte întreaga ei greutate” (Eysenck & Eysenck, 1981/1998, 64).

Un alt factor intens studiat în producerea de comportamente prosociale este cel al prezenței sau absenței modelelor de ajutorare în cadrul unor situații concrete. Numeroase studii experimentale au confirmat faptul că acordarea de ajutor de către alte persoane (asociați ai experimentatorului) sporește șansele ca subiecții experimentului să se comporte în manieră prosocială. De exemplu, atunci când conducem autovehiculul este mai probabil să acordăm ajutor unui șofer căruia i s-au „dezumflat” cauciucurile dacă în prealabil am observat pe altcineva făcând același lucru (Myers, 1983/1987, 463).

Prezența altor persoane poate însă și inhiba intervenția în favoarea celor care au nevoie de ajutor prin definierea situației (interpretarea ei nefiind una gravă) și afirmarea neangajării (de unde inhibiția de a interveni, pentru a evita dezaprobarea celorlalți). În cazul în care mai mulți indivizi asistă la o scenă interpretabilă din punctul de vedere al necesității intervenției, aceștia așteaptă de la ceilalți să primescă informații clarificatoare. Aceste informații sunt solicitate uneori în mod explicit, dar există și multe situații când (datorită unor mecanisme legate de prestigiu, timiditate, rușine etc.) acest schimb de informații (clarificatoare) nu are loc. În cele din urmă cazuri funcționează „ignoranța pluralistă”, fenomen pus în evidență de un experiment devenit clasic, efectuat de Darley & Latané (1968), cunoscut sub denumirea de „experimentul cu camera plină de fum”:

Persoanele anchetate au fost rugate să completeze un chestionar într-o încăpere mică, în care, la un anumit moment dat – la scurt timp după începerea sarcinii – a început să intre pe sub ușă fum. Dacă în încăperea respectivă se găsea o singură persoană, în 75% dintre cazuri aceasta intervenea. Persoana anchetată la vederea fumului de obicei se ridica de pe scaun, bătea în ușă, apoi încerca să o deschidă, apoi se întorcea către secretară, cu rugămintea de a suna la poliție, căci din camera alăturată iese fum, ceea ce poate însemna un incendiu. Când în încăpere se aflau trei persoane care nu se cunoșteau între ele și care completau chestionarul, numai 38% dintre participanții la experiment au recunoscut situația ca reprezentând un pericol și au intervenit. Iar dacă printre cei trei se afla o singură persoană anchetată, ceilalți doi fiind colaboratori ai cercetătorului, care manifestau o extraordinară stăpânire de sine, doar 10% dintre participanți intervenea și abia atunci când întreaga încăpere se umplea de fum. În interviul care a urmat evenimentului, studenții care făcuseră parte din grupul de necunoscuți au văzut fumul nu ca fum (adică nu ca semnal al unui incendiu), ci ca aburi sau ca noxe. Unul dintre participanți și-a imaginat chiar că este un gaz menit să-l facă să spună adevărul la întrebările chestionarului. Totuși, indiferent de cât de inteligente au fost toate aceste interpretări diferite, toate au servit unui singur scop: să demonstreze că nu a fost vorba despre o situație de accident spontan.

O cauză esențială, care îngreuna identificarea precisă a situației respective ca fiind un accident, o constituia așadar – atât în acest experiment, cât și în condițiile naturale de viață cotidiană – prezența altor martori ai evenimentului. Atunci când situația este ambiguă, oamenii se străduiesc să-și păstreze sângele rece pentru a nu fi acuzați că se panichează sau nu vor să fie luați drept proști, intervenind într-o situație care nu reprezintă în realitate un pericol. În consecință, privesc pe furiș la ceea ce fac alții, iar aceștia, la rândul lor, observă cu coada ochiului semnalele calmului aparent al celorlalți. Și astfel „se hrănesc” reciproc cu semnale care nu duc la interpretarea situației ca fiind un accident (Wosinska, 2004/2005, 264).

Fenomenul de “ignoranță pluralistă” apare mai rar în cazurile în care inhibiția de a pune întrebări este diminuată, cum este cazul când cei care asistă la scenă sunt prieteni sau au consumat alcool, cazuri în care crește și probabilitatea intervenției (Baron & Byrne, 1974/2000).

Componenta interpersonală a comportamentului prosocial.

Această componentă se referă la factorii care declanșează acest tip de interacțiune socială (identificați în principal ca trăsături ale persoanei care ar putea fi ajutată), cât și la efectele acestui tip de comportament asupra celui ajutat: caracteristici ale persoanei aflate în dificultate și similaritatea percepută cu aceasta; atribuirea stării de dificultate unor factori necontrolabili; aprecierea subiectivă a gradului de vinovăție a celui care necesită ajutorul; aspectul agreabil sau nu al victimei și apropierea psihosocială resimțită față de aceasta. De asemenea, în cadrul acestei componente sunt abordate și efectele acordării ajutorului asupra persoanei percepută ca fiind într-o situație dificilă.

Pentru inițierea răspunsului comportamental prosocial este necesar ca persoana în dificultate să aibă o serie de caracteristici care să o facă ușor identificabilă ca beneficiar potențial al intervenției de ajutorare (Brehm & Kassin, 1990/1993, 326-334). Perceperea unei persoane în dificultate ca fiind similară (din punct de vedere etnic, atitudinal, vestimentar ș.a.m.d.) crește dorința de a o ajuta (e.g. Dovidio & Penner, 2001/2003, Dovidio, 2017, Schütt, 2023 etc.). Așa cum am menționat anterior, sociobiologia atribuie această tendință unei presupuziții (făcută în mod tacit de cel care acordă ajutorul) conform căreia cei similari ar avea un fond genetic comun (Baugh, 2022). Această explicație este însă una simplificatoare, din moment ce în situațiile în care se poate identifica o nevoie de ajutorare sunt prezente simultan o multitudine de criterii de similaritate sau diferențiere în raport cu persoana în cauză. În acest context, Iluț (2004, 97) nota că problema intersecției criteriilor de similaritate și diferențiere

rămâne deschisă și în domeniul prosocialului și ale altor comportamente sociale complexe (de exemplu, alegerea partenerului conjugal).

Comportamentele prosociale sunt mai frecvente atunci când cauza stării dificile în care se află o persoană poate fi atribuită cu ușurință unor factori în afara controlului acesteia (Krebs, 1982). De asemenea, sunt mult mai mult ajutate persoanele percepute că au depus eforturi pentru a ieși din condiția lor defavorizantă (Gollwitzer et al, 2005). A stabili cine „merită” să fie ajutat sau nu (condiție de bază pentru aplicarea normei responsabilității sociale) este un demers facil în cadrul unor comunități mici sau în ceea ce privește persoanele cunoscute. Problematică este însă stabilirea acestei distincții în ceea ce privește persoanele necunoscute, caz în care cel care poate ajuta trebuie să opereze cu atribuiri și nu este ferit de erorile inerente acestora. De exemplu, solicitarea unei donații pentru o intervenție medicală urgentă de care să beneficieze un tânăr victimă a unui accident de circulație poate eșua, datorită erorii fundamentale de atribuire: dacă accidentul auto este atribuit unor cauze mai degrabă personale (de exemplu, comportamente întâlnite frecvent la tinerii șoferi: viteza excesivă, stilul imprudent de conducere, consumul de alcool / substanțe etc.) în defavoarea unei cauze reale, de ordin situațional (cum ar fi lipsa indicatorului auto „curbă deosebit de periculoasă”), cel care a făcut această eroare de atribuire nu va dona bani, pentru că a apreciat că tânărul șofer „își merită soarta”.

Persoanele cu o prezență fizică dezagreabilă sunt evitate, mai ales dacă aceasta poate fi asociată cu ușurință unui potențial pericol (de exemplu: ajutorarea unei persoane care sângerează poate fi asociată cu un risc sporit de contaminare cu boli transmisibile prin sânge). La polul opus, persoanele cu o prezență fizică agreabilă sunt preferate în acordarea unui ajutor (Adolphs & Tusche, 2017), indiferent de genul acestora (Wosinska, 2004/2005, 267). Această tendință este observabilă și în comportamentele produse în mediul virtual (Guegan et. al., 2020)

Un alt factor care stimulează altruismul este apropierea resimțită față de o persoană, relațiile de prietenie sau de colegialitate. Dacă în aceste cazuri tendința de ajutorare a celuilalt se explică prin fondul genetic comun sau ca urmare a acțiunii normei responsabilității sociale, este mai puțin explicabil în cazul „străinilor familiari” (*“familiar strangers”*), concept introdus de Stanley Milgram (1977), care desemnează indivizii pe care îi observăm frecvent în cadrul contextelor sociale cotidiene (de exemplu, în stațiile de transport în comun), dar cu care nu interacționăm (Blass, 2005). Cu toate acestea, în unele situații specifice, există manifestări de altruism mai degrabă față de aceste persoane, decât față de persoane total necunoscute. Pearce

(2005, 122) descrie în acest context situațiile de altruism întâlnite în interacțiunile dintre turiștii occidentali în țări din Asia.

Intuirea unei relații anterioare victimă-agresor influențează în sens negativ furnizarea unui ajutor. De exemplu, dacă o situație în care un bărbat lovește o femeie este percepută ca „un soț își lovește soția”, se produce o inhibiție a intervenției, datorită atât unor stereotipii culturale (norma noninterveției în cadrul altei familii), cât și a toleranței față de violența în familie (Kettrey & Marx, 2021). Într-o abordare experimentală devenită clasică Shotland & Shaw (1976, 992) arătau că, dacă este simulată o situație de ceartă între un bărbat și o femeie pe stradă, dacă trecătorii nu aveau niciun fel de informație despre cei doi, atunci 70% dintre aceștia presupuneau că este vorba despre un cuplu familial. Dacă femeia (complice a cercetătorului) confirma această atribuire strigând „*Cum m-am putut mărita cu un asemenea imbecil?!*” intervențiile de ajutorare erau extrem de rare.

Acordarea de asistență unei persoane aflate în nevoie are, în general, efecte pozitive asupra acesteia iar comportamentul prosocial este întărit de exprimarea recunoștinței din partea celui ajutat (Tsang, & Martin, 2019). Cu toate acestea, nu trebuie subestimat contextul de ajutorare și mai ales modul în care interacționează persoanele implicate în producerea unui comportament prosocial, dimensiunea interacțională a acestuia (Schneider et al., 1991). Reacțiile negative din partea celui ajutat sunt mai probabile atunci când acesta nu are posibilitatea de a se revanșa, deoarece ajutorul care este mare și/sau nu poate fi răsplătit este văzut ca o amenințare la adresa sentimentului propriei valori. Wosinska (2004/2005, 271) susține că această regulă se aplică atât la nivel individual, cât și al popoarelor și exemplifică cu refuzurile ajutoarelor umanitare oferite în urma unei calamități naturale, dacă acestea provin de la un stat care se află pe poziții ideologice diferite. O situație de acest tip a avut loc în mai 2008, atunci când statul Myanmar (Birmania) a respins oferta Statelor Unite ale Americii de a distribui ajutoare direct supraviețuitorilor cicloului Nargis. În psihosociologia ultimelor două decenii componenta interpersonală a comportamentului prosocial a fost studiată și din perspectiva reacțiilor celui ajutat. Dacă acesta este pus – implicit sau explicit – în inferioritate sau i se creează o obligație față de cel care îl ajută, apare o stare puternică de disconfort, de unde o apreciere limitată sau chiar o respingere a ajutorului acordat. Iluț (2004, 101) nota că atunci când ajutorul nu este solicitat și când stima de sine a celui ajutat este puternic afectată, „bunul samaritean” se poate trezi inclusiv cu reacții adverse, deoarece acest comportament poate fi privit ca ofensă.

Emergența comportamentului prosocial.

Încurajarea producerii comportamentelor prosociale este poate mai importantă decât studierea științifică a comportamentului prosocial ca în contextul societății românești actuale, în care predomină “regula egoismului” la care se referea Moscovici (1996/1998, 82):

“Problema altruismului s-a pus cu deosebită acuitate în societatea noastră occidentală fondată pe prioritatea interesului și a individului. Nu din cauză că există riscul ca oamenii să fie prea altruști, deci să uite de ei înșiși, ci pentru că ar putea să nu fie suficient de altruști. Or, nu există coexistență fără empatie, nici ajutor – nici chiar sacrificiu de sine – fără consens în privința riturilor sau formelor pe care trebuie să le îmbrace acest ajutor sau acest sacrificiu.

Fără acest consens nu ar mai exista societate, ci o junglă de bărbați și femei sau o piață veritabilă în care ar supraviețui doar cei mai norocoși (Badcock, 1986). Altruismul este problema unei culturi a cărei regulă este egoismul.”

În România postdecembristă a fost practică promovarea accentuată a valorilor existenței materiale, o încurajare a consumului ca formă absolută de „împlinire” individuală și o certificare a reușitei sociale în termeni preponderent materiali. În aceste condiții, remarcă lui Serge Moscovici (1996/1998) conform căruia egoismul este norma iar altruismul devianța este pe deplin aplicabilă și României, unde adoptarea modelului economic capitalist s-a făcut cu entuziasm, dar și cu o vădită deconsiderare a practicilor de asumare a responsabilității sociale la nivel de companie sau la nivel individual. În acest context, comportamentele prosociale sunt în continuare *rara avis* (Voicu și Voicu, 2005), încurajarea emergenței comportamentelor prosociale și a voluntariatului este fiind atât un deziderat, cât și o provocare în cadrul societății românești de astăzi.

Cu privire la emergența comportamentului prosocial am publicat (în reviste cotate B sau B+, în momentul apariției) articolele:

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic, Anca. (2010). *The Role of the Media in the Emergence of Prosocial Behaviour*. Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești seria Științele Educației, Vol. LXII, No. 1B/2010, pp. 135-138 Articolul poate fi consultat la adresa: <http://www.bulletin.upg-ploiesti.ro/toc.jsp?page=1500&pageType=SEd&language=2>

Articolul descrie modul în care mass-media poate fi implicată în difuzarea pe scară largă a modelelor prosociale de comportament și în stimularea apariției acestora, pornind de la exemple frecvent citate în literatura domeniului (e.g. efectele prosociale ale difuzării în *prime-time* ale serialului de televiziune *Lassie* în anii '70, inclusiv reducerea numărului de infracțiuni cu violență pe perioada difuzării sale) și analizează bunele practici prezente în mass-media românească privind promovarea comportamentelor prosociale.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Volunteering and Community Development in Rural Areas*. Lucrări științifice. USAMV Iași Seria Agronomie, vol.53, nr.2, pp.270-273 Articolul poate fi consultat la adresa: http://www.revagrois.ro/PDF/2010_2_272.pdf

Pornind de la constatarea faptului că voluntariatul este mai puțin dezvoltat în organizațiile non-profit românești publice, decât în cele private (tip ONG) și foarte puțin prezent în mediul rural, comparativ cu cel urban, am prezentat modul în care acesta poate fi folosit ca un adevărat vector de dezvoltare a zonelor rurale.

Articolul conține exemple de dezvoltare comunitară bazate pe voluntariat, extrase din proiectele (tip grant) pe care le-am redactat și implementat în zonele rurale din județul Brașov.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2011). *Theoretical Models and Methods of Action on the Development of Prosocial Behavior in Romania*. Review of the Air Force Academy, No.1 (18) /2011, pp.127-130. Articolul poate fi consultat la adresa: [http://www.afahc.ro/revista/2011_\(1\).html](http://www.afahc.ro/revista/2011_(1).html)

Articolul prezintă o sinteză a modelor teoretice asupra voluntariatului și modul în care acestea sunt utilizate ca bază de dezvoltare a metodelor de acțiune care pot stimula dezvoltarea comportamentului prosocial. La fel ca și în cazul articolului precedent, am inclus și aici exemple desprinse din practica implementării de proiecte tip grant, în cadrul comunităților locale.

De asemenea, am prezentat și publicat lucrarea:

Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Media and prosocial behaviour*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2010 – The International Session of XII-th Scientific Papers „Scientific Research an Education in the Air Force”, 27-29 mai 2010, Brașov, ISBN 978-973-8415-76-8, pp. 33-36.

Lucrarea aduce în discuție atât exemplele pozitive (în care mass-media a fost implicată în mod direct în promovarea comportamentelor prosociale), cât și cele negative (în care a acționat ca un factor inhibitor), extrase din literatura dedicată acestei teme. De asemenea, include exemplificări cu privire cazuri din mass-media românească, așa cum era acesta configurată la momentul apariției articolului.

Modele ale intervenției prosociale și consecințele aplicative ale acestora.

Pe măsură ce a fost studiată relația între acordarea ajutorului și diferiți factori (de ordin personal, situațional sau interacțional) au fost elaborate și modele ale intervenției prosociale, care își propun să descrie mecanismul producerii acestui tip de comportament pornind de la o anumită categorie de determinanți. Relativ numeroase, aceste încercări de sistematizare s-au impus în mod inegal în literatura de specialitate.

Pornind de la criteriul notorietății în literatura psihosociologică consultată am ales spre prezentare doar patru modele: două de natură cognitivă (modelul luării deciziei în situații de urgență, cunoscut și sub denumirea de „modelul intervenției spectatorului” (*the bystander intervention model*) (Latané și Darley, 1970) și modelul emergenței comportamentelor prosociale (Harvey, 1980), unul inspirat de analiza cost-beneficiu modelul analizei costului intervenției (Piliavin și Piliavin, 1972) și modelul percepției responsabilității celui care solicită ajutorul (Brikman, 1982).

Prezentarea acestor modele include atât o rezumare a principalelor aspecte teoretice, cât și o prezentare a potențialelor consecințe practice.

a) Bibb Latané și John Darley propuneau (în 1970) un model cognitiv al intervențiilor în situații de urgență (Brigham, 1990/1991, 303-307; Lippa, 1990/1994, 507-511; Franzoi, 1996, 488-490 etc.). Conform acestui model, o persoană care ar putea interveni într-o situație de urgență parcurge o secvență de cinci pași până la acordarea ajutorului (Figura 4):

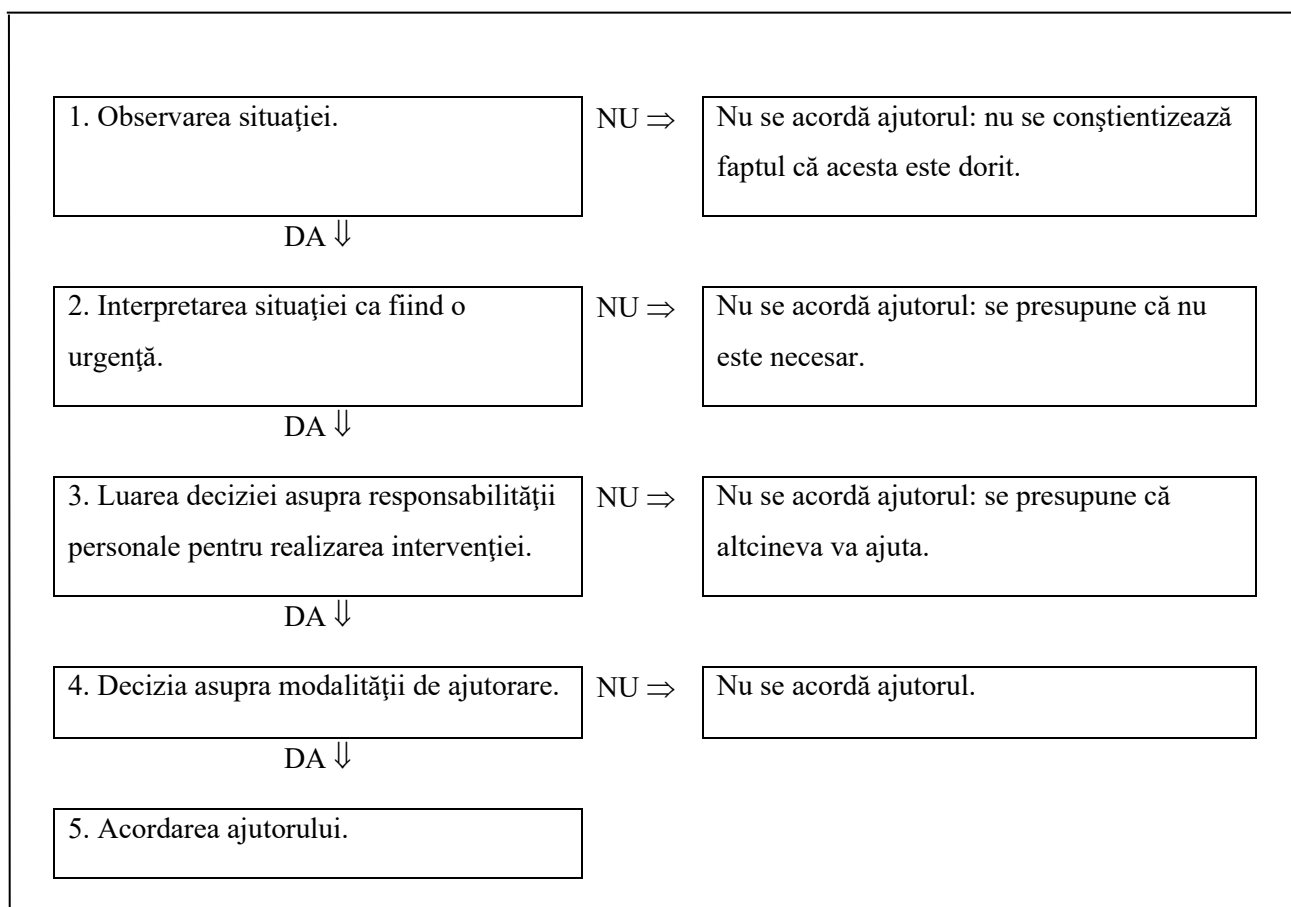

Figura 4. Modelul intervenției spectatorului propus de Latané și Darley (*apud* Brigham, 1990/1991, 303)

Așa cum se poate observa din figura anterioară, intervenția de ajutorare poate fi blocată în oricare dintre primele patru etape. Pentru a se asigura creșterea probabilității de acordare a ajutorului în situații de urgență, Wilhemina Wosinska (2004/2005, 273-274) descria demersurile necesare de „transformare a situației” (în cadrul fiecărei dintre primele patru etape), astfel încât să se ajungă la acordarea ajutorului:

1. Crearea condițiilor de observare a unui eventual pericol (de exemplu, delimitarea sectoarelor de intervenție pe plajă a unui salvamar în funcție de raza sa vizuală);
2. Reducerea ambiguității situației, atât de către victimă („Mă înec! Nu știu să înot!” în locul mult mai interpretabilului strigăt „Ajutor!”), cât și de către martorul la eveniment („mai bine riști să fii considerat ridicol, identificând o situație obișnuită ca fiind un accident, decât să lași victima să moară” – Wosinska, 2004/2005, 273);
3. Consultarea (cu victima sau cu ceilalți martori) asupra celei mai potrivite modalități de acțiune;

4. Verificarea eficienței modului de ajutorare a victimei (de exemplu, verificarea faptului că în încăperea în care urmează să fie adusă o victimă intoxicată cu fum nu există același pericol).

b) Modelul emergenței comportamentelor prosociale a fost elaborat de M.D. Harvey (1980, *apud* Chelcea și Țăran, 1990, 195) pornind de la cercetările de teren vizând acordarea ajutorului de către martorii oculari ai unei agresiuni sau ai unui accident. Similar cu modelul anterior, se disting mai multe faze care trebuie parcurse pentru realizarea unei intervenții: observarea situației, percepția victimei; interpretarea situației ca cerere de ajutor; conștientizarea responsabilității proprii și realizarea propriu-zisă a intervenției. Deosebirea față de modelul Latané & Darley este dată de faptul că este eliminată o etapă (a patra în modelul intervenției spectatorului, cea cu privire la luarea deciziei asupra modalității de ajutorare), dar se păstrează aceeași concluzie generală, de ordin aplicativ: în fiecare fază a procesului luării deciziei intervenția prosocială poate fi blocată. De menționat în acest context este faptul că acest model a fost utilizat în primele cercetări experimentale asupra comportamentului prosocial în România (Chelcea & Țăran, 1990, 195-197).

c) Piliavin & Piliavin (1972) aveau în vedere analiza cost-beneficiu a ajutorării și nonajutorării victimei, ca bază a interpretării reacțiilor potențiale ale persoanelor care pot ajuta (Chelcea și Țăran, 1990, 197-198; Brigham, 1990/1991, 312-315; Lippa, 1990/1994, 507-513 etc.). Modelul analizei costului intervenției este reprezentat în Figura 5:

		Costul ajutorului direct acordat victimei	
		Scăzut	Ridicat
Costul neacordării ajutorului	Ridicat	Intervenție directă	Intervenție indirectă / Redefinirea situației, cu scopul de a scădea costul neacordării ajutorului. <i>sau</i>
	Scăzut	Comportamentul manifestat (intervenție sau nonintervenție) va depinde în mare măsură de opinia persoanei cu privire la normele care se aplică în cazul situației de criză.	Ignorare, negarea situației de urgență, părăsirea locului în care s-a produs situația de criză. ↓

Figura 5. Modelul analizei costului intervenției propus de J.A. Piliavin și I.M. Piliavin. Adaptare după Brigham (1990/1991, 314) și Lippa (1990/1994, 508)

Acest model accentuează importanța beneficiului în realizarea comportamentelor prosociale, având multiple semnificații formative. Frecvența comportamentelor prosociale poate fi crescută prin dobândirea competențelor specifice (de exemplu, deprinderi de acordare a primului ajutor medical) sau prin aprobarea explicită a acestor comportamente.

d) Paul Brikman (1982) a analizat comportamentul prosocial prin luarea în considerare a percepției responsabilității celui ce solicită ajutorul, atât în ceea ce privește situația dificilă în care se află, cât și în găsirea unei soluții de ieșire din această situație. Din corelarea acestor două variabile cu câte două valori rezultă patru modele ale ajutorării:

- „Modelul moral”: responsabilitate ridicată atât în ceea ce privește situația, cât și în ceea ce privește găsirea soluției de depășire a acesteia;
- „Modelul iluminist”: persoana aflată într-o situație critică are un nivel ridicat al responsabilității în ceea ce privește situația în care se află, dar are o responsabilitate scăzută în ceea ce privește imaginarea unei soluții de ieșire din criză;
- „Modelul compensator”: presupune combinarea unei responsabilități scăzute pentru situația critică cu responsabilitatea deplină pentru soluția situației problematice;
- „Modelul medical” – atât în legătură cu situația, cât și cu modalitatea concretă de depășire a acesteia, individul are o responsabilitate scăzută.

Autorul modelului aprecia că dintre cele patru modele cel compensator reprezintă cea mai bună alegere, deoarece cel ajutat se manifestă ca un agent social activ (Chelcea, 1996, 446). În funcție de situația în care se află persoana care va fi ajutată, aceste modele ar putea fi luate în considerare ca punct de plecare în demersurile de ajutorare, prin acțiuni menite să conducă la o asumare realistă a responsabilității, venite din partea asistenților sociali, psihologilor etc. De exemplu, în cazul grupurilor de „alcoolici anonimi” ar fi de preferat „modelul moral”, „modelul iluminist” poate fi asociat în multe situații de asistare a minorilor; „modelul compensator” este adecvat situației victimelor involuntare ale accidentelor rutiere, iar „modelul medical” situațiilor în care se riscă o intervenție chirurgicală dificilă.

În lucrările consacrate comportamentului prosocial (mai ales cele americane) sunt abordate cu predilecție situațiile de intervenție foarte specifică, de acordare a ajutorului unor persoane necunoscute. Pentru Iluț (1994, 275-276) acest mod de abordare are două explicații: pe de o

parte, în acest tip de situații, beneficiile directe lipsesc (fiind mai aproape de prosocialul „autentic”) – și, pe de altă parte, aceste intervenții pot fi mai ușor proiectate experimental.

Diferitele modele ale intervenției psihosociale au fost concepute, aproape în exclusivitate, pornind de analiza intervențiilor în situații de urgență bine determinate, care au stat la baza studiilor experimentale. De aceea, aplicativitatea lor este prezentă mai ales în cazul acestor situații și uneori își probează valabilitatea doar în cadrul spațiului cultural în cadrul căruia au fost elaborate. În viața socială sunt însă mai frecvente comportamentele prosociale mai „banale”, produse în situații mai ușor de regăsit în viața cotidiană. Pentru a facilita producerea acestora au fost formulate o serie de recomandări practice, pornind de la modelele teoretice prezentate anterior și factorii care facilitează comportamentul prosocial (de ordin personal, situațional și interacțional).

Intervenții în cadrul socializării.

Concluzionând asupra cercetărilor care vizau identificarea unui „tip de personalitate altruistă” Septimiu Chelcea (2006, 83) nota că așa cum nu există un tip de criminal înăscut, nu există nici un tip altruist din naștere: „altruștii nu reprezintă altfel de oameni, ci oameni altfel socializați”. În literatura consultată există o gamă foarte largă de modalități de influențare care pot fi exercitate în diferite instanțe socializatoare (e.g. Staub, 2013, Carlo & Padilla-Walker, 2014) Descrierea acestora va fi în continuare făcută prin raportare la nivelurile de explicație teoretică și factorii care favorizează producerea ajutorului (prezentați anterior), cu excepția sociobiologiei, care susține caracterul primordial al moștenirii genetice și pentru care influențele socializatoare sunt depășite ca importanță de către factorul biologic.

În cadrul nivelului psihologic de explicare a altruismului, analiza cost-beneficiu are numeroase consecințe aplicative, printre care se remarcă punerea în evidență a importanței beneficiului în realizarea de viitoare comportamente prosociale. Deoarece rolul recompenselor din trecut în acordarea ajutorului în viitor a fost testat experimental, se impune o recomandare de ordin practic: actele prosociale nu trebuie trecute cu vederea, ci recunoscute și apreciate, validate social. În acest context, se cunoaște că recompensele emoționale (pozitive și negative) sunt cele care incită la acțiune în favoarea celorlalți, iar recompensele materiale fără sporirea stimei de sine au o forță motivațională redusă. Au fost formulate în acest sens descrieri ale modului în care individul trebuie să fie recompensat pentru ajutorarea celui alt:

„Premiul nu ar trebui acordat de fiecare dată, nu trebuie să fie consistent, oferit public și nici să nu aibă un caracter material. Un premiu neașteptat sub forma unei laude neexprimate în mod public este mai de preț, căci consolidează sentimentul sensului săvârșirii faptelor bune și duce la interiorizarea acestei necesități. Răsplata sistematică face ca faptele bune să fie săvârșite cu scopul primirii premiului (de la care se așteaptă să fie de fiecare dată mai mare) și când nu există un premiu, dispare actul disponibilității de a face lucruri bune” (Wosinska, 2004/2005, 273).

Acest mod de acțiune este în concordanță cu explicațiile psihologice date altruismului, care este asociat nevoii individului de a-și întări stima de sine și de a păstra o părere bună despre propria-i persoană. Cu cât este mai mare efortul depus pentru realizarea unei activități (în cazul de față, o activitate prosocială) cu atât va fi mai mare disponibilitatea de a-i ajuta pe alții în viitor, iar dacă individul capătă o dată convingerea interioară că este un „om bun”, va fi motivat să mențină această imagine prin alte activități prosociale (Wosinska, 2004/2005, 261).

Nu întâmplător, în unele țări în care incidența voluntariatului la adulți este ridicată (Canada, Australia, S.U.A.) există de ani buni în cadrul învățământului obligatoriu – ca disciplină obligatorie – „practica în comunitate”, care constă în oferirea de ajutor persoanelor sau grupurilor în dificultate (prin acțiuni de ecologizare, asistență la domiciliu etc.). Ceea ce la început este o datorie școlară se transformă mai târziu într-o obișnuință de viață, fiind prin interiorizarea motivației producerii acestor comportamente. În România acest model a început să fie promovat în licee (prin ordinul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 1734/2007¹³, menit să asigure dezvoltarea *Strategiei Naționale de Acțiune Comunitară*, care are ca scop includerea în curriculum a activității de voluntariat. Așa cum se poate constata prin consultarea portalului informațional guvernamental dedicat SNAC - Sistemul National de Acțiune Comunitară¹⁴, informațiile privind această inițiativă nu au fost actualizate din anul școlar 2006/2007...

Cercetările sociologice au relevat, de asemenea, multiple consecințe aplicative, datorate promovării adecvate a normelor sociale. Aceste demersuri se referă atât la promovarea normelor responsabilității și reciprocității, cât și la o interpretare adecvată în cadrul situațiilor de urgență a altor norme sociale larg răspândite, care pot avea ca efect inhibarea acordării ajutorului (de pildă, norma justiției sociale și cea a nonintervenței), precum și la „umanizarea” unor categorii de victime.

---

¹³ https://www.snac.ro/database/others/_global_/omec_SNAC-2007.pdf

¹⁴ <https://snac.ro/index.php?section=layoutnormal|articol&display=7>

„Umanizarea” diferitelor categorii de victime este practică cu succes în cazul fenomenelor sociale negative care pot fi schimbate doar prin depășirea unei puternice rezistențe culturale (cum ar fi în România problema violenței domestice). Se încearcă o „definire” a victimelor în termeni meniți să limiteze culpabilizarea acestora pentru situația în care se află. Un alt exemplu la nivel național ar fi cel al asistenței persoanelor cu probleme de sănătate mintală, unde stigmatul social este la fel de evident și este promovat intens în mass-media și social media.

Învățarea socială joacă un rol major în creșterea frecvenței comportamentelor prosociale, dar demersurile specifice acestea sunt greu de aplicat într-o societate fondată pe concurență și care promovează egoismul:

“Comportamentul prosocial este un comportament învățat. Expunerea la modele prosociale mărește probabilitatea de înțajutorare umană: cu cât vom promova mult valorile sociale prin acțiunile noastre, cu atât îi vom influența mai puternic pe ceilalți în sensul realizării unor comportamente prosociale. Problema este că în societatea fondată pe concurență, așa cum remarca Serge Moscovici (1994/1998) egoismul este considerat normal, iar altruismul un comportament deviant. Acțiunile dezinteresate, orientate spre binele altora, pentru susținerea unor idealuri sau simboluri sacre, apar în ochii multor semeni de-ai noștri ca având motivații egoiste ascunse, reprobabile. În aceasta constă, după opinia mea, dificultatea emergenței la scară comunitară a comportamentelor prosociale” (Chelcea, 2006, 84).

În învățarea socială a comportamentelor prosociale că trebuie luate în considerare “în cel mai înalt grad” (Iluț, 2004, 84-85) teoriile formării și dezvoltării cognitive a normelor morale, datorate lui J.Piaget (trecerea de la morala heteronomă la cea autonomă) și lui L. Kohlberg (descrierea stadiilor: preconvențional; convențional și postconvențional). Corolarul practic al acestei afirmații este evident: există „vârste critice” în care trebuie concentrată învățarea prosocialului (Fabes et al., 1999; Persson, 2005 etc.)

Stimularea acordării ajutorului de către copii se bazează pe faptul că aceștia „nu trebuie să învețe altruismul” (Sigelman, 1972/1984, 310), ci trebuie doar să fie încurajați în acest sens (Christner et al., 2020). Cu alte cuvinte, potențialul de ajutorare este înăscut, iar cele mai simple măsuri de ordin educațional dau roade: aprecierea publică a altruismului de care dau dovadă copiii preșcolari crește semnificativ incidența acestor acte. Folosirea mass-media (în special, televiziunea) în educarea prosocială a copiilor s-a dovedit a fi un succes. Deseori citate sunt studiile efectuate în baza unui serial de televiziune pentru copii de mare succes, „Lassie” (Lippa, 1990/1994, 498; Franzoi, 1996, 310 etc.), în care ajutorul acordat în film era transpus cu succes în viața reală.

În cadrul empatiei, ca factor intrinsec altruismului, dimensiunea conativă, cea a simpatiei joacă rolul cel mai important în declanșarea comportamentelor prosociale (Kienbaum et al., 2001). Simpatia „modifică percepția controlabilității factorilor cauzali. Simpatia este cauza pentru care acordăm, cu precădere, ajutor persoanelor care seamănă cu noi, care au trăsături de personalitate similare cu ale noastre” (Chelcea, 2006, 79). Pentru că simpatia presupune, pe lângă a simți la fel ca și celălalt, și a simți că trebuie să faci ceva pentru acesta, se poate afirma că dezvoltarea simpatiei (ca formă dezirabilă de emoție socială) poate fi considerată ca „piatra unghiulară” a tuturor demersurilor de promovare a comportamentelor sociale: o dată stabilită o relație de simpatie cu persoana / grupul care solicită ajutorul (Snyder & Stürmer, 2009) intervenția prosocială devine una mai probabilă.

Și în urma cercetărilor care și-au propus identificarea principalilor factori de personalitate asociați comportamentelor prosociale au fost desprinse multiple concluzii de ordin aplicativ:

- socializarea modelelor de comportament asociate genului se cere îmbunătățită (și) în ceea ce privește prosocialul: fără a ignora importanța pe care o are potențialul natural crescut de ajutorare (pentru situațiile de urgență la persoanele de gen masculin și pentru ajutorarea pe termen lung la cele de gen feminin), în educarea prosocială ar trebui inclusă toată gama de răspunsuri la solicitările de ajutorare, indiferent de genul persoanei educate;

- actuala tendință de urbanizare se asociază cu dificultăți crescute de sesizare a situațiilor dificile în care se află alte persoane, datorită „supraîncărcării urbane” (Milgram, 1970). Cu toate acestea, frecvența actelor de ajutorare este mai ridicată atunci când oamenii nu uită să își salute vecinii sau să schimbe câteva replici neutre în mijloacele de transport în comun. Aceste contacte zilnice largesc sentimentul de „noi” (Wosinska, 2004/2005, 267) și pot contracara efectele supraîncărcării urbane;

- modelele familiale de ajutorare fiind cele mai convingătoare pentru copii, numeroase studii (aplicate în cadrul unor culturi diferite – e.g. Fabes, 1989, Elksnin & Elksnin, 2000) recomandă ca părinții să ofere în mod explicit exemple active de ajutor acordat dezinteresat, care îi învață pe copii să fie empatici și trebuie totodată să întărească independența copilului și nonconformismul față de presiunea grupului (Eisenberg, 1989) dacă această presiune este exercitată pentru impunerea unor rețineri în acordarea ajutorului (Wosinska, 2004/2005, 273);

- pornind de la constatarea potrivit căreia persoanele cu puternice convingeri religioase sunt mai predispuse să acorde ajutor (e.g. Bennett & Einolf, 2017 - o analiză multinivel realizată în 126 țări), se încearcă promovarea unei identități supraordonate atât victimei, cât și celui care

o poate ajuta (Claxton-Oldfield et.al, 2008). În acest sens, se face deseori apel la „familia umanității” în construcția mesajului unor campanii globale de strângere de fonduri pentru ajutorarea victimelor unor dezastre naturale;

- creșterea sentimentului competenței de acordare a ajutorului poate fi realizată în mod direct prin demersuri de educație formală sau nonformală. De exemplu, includerea dobândirii de deprinderi de acordare a primului ajutor medical ca o componentă a învățământului obligatoriu în România ar contribui probabil semnificativ la creșterea frecvenței actelor de ajutorare în situații de urgență. Cum competența în acordarea ajutorului crește dacă suntem familiarizați cu mediul natural și social în care se desfășoară acțiunea, cunoașterea informațiilor-cheie relativ la mediul în care ar putea fi solicitată intervenția (de exemplu, localizarea unităților medicale cu regim de gardă) poate fi realizată prin demersuri educaționale (inclusiv în cadru nonformal), care se pot dovedi extrem de eficiente în cadrul unei comunități.

În cadrul factorilor situaționali, variabilele ecologice pot fi modificate doar în mică măsură, de exemplu prin reducerea nivelului de zgomot ambiental sau asigurarea unei vizibilități normale în zonele cu o incidență ridicată a situațiilor de urgență (cum ar fi plajele în perioada estivală). Cu privire la contracararea efectelor negative pe care le are perceperea unei presiuni a timpului asupra acordării ajutorului, există o dificultate reală de concepere a unor planuri eficiente la nivelul unei societăți cum e cea românească actuală, orientată excesiv spre dobândirea de beneficii materiale, în cel mai scurt timp cu putință. În aceste condiții promovarea comportamentelor prosociale pare a fi mai puțin o problemă de programe educaționale sau de educație morală, cât una de aplicare a cunoștințelor științelor socio-umane: managementul timpului ca mijloc de control al nivelului de stres (Jacobs et al., 2004), competențele sociale necesare comportamentelor prosociale (Schippers et al. 2001) etc.

O situație cu totul diferită este a demersurilor care pot fi întreprinse ca urmare a cunoașterii efectelor pe care le are prezența altor persoane în cadrul contextului de intervenție psihosocială. J. Beaman (1978, *apud* Franzoi, 1996, 310) prezenta modelul lui Bibb Latané și John Darley unor grupe de studenți și înregistra aproape de două ori mai multe intervenții ale acestora în situații de criză decât ale colegilor de an cărora nu le-a fost prezentat modelul. Limitarea efectului de spectator se poate realiza printr-o serie de măsuri de ordin practic: facilitarea comunicării între martorii oculari; definirea clară a situației; neîngrădirea accesului la informația socială relevantă.

Oferirea de modele de ajutorare poate fi făcută indirect, în special prin intermediul televiziunii sau social media, prin includerea de conținuturi referitoare la situații în care oamenii se ajută unii pe alții „poate conduce la crearea unei norme sociale care să orienteze comportamentele spre susținerea valorilor sociale, spre acțiuni caritabile” (Chelcea, 2006, 73).

Spre deosebire de modelele ficționale, observarea directă a comportamentelor prosociale crește semnificativ șansele acordării ajutorului. Expunerea la modele reale de acțiune a fost realizată în cadrul unor experimente care au demonstrat că observarea unui model prosocial sporește probabilitatea de a acorda ajutorul, indiferent de vârsta persoanei care observă actul prosocial, deoarece conferă proeminență normei responsabilității sociale, ajută la definirea situației ca fiind una de urgență și oferă posibilitatea estimării de către observator a costurilor intervenției.

În contextul analizei factorilor interacționali din cadrul comportamentului prosocial, au fost formulate o serie de recomandări de urmat în contextul solicitării ajutorului. De exemplu, Wosinska (2004/2005, 266) recomandă utilizarea unor replici care să ducă la „intensificarea sentimentului comunității «noi»” prin afirmarea unor asemănări sau legături sociale cu persoana de la care urmează să se solicite ajutorul. Chelcea (2006, 2008) sublinia concluzia comună a mai multor studii experimentale, conform căreia „moderația în solicitarea ajutorului este mai eficientă decât insistența”, pentru a nu se produce fenomenul de „reactanță psihică”:

“Probabil că atunci când ajutorul se solicită prea insistent intervine ceea ce Jack W. Brehm (1966) numea „reactanță psihică”. Prin analogie cu fenomenele din fizică (reactanța reprezintă opoziția elementelor de circuit față de trecerea curentului electric și este dependentă de frecvența acestuia), se apreciază că procesele psihice se caracterizează printr-o anumită inerție, printr-o rezistență indusă: când ni se limitează libertatea de acțiune, resimțim o stare emoțională negativă ce declanșează dorința de a acționa în conformitate cu opțiunile proprii. Insistența agresivă în solicitarea ajutorului amenință libertatea opțiunii și, dată fiind reactanța psihică, indivizii refuză acordarea ajutorului. Are loc un efect de bumerang” (Chelcea, 2006, 71-72)

Recomandarea-cheie cu privire la influența factorilor situaționali se regăsește în cvasitotalitatea literaturii consultate și se referă la necesitatea reducerii ambiguității situației, astfel încât aceasta să poată fi identificată în mod corect și rapid ca o solicitare de ajutor.

Reducerea ambiguității se poate face prin solicitarea specifică a ajutorului, prin: definirea situației de urgență de către victimă („*Simt că am probleme cu inima!*” în loc de nediferențiatul „*Ajutor!*”); adresarea solicitării de ajutorare unei singure persoane, pentru responsabilizarea

acesteia („*Domnul cu cămașă albastră, sunați vă rog acum la 112!*”) sau organizarea intervenției de către martori, prin stabilirea și împărțirea de sarcini concrete.

Diferitele modalități prin care poate fi favorizată producerea comportamentelor prosociale prezentate anterior (prin adoptarea consecințelor de ordin practic ale modelelor intervenției prosociale sau prin operarea de intervenții în socializare) sunt puternic influențate de contextul socio-cultural în care se dorește încurajarea producerii de comportamente prosociale.

I.3. Teoria și practica intervenției psihosociale

După absolvirea masteratului, la Univ.A.I.I.Cuza din Iași (modulul “*Analiză și intervenție în grupuri și organizații*”) și mai ales după finalizarea doctoratului am fost implicat în designul și realizarea de numeroase proiecte de intervenție psihosocială. Perspectiva abordării mele este descrisă în volumul apărut în contextul dezvoltării acestui modul de masterat (Neculau, 2001, 7): “Intervenția în câmpul social constă în organizarea voluntară a unor acțiuni destinate să modifice cursul unor evenimente: să blocheze evoluții sociale defectuoase, să restructureze instituții devitalizate, să ofere noi șanse unor grupuri dezavantajate.”

Am abordat aceste proiecte de intervenție atât din poziția de cadru didactic universitar, cât și cea de reprezentant legal al ONG sau de consultant în domeniul finanțărilor nerambursabile. O parte dintre aceste proiecte de intervenție au fost prezentate în cadrul unor publicații, grupate în continuare în funcție de tipologia organizațiilor implicate (educaționale, din sfera DEVCOM sau militare).

Organizații educaționale

Organizațiilor din domeniul educațional (de la învățământul preșcolar până cel universitar) le sunt dedicate mai multe publicații, pe care le pot grupa în patru categorii: studii privind asistența psihopedagogică; dezvoltarea învățământului universitar din România; implementarea de proiecte educaționale și publicarea de articole în reviste cu factor de impact privind evoluții actuale din sistemul național de învățământ.

a) Studii privind asistența psihopedagogică.

În contextul reorganizării sistemului de asistență psihopedagogică din învățământul obligatoriu (în anul 2005) prin înființarea rețelei centrelor județene/al mun. București de resurse și asistență educațională am publicat următoarele lucrări, privind activitatea desfășurată în cadrul acestora:

- prin participarea la conferințe, cu publicare ulterioară în ISI Proceedings:

Andronic, Anca-Olga și Andronic, Răzvan-Lucian. (2011). *Career Counselling in Romania – Impact on Educational Actors*. 2nd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance, Antalya, Turkey, pp.1857-1861. DOI: 10.1016/j.sbspro.2011.10.360

Articolul prezenta rezultatele unei cercetări care a avut ca scop determinarea impactului consilierii în carieră în învățământul preuniversitar din Brașov și analiza nevoilor actorilor educaționali (elevi, părinți, directori, consilieri școlari) privind aceasta. Am folosit ancheta prin chestionar, focus grupul și studiul documentelor de planificare și raportare a consilierilor școlari în cadrul rețelei de cabinete de asistenta psihopedagogică din județul Brașov.

Cercetarea efectuată a relevat că impactul activităților de consiliere și orientare în carieră desfășurate în școlile din județul Brașov era unul limitat, deciziile de carieră luate de elevii din ultimul an de studii fiind puțin influențate de evaluările consilierului școlar, în timp ce serviciile de sprijin psihopedagogic sunt puțin vizibile și slab mediatizate.

Andronic, Anca-Olga, Andronic, Razvan-Lucian., Lepadatu, Ioana și Tatu, Cornelia. (2013). *Perceptions regarding the role of school counselor in Romania – an comparative approach*. 3rd World Conference on Psychology, Counselling and Guidance, 09-12 Mai 2012, Ephesus – Izmir, Turkey, pp. 1124-1127, DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.06.712

Articolul prezintă rezultatele unei cercetări care a avut ca scop identificarea rolul consilierului școlar în România și a percepției elevilor asupra importanței activităților întreprinse de consilierul școlar, folosind ancheta pe bază de chestionar.

Studiul a relevat că principalele obstacole în desfășurarea consilierii școlare sunt resursele limitate alocate și numărul foarte mare de beneficiari prezumați.

Rezultatele arată că în relația cu consilierul, elevii își doresc în primul rând încredere și discreție, iar consilierul școlar este adesea depășit de numărul mare de beneficiari și de multitudinea de probleme cu care este confruntat.

Elevii percepeau pozitiv activitatea consilierului școlar, dar era insuficientă conștientizarea rolului acesteia în școală și a serviciilor oferite.

- prezentarea de lucrări la conferințe internaționale:

Andronic, Anca-Olga și Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Violence in TV Programmes and Children's Agression*. Lucrare prezentată în cadrul Mass-media and Education - International Conference, Bușteni, 5-6 martie 2010.

Articolul prezintă rezultatele unui studiu cvasiexperimental efectuat pe elevi de școală generală, prin care aceștia erau expuși la conținutul a trei tipuri de emisiuni TV (cu mesaje de tip prosocial, neutru și antisocial) și apoi erau puși în fața unei situații simulate în care ar fi fost

de dorit ajutorarea. Așa cum a fost sugerat și de studiile efectuate în alte contexte culturale, expunerea la mesajele mass-media are efecte imediate în potențarea sau inhibarea intervenției prosociale.

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic, Anca-Olga (2011). *Action research and school improvement in Romania*. Conferința „Teachers for the Knowledge Society”, Sinaia, 17-19 martie 2011.

Lucrarea prezintă modul în care diferitele modele de cercetare-acțiune pot fi folosite în contextul organizațiilor școlare, cu accent pe intervențiile de tip participativ, cu implicarea mai multor tipuri de actori educaționali.

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic Anca-Olga. (2016). *Evaluation and social influence in school education*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2016 - The 18th International Conference „Scientific Research and Education in the Air Force”, 26-28 mai 2016, http://www.afahc.ro/afases/volum_afases_2016_II.pdf, pp. 505-508

Lucrarea trece în revistă perspectiva psihosocială privind evaluarea rezultatelor școlare și principalele tipuri de erori asociate acestora, precum și influența atribuirii în cadrul acestui proces. De asemenea, această perspectivă prezintă descrierea relației dintre influența socială și schimbarea atitudinii în educație, fiind una dintre primele lucrări publicate în România privind acest aspect.

Andronic Anca-Olga și Andronic, Răzvan-Lucian. (2018). *Dark Triade and Career Development*. 7th annual Governance in (Post)Transition Conference <http://www.fos-unm.si/en/dejavnosti/gpt-en/2018/?v=program-konferenca>

Andronic Anca-Olga și Andronic, Răzvan-Lucian. (2018). *Dark Triade and Career Evolution*. Proceedings of the ISER International Conference. http://www.worldresearchlibrary.org/up_proc/pdf/1682-15350886931-3.pdf

Cele două lucrări prezintă modul în care modelul *dark triade* (care cuprinde trei constructe similare și înrudite: narcisismul vulnerabil, sociopatia și tulburarea de personalitate tip *borderline*) influențează dezvoltarea proiectată a propriei cariere, respectiv evoluția ei reală. În construcția lucrărilor am pornit de la analiza unei literaturi variante (din sfera psihologie clinice sau a muncii, psihosociologie, metaanalize)

b) Dezvoltarea învățământului universitar din România.

Implicarea mea în mediul academic a început imediat după examenul de licență, ca și cadru didactic asociat la Universitatea Transilvania (1999-2001). Ulterior, am ocupat succesiv prin concurs posturi didactice de titular (vz. CV).

În contextul dezvoltării învățământului universitar on-line din România, am realizat (în baza implicării în proiectul [ODEQA \(Open and Distance Education Quality Assurance\)](#) vz. Partea a-II-a, pct.a), am comunicat (în cadrul unor conferințe internaționale organizate în străinătate) și publicat unele dintre primele studii privind digitalizarea învățământului universitar românesc, care au fost indexate ISI Proceedings:

Andronic, Răzvan-Lucian, Andronic, Anca-Olga, Elena Doval, Lepădatu, Ioana Negulescu, Oriana și Ciprian Răulea (2012). [Romanian Employers' Perception of Distance Education](#). 4th World Conference on Educational Sciences, Barcelona, Spain, pp. 2307-2311. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.05.476

Pentru a surprinde modul în care angajatorii apreciau calitatea studiilor la distanță și a obține recomandările acestora pentru dezvoltarea acestei forme de educație, am efectuat o cercetare la nivel național în anul 2011. Cercetarea a vizat corelația dintre educația la distanță și cerințele pieței muncii și cele ale societății bazate pe cunoaștere. Am utilizat o anchetă pe bază de chestionar, la care au răspuns un total de 825 de angajatori.

Impactul educației la distanță era apreciat ca fiind unul pozitiv pentru angajatori români; prioritatea angajatorilor era creșterea calității acestei forme de educație, în special prin accentuarea aspectelor sale practice și a legăturilor cu realitățile economiei și ale pieței muncii.

Andronic, Anca-Olga, Andronic, Răzvan-Lucian, Elena Doval, Lepădatu, Ioana Negulescu, Oriana și Ciprian Răulea (2012). [Romanian Graduates' Opinions on Distance Learning](#). 4th World Conference on Educational Sciences, Barcelona, Spain, pp. 2322-2326. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.05.478

Cercetarea a surprins modul în care primele serii de absolvenți ai învățământului la distanță din România au întâlnit o serie de obstacole la intrarea pe piața muncii, în principal din cauza lipsei de informare a publicului larg cu privire la această formă de învățământ superior. Pentru a înregistra modul în care apreciază absolvenții calitatea studiilor întreprinse și recomandările

acestora pentru dezvoltarea acestei forme de învățământ, am realizat un studiu la nivel național, prin utilizarea unui sondaj de opinie la care au răspuns 904 absolvenți.

Rezultatele au arătat că absolvenții acestei forme de învățământ nu se considerau inferiori celor care au absolvit alte forme de învățământ. Mai mult, rezultatele indicau faptul că forma învățământului la distanță era preferată de adulții activi pe piața muncii, deoarece le oferă o șansă reală de a-și continua educația și învățarea pe tot parcursul vieții, chiar dacă sunt implicați și în alte activități.

Absolvenții susțineau ideea că sistemul poate fi îmbunătățit, mai ales în ceea ce privește modul de evaluare a cunoștințelor și relațiile cu profesorii pe parcursul anilor de studiu.

Andronic, Răzvan-Lucian, Andronic, Anca-Olga, Doval, Elena, Lepădatu, Ioana, Negulescu, Oriana și Răulea, Ciprian. (2012). [*Opinions about distance learning in Romania – a comparative research*](#). 3rd International Conference on Education and Educational Psychology in Istanbul–Turkey, pp. 2151-2155, DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.12.180

Tot în contextul implementării proiectului ODEQA am efectuat o cercetare la nivel național asupra modului în care învățământul la distanță era evaluat de principalele categorii de actori implicați în învățământul la distanță: studenți, absolvenți și angajatori.

A fost utilizat un chestionar, la care au răspuns un total de 405 studenți, 904 absolvenți și 825 de angajatori. Impactul perceput al învățământului la distanță este pozitiv pentru toate categoriile de actori: studenți, absolvenți și angajatori. Rezultatele au arătat că prioritatea principală pentru următorii ani (în viziunea tuturor categoriilor de respondenți) o constituia creșterea calității acestei forme de învățământ, în special prin încorporarea de aspecte practice ale pregătirii profesionale și legături mai bune cu realitățile economiei și ale pieței muncii.

De asemenea, am prezentat o serie de alte lucrări privind învățământul universitar românesc în cadrul altor conferințe internaționale:

Andronic, Anca-Olga, Cornel, Lazăr și Andronic, Răzvan-Lucian. (2013). *The Professor's Perspective on the Use of New Information Technology in Romanian University Education in "The Future of Education, Conference Proceedings 2013"*, ISBN: 978-88-6292-386-6

Lucrarea analiza modul în care noile tehnologii informaționale afectau învățământul superior românesc, în mod special pe cel din domeniul științelor sociale. De asemenea, erau prezentate rezultatele unei cercetări de tip exploratoriu, efectuată prin utilizarea chestionarului și a interviului comprehensiv.

Andronic, Răzvan-Lucian, Gorenc Zoran, Annmarie Andronic, Anca-Olga Bukovec, Boris Jevšček Matej. (2020). *Corporate Social Responsibility and Intercultural Pedagogy*. The 9th International Conference Redefining Community in Intercultural Context RCIC'20 European Cultural Community, Cluj-Napoca, 7-9 May, 2020 https://www.afahc.ro/ro/rcic/2020/RCIC'20/volum_2020/rcic'20_volume.PDF (pp.149-154).

Mikačić, Marija Turnšek, Gorenc Zoran, Annmarie Turnšek, Tit, Andronic, Răzvan-Lucian, Andronic, Anca-Olga. (2020). *Tutoring is a Process of Support in the Area of Intercultural Pedagogy* The 9th International Conference Redefining Community in Intercultural Context RCIC'20 European Cultural Community, Cluj-Napoca, 7-9 May, 2020 https://www.afahc.ro/ro/rcic/2020/RCIC'20/volum_2020/rcic'20_volume.PDF (pp.155-163)

Andronic, Răzvan-Lucian. (2020). [Research in Horizon Programmes](#). New Paradigms of Organization Theories Conference (NPOT) [Program konference | Fakulteta za organizacijske študije \(fos-unm.si\)](#)

Cele trei lucrări mai sus menționate sunt rezultatul unei colaborări de lungă durată cu [Faculty of Organizational Studies din Novo Mesto, Slovenia](#), în cadrul căreia am susținut activități didactice și de cercetare în cadrul unor mobilități Erasmus+ și ca invitat al acesteia (în iunie 2014). Primele două au fost prezentate în cadrul conferinței Redefining Community in Intercultural Context (Cluj-Napoca, 7-9 May, 2020) și vizau pedagogia interculturală și tutoratul în context academic. Cea de a treia reprezintă o comunicare pe care am susținut-o în cadrul unei conferințe organizată în Slovenia, privind posibilitățile de implicare ale universităților în cadrul programului Horizon Europe, în contextul lansării acestuia.

c) Implementarea de proiecte educaționale.

Deși sunt foarte frecvent invocate în discursul factorilor responsabili din domeniul educației sau în cel al mass-media, proiectele și programele de intervenție au specific care este relativ necunoscut principalelor categorii de actori menite să le dea viață, aspect relevat și de modul în care se desfășoară implementarea proiectelor finanțate prin intermediul Planului Național pentru Redresare și Reziliență (PNRR) – Componenta 15 Educație - <https://edu.ro/pnrr> .

Exemplific doar două componente ale acestuia (din cele 19 prezente pe site), în cadrul cărora am redactat documentații de finanțare și sunt implicat în implementarea de proiecte:

- *Programul Național pentru Reducerea Abandonului Școlar (PNRAS)* a avut un prim apel de proiecte în martie 2022, fiind selectate pentru finanțare 1391 unități școlare¹⁵. Manualul Beneficiarului a fost publicat în octombrie 2022 (în condițiile în care toate proiectele aveau contractele semnate și 1-3 luni de implementare) și se bazează pe activitatea neremunerată a echipei manageriale a școlii (în maniera “muncii voluntare” de dinainte de decembrie 1989), în condițiile în care contractarea serviciilor de consultanță pentru managementul proiectului nu este eligibilă. A rezultat o supraîncărcare a activității directorilor școlii (care nu pot fi plătiți nici măcar ca profesori - pentru ore remediale, de exemplu), a cadrelor didactice din echipa de implementare și a aparatului administrativ care trebuie să desfășoare numeroase activități nespecifice învățământului (în primul rând, derularea și monitorizarea achizițiilor publice) de unde dificultăți majore în implementarea PNRAS.

De asemenea, în urma lansării celui de al doilea apel de proiecte nu a fost subcontractat numărul de proiecte estimat, acest apel fiind relansat¹⁶, urmând a produce probabil rezultate modeste în ceea ce privește numărul de proiecte depuse și contractate. Exemplificând cu județul Brașov, toți directorii unităților de învățământ eligibile (contactați telefonic) au susținut că nu intenționează să depună cereri de finanțare, invocând tocmai dificultatea implementării sau implicarea personalului propriu în alte activități;

- Componenta *Dotarea cu mobilier, materiale didactice și echipamente digitale a unităților de învățământ preuniversitar*¹⁷ a avut ca solicitanți de fonduri unitățile administrativ-teritoriale (UAT) pentru unitățile școlare pe care le au în administrare, scrierea cererii de finanțare fiind bazată pe o analiză de nevoi înaintată de fiecare unitate școlară. Proiectele UAT au fost redactate fie de personalul primăriilor, fie de firme de consultanță (ambele categorii având în general puține cunoștințe privind învățământul preuniversitar) și ulterior avizate de inspectoratele școlare județene, înainte de depunerea acestora. Datorită neclarităților din Ghidul Solicitantului și a anexelor acestuia și a unui proces de asistență a redactării documentației mai puțin reușit (bazat pe webinarii, desfășurate cu numeroase probleme tehnice) au rezultat procese de depunere, contractare și acum implementare (în baza unui

---

¹⁵ https://www.edu.ro/comunicat_presa_26_2022_finalizare_selectie_runda_1_PNRAS

¹⁶ https://www.edu.ro/consultare_publica_ghid_solicitant_PNRAS2_relansare

¹⁷ https://www.edu.ro/apel_pnr_dotare_mobilier_echipamente_digitale

manual care a apărut, de asemenea, în timpul implementării proiectelor) caracterizate prin lipsă clarității și supraîncărcarea tuturor categoriilor de participanți (din partea UAT, a unităților de învățământ și a autorității de implementare a programului)

Constatând aceste disfuncționalități în implementarea PNRR – Componenta 15 Educație am publicat un capitol menit să ajute echipele de implementare în volumul colectiv *Învățarea continuă Tendințe actuale și viitoare în educație și societate (TAVES)* apărut în 2023 la Iași - Editura Universității “Al.I.Cuza”: *Programe și proiecte educaționale* (pp. 291-307). Argumentul de la care am plecat în redactarea acestui capitol a fost faptul că în dezvoltarea proiectelor de intervenție cu impact comunitar cadrele didactice ocupă un loc privilegiat, tocmai datorită faptului că au o la bază pregătirea pedagogică și acumulează experiență didactică într-o specialitate, în baza cărora pot propune și implementa proiecte de intervenție educațională cu o relativă ușurință, în contextul unei planificări participative. Contextul actual este unul favorabil dezvoltării de astfel de proiecte, existând “super-programul” european în domeniul educației, formării și tineretului, Erasmus+ (care a parcurs deja un ciclu complet de implementare, 2014-2020). Spre deosebire de programele anterioare, pe care le-a înglobat (inclusiv Comenius sau Leonardo da Vinci, familiare personalului din învățământul preuniversitar), programul Erasmus+ este simplificat administrativ și este încurajată abordarea intersectorială. Înscrierea în acest program și aplicarea pentru proiecte (inclusiv efectuarea de mobilități) poate fi făcută de către orice unitate școlară cu personalitate juridică din România.

În paralel cu acest program european destinat educației, pot fi dezvoltate proiecte educaționale și în cadrul altor programe operaționale europene (descrise sistematic pe site-ul Ministerului Investițiilor și Proiectelor Europene – <https://mfe.gov.ro/>) fonduri norvegiene, programe de finanțare private și locale/judetene.

Propunerea de finanțare este o solicitare de sprijin adresată de obicei în scris sub forma unei cereri de finanțare destinată unui finanțator (autoritate de implementare a programelor europene, fundații, fonduri guvernamentale etc.). Există o serie de avantaje și dezavantaje pregnante ale oferirii finanțărilor pe baza propunerilor/apelurilor de finanțare (Andronic, 2023, 303-304). Ca avantajele certe pot fi menționate următoarele:

- oferă posibilitatea consultării cu finanțatorul, care poate veni cu propuneri;
- ajută la planificarea activității organizației care solicită fonduri;
- oferă posibilitatea obținerii unei sume mari de bani dintr-o dată;

- este o posibilitate relativ comodă de a obține fonduri, nu necesită efort suplimentar (cum ar fi de exemplu cel cerut de organizarea unei campanii de strângere de sponsorizări de la firmele din comunitate).

De asemenea, pot fi menționate o serie de dezavantaje ale propunerilor/apelurilor de finanțare:

- sunt delimitate anumite domenii în care se acordă finanțări, existând puțină flexibilitate în finanțarea altor domenii (deși, de regulă, în cadrul documentelor care prezintă domeniile de activitate finanțabile, enumerarea lor se încheie cu formulări de tipul “și alte activități similare”);
- banii câștigați pot fi utilizați numai în programul descris în cerere (și nu pot acoperi alte necesități legate de funcționarea organizației, decât în limita acceptată a cheltuielilor indirecte / administrative);
- evaluările proiectelor se pot prelungi mult în timp (în cazul diferitelor programe europene post-aderare operaționale în prezent perioada de evaluare variază între 3 luni și peste 1 an, existând și exemple negative, de scheme de finanțare anulate datorită lipsei de transparență în acordarea fondurilor sau a fraudelor înregistrate);
- trebuie să se efectueze o raportare continuă către finanțator, uneori în formate care nu corespund activității curente a solicitantului de fonduri sau al organizațiilor cu care acestea lucrează.

Încă de la începutul elaborării propunerii de finanțare este necesară conștientizarea faptului că finanțatorul este cel care stabilește “regulile jocului” pe baza cărora așteaptă să fie efectuat proiectul de intervenție educațională pe care îl va finanța.

Propunerea de finanțare este o promisiune și un angajament: solicitantul promite că va rezolva o problemă și se angajează ca o va face urmând planul descris în propunerea de finanțare propus. Promisiunea și angajamentul sunt de natură morală (în cadrul cererii de finanțare), dar, odată obținută finanțarea, ele capătă caracter legal (ca parte a contractului de finanțare).

d) Publicarea de articole în reviste cu factor de impact.

Tot cu privire la mediul educațional autohton am publicat (în calitate de coautor) două articole în reviste cu factor de impact (incluse în portofoliul de lucrări) privind evoluții actuale din sistemul educațional, a căror rezumat este prezentat în continuare:

Bostan, C. M., Stanciu, T., & Andronic, R. L. (2021). [The Moderation Role of Being Valued by Teachers Over the Association Between School Children Motivation and Need for Competition](https://doi.org/10.1177/21582440211044179). *SAGE Open*, 11(3). <https://doi.org/10.1177/21582440211044179>.

“În concordanță cu liniile directoare ale teoriilor clasice (adică facilitarea socială, teoria constructivismului social și efectul Pygmalion) am testat la elevi nevoia de competiție și percepția de a fi apreciat de către profesori pentru a fi mai bine motivați pentru a învăța în școală. Am extins cunoștințele prin testarea acestor asocieri mediate de statutul economic social dat de bunăstarea familiei (adică, controlul pentru gen și statutul socio-economic). Un total de 214 elevi români (45,3% băieți) cu vârste cuprinse între 13 și 17 ani au completat chestionarul PEER (privind percepția aprecierii de către profesori, motivația școlărilor și nevoia de competiție). Rezultatele arată o relație pozitivă între nevoia de competiție și motivația pentru învățare. De asemenea, am găsit relații pozitive între percepția de a fi apreciat de către profesor și motivația pentru învățare și nevoia de competiție. Concluzionăm că motivația este mai mare atunci când nevoia de competiție este mai mare și percepția de a fi apreciat de către profesori este mai mare”.

Bostan, C. M., Apostol, A. C., Andronic, R. L., Stanciu, T. & Constantin, T. (2022). [Type of goals and perceived control for goal achievement over time. The mediating role of motivational persistence](https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2022.103776). *Acta Psychologica* Vol 231, 103776. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2022.103776>.

„Studiul a testat modul în care tipul de obiective (obiectivele de performanță și de stăpânire/”*mastery objectives*”) influențează controlul perceput pentru atingerea obiectivului în timp (adică, după 12 luni), controlând în același timp persistența motivațională, sexul, autoeficacitatea, controlul perceput inițial, implicarea emoțională și dificultate percepută. Au fost analizate obiectivele și datele auto-raportate de la 1220 de studenți. Testul comparativ a indicat că studenții care descriu un obiectiv de stăpânire manifestă mai multă persistență motivațională și un control mai bine perceput pentru atingerea obiectivului, comparativ cu cei care descriu un obiectiv de performanță.

Tipul de obiective propus prezice direct și semnificativ controlul perceput al atingerii obiectivului la 12 luni. Persistența motivațională prezice direct, pozitiv și semnificativ controlul perceput al atingerii obiectivului la 12 luni. În plus, persistența motivațională mediază pozitiv și semnificativ relația dintre tipul de obiective și controlul perceput al atingerii obiectivelor la 12 luni. Rezultatele obținute susțin un model de mediere parțială”.

Organizații implicate în dezvoltarea comunitară.

Începând cu anul 1996, am redactat și implementat numeroase cereri de finanțare pentru proiecte tip grant (cu finanțare nerambursabilă) finanțate prin mecanismul PHARE și ulterior prin fonduri structurale sau de coeziune ale Uniunii Europene, fonduri norvegiene, programe de finanțare locale/județene etc. În perioada 1996-2002 am dezvoltat aceste proiecte în cadrul unor organizații neguvernamentale (ONG) iar din 2002 activez ca și consultant în fonduri europene sau expert implicat în derularea de proiecte, pe diferite poziții (vz. CV).

În redactarea, contractarea și implementarea numeroaselor granturi (obținute prin competiție în cvasitotalitatea programelor operaționale implementate la nivel national) colaborez îndeaproape cu organizațiile implicate în dezvoltarea comunităților locale (mai ales din mediul rural) fie ele ONG sau administrație publică locală (APL)

Cu privire la proiectele tip grant derulate în colaborare cu organizațiile din domeniul DEVCOM, am realizat și publicat lucrări cu privire la: realizarea și implementarea strategiilor de dezvoltare durabilă; proiecte de intervenție în comunități locale și despre cercetarea-acțiune și valențele ei aplicative.

a) Realizarea și implementarea strategiilor de dezvoltare durabilă.

Am coordonat echipele de realizare și ulterior implementare a strategiilor de dezvoltare durabilă pentru mai multe comunități rurale din zona Brașov, experiența realizării acestora fiind detaliată în mai multe lucrări:

- Articole în reviste B sau B+, în momentul apariției acestora:

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic, Anca. (2010). *Rural development – the “bottom up” approach: Leader +*. Scientific Papers “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development”, Volume 10 (3), ISSN 1844-5640, pp. 15-18. Articolul poate fi consultat la:

[http://www.managusamv.ro/fisiere/file/Lucrari%20VOL%2010%20\(3\)%202010.pdf](http://www.managusamv.ro/fisiere/file/Lucrari%20VOL%2010%20(3)%202010.pdf)

Lucrarea prezintă demersurile (de tip cercetare-acțiune) de dezvoltare a grupurilor de acțiune locală din zona rurală a județului Brașov, care au obținut ulterior recunoașterea oficială

și finanțarea activităților proprii prin intermediul Programului Național de Dezvoltare Rurală – Axa IV Leader+)

Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Development Strategies in Rural Areas*. Lucrări științifice. USAMV Iași Seria Agronomie, vol.53, nr.2, pp. 266- 269. Articolul poate fi consultat la adresa: http://www.revagrois.ro/PDF/2010_2_268.pdf

Articolul prezintă demersul de elaborare a strategiilor de dezvoltare durabilă în trei comune din județul Brașov (Bran, Prejmer și Vama Buzăului), în baza experienței de coordonare a acestui demers.

- Comunicări în cadrul conferințelor internaționale, cu volume indexate în baze de date:

Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *Sustainable development in Rural Areas in Brașov County*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2010 – The International Session of XII-th Scientific Papers „Scientific Research and Education in the Air Force”, 27-29 mai 2010, Brașov, ISBN 978-973-8415-76-8, pp. 174-177
https://www.afahc.ro/ro/afases/2010/volum_afases_2010.pdf

În mod complementar cu articolul precedent, articolul prezintă demersul de implementare a strategiilor de dezvoltare durabilă în cele trei comune din județul Brașov (Bran, Prejmer și Vama Buzăului), în baza experienței de coordonare a acestui proces, prin colaborare cu specialiștii implicați și diferitele categorii de *stakeholders*.

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic, Anca. (2010). *Strategies for sustainable development in rural areas – an interdisciplinary approach*. Scientific Papers “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development”, Volume 10 (3), ISSN 1844-5640, pp. 11-14. Articolul poate fi consultat la: [http://www.managusamv.ro/fisiere/file/Lucrari%20VOL%2010%20\(3\)%202010.pdf](http://www.managusamv.ro/fisiere/file/Lucrari%20VOL%2010%20(3)%202010.pdf)

Lucrarea descrie atât avantajele, cât și dificultățile de elaborare a unei strategii de dezvoltare durabilă de tip interdisciplinar, prin discutarea acestora prin raportare la specificul dezvoltării zonelor rurale.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2016). *Local development strategies – between pioneering and standardization*. Globalization, intercultural dialogue and national identity, 3rd Edition 19-20 mai 2016, Târgu-Mureș. ISBN: 978-606-8624-03-7, pp. 97-100.
https://www.icsumures.ro/manifestari-stiintifice/2016/GIDNI_3_2016.pdf

Acest articol sintetizează experiența coordonării realizării și implementării strategiilor de dezvoltare durabilă (mai sus menționate), cu descrierea impactului pe care aceste documente de programare le-au avut asupra dezvoltării comunităților locale, după un ciclu complet de finanțare prin instrumente financiare europene.

b) Proiecte de intervenție în comunități locale.

Un proiect (indiferent de domeniul în care se desfășoară) are o serie caracteristici proeminente (Jaliu, 2007): satisface o nevoie specifică (singulară) și particulară (nu este un atribut al producției de serie); are un obiectiv autonom, adică prezintă un început bine determinat și o finalitate proiectată; în general aduce ceva nou sau - cel puțin - poate aduce o noutate în cadrul organizației care îl implementează. Astfel, orice proiect are un scop specific, în baza căruia poate fi ușor identificat. Fiecare proiect este unic, probabilitatea de a se repeta (aceeași echipă, aceleași condiții, aceleași rezultate) fiind practic, zero.

În România, prin “proiect” se înțelege de regulă un demers intelectual de concepere și planificare a unei anumite intervenții (educaționale, sociale etc.) iar termenul de “program” este utilizat când se descrie pe modul practic de aplicare a proiectului (Cojocaru, 2004). Termenii de “proiect” și “program” au accepțiuni puțin diferite în cazul finanțărilor Uniunii Europene, relație la care m-am referit în capitolul *Programe și proiecte educaționale* (pp. 291-307), din cadrul volumului colectiv [*Învățarea continuă Tendințe actuale și viitoare în educație și societate \(TAVES\)*](#) apărut în 2023 la Iași - Editura Universității “Al.I.Cuza”: “În contextul finanțărilor disponibile din fonduri europene (Comisia Europeană, 2005) utilizarea acestor doi termeni este una diferită: un proiect echivalează cu “o succesiune logică de activități coordonate și controlate, de natură diferită, realizată într-o manieră organizată metodic și progresiv, având constrângeri de timp, resurse și cost, destinat obținerii de noi rezultate, necesare pentru îndeplinirea unor obiective clar definite”, în vreme ce “program” desemnează în același context un set de obiective generoase, care se pot extinde mult mai mult în spațiu și timp și cuprinde mai multe proiecte.

Exemplificand cu o comunitate locală, un program de modernizare a infrastructurii educaționale (preferabil, integrat într-o strategie integrată de dezvoltare locală) poate cuprinde proiecte finanțate guvernamentale de susținere a proiectelor de dezvoltare a școlilor din mediu rural, proiecte de informatizare a unei anumite categorii de unități școlare etc.). Programul este în acest context o măsură decisă de Comisia Europeană, transpusă într-un număr de activități,

în favoarea unei țări sau mai multor țări membre ale Uniunii Europene (sau alte țări, în condiții speciale), susținute printr-un angajament financiar suportat din bugetul Comisiei Europene.

Programul de finanțare europeană este transpus în practică de un grup de proiecte, coordonate pentru a obține un beneficiu, care nu ar putea fi obținut dacă s-ar executa fiecare proiect în mod individual. Diferența proiect / program în contextul finanțărilor europene este dată de scopul urmărit: scopul unui proiect constă în realizarea unor elemente de rezultat stabile, folosind un minimum de resurse, pe când scopul unui program este utilizarea optimă a resurselor pentru realizarea de beneficii maxime.

De menționat în acest context este faptul că în cadrul programelor europene active la acest moment diferitele componente și sub-programe sunt cunoscute sub diferite denumiri, cum ar fi “acțiuni-cheie” (în cadrul programului Erasmus +) “axe” și “măsuri” (Programul Național de Dezvoltare Rurală), “axe prioritare” și “domenii majore de intervenție” (Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane) etc.

Diferitele proiecte (care se pot concretiza sau nu printr-o cerere de finanțare) ar fi optim să facă parte din strategie de dezvoltare a organizației educaționale sau a comunității locale. În acest context, propunerea de finanțare reprezintă doar o prezentare succintă a proiectului (în formatul – de obicei standardizat – pus la dispoziție de către finanțator), prezentare alcătuită cu scopul atragerii de fonduri sau alte resurse material / imateriale (de exemplu, voluntari specializați). În acest context trebuie subliniat faptul că un proiect de intervenție educațională nu se confundă cu o propunere de finanțare, care este realizată de regulă prin respectarea strictă a regulilor unui program de finanțare (european, național, privat), care definește condițiile generale de acordare a finanțării și modul practic de aplicare a proiectului (în cazul în care cererea de finanțare a fost acceptată).

În cadrul programelor de finanțare (europene, naționale sau din surse private) o serie de proiecte educaționale sunt definite ca de “intervenție comunitară”, deoarece vizează un scop care ține de sfera DEVCOM indiferent de forma și de tipul activităților propuse. De aceea, acest tip de proiecte sunt finanțabile în cadrul mai multor programe de finanțare (Erasmus+, POCU, PNDR, Granturile Spațiului Economic European - SEE etc.)”.

Cu privire la derularea proiectelor tip grant în organizații din sfera DEVCOM am publicat următoarele lucrări:

Andronic, Răzvan-Lucian și Andronic, Anca. (2010). *Romanian Non-Governmental Organizations' Evolution*. Review of the Air Force Academy, No.1 (16)/2010, pp.90-93. Articolul poate fi consultat la adresa: [http://www.afahc.ro/revista/2010_\(1\).html](http://www.afahc.ro/revista/2010_(1).html)

Lucrarea debutează cu o prezentare succintă a istoricului organizațiilor neguvernamentale românești și o descriere a evoluției cadrului legislativ specific. De asemenea, sunt prezentate date rezultate din prelucrarea informațiilor conținute în registrul national unic privind ONG (asociații, fundații și federații ale acestora) privind tipurile de forme asociative existente și domeniile în care acestea activau, la nivelul anului 2010.

Andronic, Anca-Olga și Andronic, Răzvan-Lucian (2011). *Stressful environmental factors affecting human capital development*. Simpozionul international " Managementul dezvoltării durabile și dezvoltarea durabilă a managementului", Brașov, 25-27.03.2011.

Lucrarea sintetizează un raport de cercetare privind factorii stresori asociați dezvoltării capitalului uman, cu exemplificarea manifestării acestora în administrația publică locală din județul Brașov.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2014). *Research methods used in sustainable development of human capital*. Review of General Management, vol.19, nr.1, pp. 140-144. www.managementgeneral.ro/pdf/1_2014_13.pdf

Articolul prezintă o analiză a metodologiei de cercetare a capitalului uman, privind metodele uzuale utilizate (cantitative și calitative) și principalele modalități de mixare a acestora. Capitalul uman fiind un subiect de interes major pentru multe științe (economie, sociologia dezvoltării, politică etc..) a generat studii importante realizate din diferite perspective de abordare. Prin urmare, gama de metode de cercetare este una eclectică, menită să surprindă complexitatea fenomenului studiat. Articolul se încheie cu prezentarea experienței în dezvoltarea durabilă a capitalului uman, ca parte a strategiilor de dezvoltare durabilă a comunitățile rurale din județul Brașov.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2016). *Community psychology – an integrative approach*. Globalization, intercultural dialogue and national identity, 3rd Edition 19-20 mai 2016, Târgu-Mureș. ISBN: 978-606-8624-03-7, pp. 101-108. https://www.icsumures.ro/manifestari-stiintifice/2016/GIDNI_3_2016.pdf

Lucrarea prezintă istoricul, specificul și principiile psihologiei comunității, abordare mai puțin prezentă în literatura științifică și (mai ales) în practica intervenției psihosociale românești. Este una dintre puținele lucrări ale unui autor român privind această abordare, prea puțin consacrată la noi, în pofida faptului că în alte state are deja o tradiție de mai multe decenii (e.g. Statele Unite ale Americii - [Society for Community Research and Action: Division of Community Psychology](#))

Pornind de la experiența coordonării unui proiect POCU de dezvoltare integrată a unei comunități de romi (vz. <https://www.spiruharet.ro/malin>) am publicat lucrările:

Andronic Anca-Olga and Andronic, Răzvan-Lucian. (2017). *M.A.L.I.N. - a psychosociological approach to Roma integration*. 7th edition of International Conference of Applied Psychology and Educational Sciences (ICAPES), Iași, 19 – 22 October 2017. <http://www.uaic.ro/event/a-7-a-conferinta-internationala-de-psihologie-aplicata-si-stiintele-ale-educatiei/>

Andronic, Anca-Olga Andronic, Răzvan-Lucian and Piroiu, Alexandra Cristina (2017). *Educational Intervention in the Romani Communities in the Brașov Area* The 6th International Conference Redefining Community in Intercultural Context RCIC'20 European Cultural Community, Bari, 5-6 June, 2017 [rcic'17 volume.PDF \(afahc.ro\)](#). pp. 94-96.

c) Cercetarea-acțiune și valențele ei aplicative

Pe parcursul implicării în derularea de proiecte tip grant, am observat că paradigma cercetării - acțiune este una adecvată derulării acestora, reușindu-se astfel mobilizarea actorilor comunitari. Deoarece am constatat că istoricul abordării este prea puțin descris în literatura autohtonă, am publicat două lucrări pe această temă:

Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *A Brief History of Action Research*. Review of the Air Force Academy, No.2 (17)/2010, pp.144-149. Articolul poate fi consultat la adresa: [http://www.afahc.ro/revista/2010_\(2\).html](http://www.afahc.ro/revista/2010_(2).html)

Lucrarea prezintă succint istoricul acestei abordări, începând cu autorii care au delimitat această abordare și până în prezent. Sunt prezentate principalele modele descriptive ale ciclului de realizare al cercetării-acțiune, limitele și avantajele sale. Din ce cunosc, este prima sinteză privind această abordare publicată într-o revistă științifică autohtonă, după decembrie 1989.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2014). *Action research in Romania: History and prospects. Globalization and Intercultural Dialogue: Multidisciplinary Perspectives - Psychology and Sociology*. Târgu-Mureș, România, pp. 147-155. <http://www.upm.ro/gidni/GIDNI-01/Psy/Psy%2001%2017.pdf>

Lucrarea prezintă abordări din trecut care corespund modelului cercetării acțiune (în special, ale școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti), precum și utilizări mai actuale ale acestei abordări și se încheie cu o prezentare a utilizărilor potențiale ale cercetării-acțiune în context românesc.

Cercetarea-acțiune este văzută ca un tip de cercetare distinct în cadrul științelor socio-umane este atribuită în mod tradițional Kurt Lewin (1946), deși termenul a fost utilizat ulterior în manieră similară și pot fi identificați o serie de autori cu preocupări similare (Collier, 1945 etc.). Contribuția lui Lewin este considerată ca fiind cea fundamentală deoarece este primul autor care a realizat o reflecție metodologică sistematică cu privire la specificul și modul de realizare al cercetării-acțiune și este cel care a definit ciclul abordării cercetării-acțiune, compus din mai multe activități succesive (identificarea unei “idei” inițiale, aflarea faptelor, planificare, acțiune, evaluare, elaborarea unui plan îmbunătățit și aplicarea acestuia) Acest ciclu poate fi reluat, pentru a se obține o înțelegere suplimentară a situației și pentru a conduce la formularea unei teorii cât mai apropiate de realitate (Precupețu, 2007).

După șaiszeci de ani de la apariția articolului *Action research and minority problems*, Bargal (2006) și-a asumat sarcina de a formula principiile cercetării-acțiune, prin extragerea lor din cele trei articole ale lui Lewin privind acest tip de cercetare (Andronic, 2012):

- 1) Cercetarea-acțiune combină studiul sistematic al unei probleme sociale (realizat uneori prin metoda experimentului) cu demersurile de rezolvare a acesteia;
- 2) Cercetarea-acțiune presupune un proces de colectare a datelor care se desfășoară în spirală pentru stabilirea scopului, acțiuni în vederea atingerii acestuia și aprecierea rezultatelor intervenției. Pentru fiecare proces de rezolvare a problemelor se parcurg următoarele stadii: colectarea datelor pentru a se stabili scopul intervenției; atingerea scopului (prin intermediul unor intervenții în cadrul unor grupuri individuale, organizații sau comunități) și evaluarea intervenției realizate;
- 3) Cercetarea-acțiune necesită feedback din partea tuturor părților implicate în realizarea ei (inclusiv clienții, de exemplu organizațiile DEVCOM). Feedbackul poate releva deviații față de scopul intervenției (alterări ale planului inițial) și poate expune discontinuități în procesul intervenției care sunt astfel corectabile în timp real;

- 4) Cercetarea-acțiune implică o cooperare continuă între cercetători și practicieni care are la bază recunoașterea faptului că participanții trebuie să fie responsabili cu luarea deciziilor care le afectează existența și au nevoie să înțeleagă motivele care stau la baza intervenției;
- 5) Grupul mic joacă un rol central în luarea deciziilor și schimbarea indivizilor. Pentru Lewin grupul mic este cel mai important vehicul al luării deciziilor în mod democratic, iar procesul de schimbare a indivizilor prin intermediul acestuia este unul eficient și de durată;
- 6) Cercetarea-acțiune ia în considerare valorile, obiectivele și aspirațiile de putere ale părților implicate. Aici apare contrastul cu maniera clasică de abordare a cercetării, în care doar persoana care conduce cercetarea are singură capacitatea decizională și posibilitatea unilaterală de a rezolva conflictele;
- 7) Cercetarea-acțiune servește creării de cunoștințe, formulării principiilor intervenției și evaluării. Aceasta generează atât date colectate și prelucrate în manieră similară altor tipuri de cercetare, cât și „cunoaștere acțională”;
- 8) În cercetarea-acțiune se pune accentul pe recrutarea, dezvoltarea și susținerea agenților schimbării – trainerii. Cercetarea-acțiune este portretizată de Lewin ca un triunghi: trainingul este prima latură, iar celelalte două sunt intervenția și cercetarea.

Specificului cercetării-acțiune i-am dedicat un capitol din volumul colectiv [Învățarea continuă Tendințe actuale și viitoare în educație și societate \(TAVES\)](#) apărut la sfârșitul anului 2023 la Iași - Editura Universității “Al.I.Cuza”: *Proiectele „cercetare-acțiune”. Inițiative care pun în mișcare acțiuni și procese educaționale* (pp. 308-331), care include; o prezentare succintă a istoricului ei; avantaje și limite; tipuri și forme de cercetare-acțiune; recomandări privind conduita cercetătorului etc. Tot în cadrul acestui capitol am prezentat principalele caracteristici actuale ale cercetării-acțiune: “caracterul dual (cercetare și acțiune socială); utilizarea cu precădere a metodelor calitative și abordarea iterativă.

- Cum o sugerează și denumirea sa, cercetarea-acțiune îmbină două categorii de obiective: prima categorie privind cercetarea și o a doua, privind acțiunea socială. Realizarea obiectivelor de cercetare include un grad mai ridicat de realizare a cunoașterii pentru cercetător și/sau client (și de multe ori pentru un grup social mai mare, de tip comunitar). Latura acțională se referă la producerea intenționată a unei schimbări în cadrul unei organizații sau comunități. De aceea cercetarea-acțiune include două metodologii: prima categorie de metode cea de intervenție, destinată obținerii schimbărilor urmărite și care are în componență – în mod obligatoriu – modalități prin care cei care vor fi cei mai afectați de schimbare sunt implicați în acest demers) . A doua categorie, cea a metodelor de cercetare urmărește să genereze date valide, printr-un

design care să reflecte modul în care funcționează grupul sau organizația și / sau însăși demersul de tip de cercetare-acțiune. Dacă cele două categorii de metodologii sunt îmbinate optim, cercetarea-acțiune este percepută de către participanți ca un “mod natural” de a desfășura o cercetare și de a realiza o intervenție, în mod simultan;

- Abordările de tip cercetarea-acțiune actuale sunt realizate preponderent în manieră calitativă sau se utilizează un mix de metode (calitative și cantitative). Această caracteristică provine din faptul că aplicarea de metode cantitative în contextul derulării unei cercetări-acțiune este de cele mai multe ori cronofagă. Aplicarea de metode cantitative este mai dificilă dacă intervenția este ca urgentă, într-un anumit context grupal sau organizațional. Existând o dominanță a punctelor de vedere ale actorilor sociali în câmpul cercetării, simultan cu manifestarea cerinței autoevaluării (cerința reflexivității), cercetarea-acțiune este aplicată în prezent ca o cercetare longitudinală, care este realizată cel mai adesea în paradigma calitativă;

- Abordarea iterativă este o caracteristică a cercetării-acțiune care derivă în mod direct din opera lui Lewin (1946; 1948). În abordarea lui Lewin, este vorba despre o spirală alcătuită dintr-o serie de pași, fiecare dintre acesta fiind compus dintr-un ciclu de planificare, acțiune și constatare a rezultatelor acțiunii”.

Organizații din domeniul apărării.

Mi-am început cariera profesională în cadrul Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” din Brașov, unde am răspuns de activitatea laboratorului de psihologie-pedagogie (1995-2002). În anul universitar 2022-2023 am fost cadru didactic asociat pentru disciplina *Operații psihologice* (fiind și titularul unui atestat de liberă practică, treapta Specialist în specializarea Psihologie aplicată în domeniul securității naționale), iar din 2.10.2023 sunt conferențiar universitar titular, post ocupat prin concurs – vz. https://www.afahc.ro/ro/informari/2023-2024_semI_concursuri_didactice/concursuri_didactice.html

Cu privire la acest mediu organizațional am publicat după susținerea tezei de doctorat următoarele lucrări, în cadrul conferințelor indexate în baze de date:

Lepădatu, Ioana; Ticusan, Marilena; Raulea, Ciprian; Andronic, Razvan-Lucian. (2011). *Psychomoral features of the military who show deviant behavior*. In 17th International Conference the Knowledge Based Organization, Conference Proceedings 2: Economic, Social and Administrative Approaches To the Knowledge Based Organization Volume: 2 Pages: 472- 475.

Lucrarea sintetizează principalele categorii care produc comportamente deviate la militarii în termen, așa cum au fost reliefați aceștia în urma analizei documentelor disponibile (rapoarte oficiale militare, studii specifice, review al literaturii dedicată temei)

Andronic, Răzvan-Lucian. (2016). *Stereotypes and migration* Lucrare prezentată în cadrul International Conference “Music and Human Mobility”, Lisabona, 7-9 Iunie 2016, http://media.wix.com/ugd/fb14cf_7f3b91c903e14bfbb7bba1238eee211a.pdf

Andronic, Anca-Olga Andronic, Răzvan-Lucian Răulea, Ciprian Ioan. (2017). *Psychological Support for Refugees*. The 6th International Conference Redefining Community in Intercultural Context RCIC'20 European Cultural Community, Bari, 5-6 June, 2017 [rcic'17_volume.PDF \(afahc.ro\)](http://rcic'17_volume.PDF(afahc.ro)). pp. 60-62.

Cele două lucrări mai sus menționate au apărut în contextul manifestării crizei refugiaților în Europa. Prima se referă la stereotipurile vehiculate în legătură cu aceștia, iar a doua la măsurile de asistență psihologică adoptate în diferite state europene. Ambele lucrări adoptă o perspectivă comparativă, privind abordarea fenomenului migrației în Uniunea Europeană.

Andronic, Răzvan-Lucian. (2021). *Assisting veterans from theatres of operations - a comparative approach in other NATO countries*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2021 - The 22th International Conference „Scientific Research and Education in the Air Force”, <https://www.afahc.ro/afases/Volum22-AFASES2021.pdf> (pp.9-12)

În contextual apariției legislației privind asistența veteranilor în anul 2021, am analizat și prezentat modul în care sunt organizate activitățile destinate acestora în alte state NATO. Conform reprezentanților [asociației naționale a veteranilor](#), lucrarea a avut un caracter de noutate absolută în literatura științifică românească și a fost apreciată ca o utilă sursă informațională de prezentare a exemplelor de bune practici în domeniu.

Lesenciuc, Adrian, Șerbeszki, Marius, Andronic, Răzvan-Lucian, Warner-Söderholm Gillian, Boe, Ole Marineanu, Vasile Doru, Țăranu, Iulian (2023) *Combat Mindset. The millisecond that could save you life*. Redefining Community in Intercultural Context RCIC'23, Brașov, 3-5 August 2023 https://www.afahc.ro/ro/rcic/2023/RCIC'23/volum_2023/Volume_RCIC'23.PDF (pp. 7-9).

De menționat în acest context est faptul că ultima lucrare menționată conține descrierea activităților rezultatelor unui proiect interdisciplinar de intervenție cu caracter inovativ pe care l-am inițiat în cadrul Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” din Brașov: *Combat Mindset Training for Military Students (CoMind)* - https://www.afahc.ro/ro/cercetare/comind/CoMind_summary.html , la care mă voi referi în secțiunea următoare.

De asemenea, organizațiilor din domeniul apărării le este în mod special destinat capitolul *Identități sociale vulnerabile în fața știrilor false* (Bostan, M.C și Andronic, R.-L., 2022) apărut în volumul colectiv *Fenomenul fake news. Mecanisme psihologice și sociale* Iași: Editura Institutului European (coordonat de Bostan, M.C și Maftai, A.)

Combat Mindset Training – proiect tip grant și dezvoltarea curriculară

În noiembrie 2021 am redactat și depus în numele Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” (abrev.AFAHC) din Brașov cererea de finanțare pentru proiectul *Combat Mindset Training for Military Students (CoMind)*, care a fost finanțat prin Granturile SEE- Mecanismul financiar 2014-2021, Proiecte de cooperare în învățământul universitar.

Proiectul s-a derulat în perioada februarie 2022-octombrie 2023, având următoarele obiective:

1. Adaptarea în limba română a instrumentului de testare psihologica *The Multidimensional Self-Control Scale (MSCS)*, pentru aplicarea sa în mediul militar;
2. Dezvoltarea unui modul de training privind Combat Mindset pentru studenții militari;
3. Îmbunătățirea colaborării între cele trei institutii partenere (prin participarea la toate activitățile proiectului: întâlniri de lucru, evenimente commune, publicarea de articole etc).

Grupul-țintă principal al proiectului a fost alcătuit din studentii militari (ciclul 1 si 2) înmatriculați în cadrul AFAHC, pentru a se obține îmbunătățirea modului în care viitorii ofitieri își pot gestiona propriile stări psihice și adopta strategii de coping. Pentru aceasta, prin intermediul proiectului a fost adaptat un instrument de evaluare psihologică a auto-controlului și a fost dezvoltat un modul de training privind control mindset (introdus în planul de învățământ al AFAHC, începând cu anul universitar 2023-2024) a cărui titular de disciplină sunt.

Grupul-țintă secundar a fost alcătuit din participanții la cele două evenimente de multiplicare și anume personal din academiile militare din subordinea Ministerului Apărării Naționale și

psihologi cu atestat profesional în specialitatea *Psihologie aplicată în domeniul apărării și siguranței naționale*.

Prin intermediul grantului CoMind au fost dezvoltate două produse intelectuale, disponibile ca open resources pe website-urile partenerilor:

1. Un prim rezultat al proiectului îl constituie adaptarea *The Multidimensional Self-Control Scale* (MSCS) în limba română, instrument de evaluare psihologică elaborat mai întâi în limba norvegiană, apoi adaptat în limba engleză în două variante¹⁸: *Multidimensional Self-Control Scale* (MSCS) and the *Brief Multidimensional Self-Control Scale* (BMSCS)

Acest instrument de evaluare psihologică este disponibil tuturor persoanelor abilitate să utilizeze instrumentar psihologic în domeniul militar, respectiv psihologilor cu drept de liberă practică în aceasta specialitate (cu atestate emise de Colegiul Psihologilor din România). Scala este disponibilă online la adresa: <https://www.militarypsychology.ro/wp-content/uploads/2024/02/Scala-MSCS-CoMind-1.pdf>

Descrierea demersului de adaptare în limba română face obiectul unui articol a cărui prim autor sunt:

Andronic, R-L, Boe, O, Nilsen, F. Marineanu, D.V., Șerbeszki, M, Lesenciuc, A. Calin, C. și Taranu, I.. (2022). *Combat Mindset Training for Military Students: showcasing a new collaborative Project*. <https://jidronline.files.wordpress.com/2023/01/jidr-9-2022-2.pdf>

2. Al doilea rezultat consta în dezvoltarea (în limba română) a unei noi discipline academice, care să includă un program de training pentru *Combat Mindset*. Această disciplină (a cărei titular pentru activitățile de curs sunt) poartă denumirea “*Pregătire mintală pentru câmpul de luptă (CoMind)*” care este inclus în planul de învățământ al AFAHC începând cu anul universitar 2023-2024, la anul I, ciclul de licență. Pentru activitățile practice a fost amenajat (prin intermediul grantului) un laborator de specialitate, descris la finalul acestui subcapitol.

Absolvenții acestui curs obțin un certificat de absolvire emis în comun de AFAHC și universitatea parteneră din Norvegia (*University of Southeastern Norway* - <https://www.usn.no/english/>). Această dezvoltare curriculară a fost posibilă prin adoptarea unui modul de instruire norvegian de tip interdisciplinar, care îmbină cunoștințe de psihologie

---

¹⁸ Nilsen, F. A., Bang, H., Boe, O., Martinsen, Ø. L., Lang-Ree, O. C., & Røysamb, E. (2020). The Multidimensional Self-Control Scale (MSCS): Development and validation. *Psychological Assessment*, 32(11), 1057–1074. <https://doi.org/10.1037/pas0000950>

militară (în mod special, abordarea cognitivă), arte marțiale aplicate, științe militare etc. A fost elaborat și un manual în română al instructorului în *Combat Mindseting* ca produs al proiectului. Pentru a se crea posibilitatea ca acest curs/modul de training să fie adoptat și în alte universități militare, a fost organizat un eveniment de instruire de tipul “*train the trainer*” (în luna octombrie 2022¹⁹), cu participarea a 50 cadre didactice din cadrul AFAHC, Academiei Forțelor Terestre “Nicolae Bălcescu” din Sibiu, Academiei Forțelor Navale “Mircea cel Bătrân” din Constanța și Academiei Tehnice Militare “Ferdinand I” din București.

Manualul instructorului este disponibil pe site-ul AFAHC, la adresa: <https://www.afahc.ro/ro/cercetare/comind/Manual%20CoMind.pdf>

Măsuri de asistență a veteranilor din teatrele de operații.

Participarea personalului militar român la misiuni externe de combatere a terorismului, de sprijinire a păcii sau de tip umanitar (care, în cele mai multe cazuri, se încadrează în categoria “veteran din teatrele de operații”²⁰) a început în anul 1993 și continuă și în prezent. În misiunile executate înainte de pandemia COVID-19 au fost implicați peste 55.000 de militari²¹. În toți acești ani (1993-2020), au fost implicați cel puțin 1.500 de persoane/an, care au executat misiuni în minim trei locații diferite pe mapamond. O situație “în timp real” a misiunilor în care sunt implicați militarii români și efectivele dislocate în prezent este disponibilă pe pagina <https://misiuni.mapn.ro/>

Dislocarea într-un teatru de operații echivalează cu desfășurarea unor misiuni complexe, cu un grad ridicat de risc și expunerea la pericole extreme, care au lăsat răni văzute și nevăzute. Un număr de 30 de militari și-au pierdut viața, iar alți 177 de militari au fost răniți foarte grav în teatrele de operații, mare parte dintre aceștia fiind încadrați cu grad de invaliditate. Rănilor nevăzute dobândite ca urmare a expunerii la evenimente cu potențial traumatic au determinat apariția sindromului de stres posttraumatic (abrev.en. PTSD) și alte afecțiuni comorbide²².

---

¹⁹ <https://www.afahc.ro/ro/cercetare/comind/CoMind%20TTT%201.pdf>

²⁰ Calitatea de “Veteran din teatrele de operații” este dobândită de “Personalul participant la acțiuni militare, misiuni și operații desfășurate în teatre de operații/zone de misiuni, cel puțin 120 de zile, neîntrerupt sau cumulativ ” cf. art. 4 din Legea 168/2020.

²¹ <http://presamil.ro/11-noiembrie-ziua-veteranilor-din-teatrele-de-operatii/>

²² *Legea 168/2020 pentru recunoașterea meritelor personalului participant la acțiuni militare, misiuni și operații pe teritoriul sau în afara teritoriului statului român și acordarea unor drepturi acestuia, familiei acestuia și urmașilor celui decedat definește (la art. 2, pct i) sindromul de stres posttraumatic și alte*

Studiile efectuate în diverse țări partenere (împreună cu care Romania participă la aceleași misiuni, în aceleași teatre de operații) arată că între 5% și 18% din totalul militarilor care participa la operații militare îndeplinesc criteriile de diagnostic pentru tulburări asociate traumei și factorilor de stres (în mod special sindromul de stres posttraumatic) sau alte afecțiuni comorbide cum ar fi depresia, anxietatea sau dependențele (Moore & Penk, 2011), iar prevalența acestora în primul an este de 7% pentru militarii activi și de 11% pentru militarii rezerviști (Thomas et al., 2010). De exemplu, în armata britanică prevalența se situează între 4-6%, cu diferențe ne semnificative între bărbați și femei (Hunt et al., 2014). Armata israeliană înregistrează o prevalență a acestor tulburări de aproximativ 11% din totalul forțelor angajate în conflict (Levi et al., 2018). Studiul coordonat de Doron (2005) a demonstrat că militarii care au fost răniți prezintă un risc ridicat de a dezvolta forme severe ale tulburărilor asociate traumei și a celor comorbide, necesită un timp mai îndelungat de refacere și o reintegrare mai dificilă în societate și un cost ridicat, asociat diferitelor scheme de tratament specific (Amos, 2014).

Raportând cei 55.000 veterani din perioada 1993-2020 la pragul minim de 5% rezultă că minimum 2.750 dintre aceștia ar putea îndeplini criteriile de diagnostic pentru PTSD și afecțiunile comorbide. În condițiile în care în România accesarea din proprie inițiativă a serviciilor de sănătate mintală este una dintre cele mai scăzute din Europa, iar asistența acordată veteranilor este în prezent una simbolică, se poate presupune că numărul real al veteranilor diagnosticabili cu tulburări psihice este mai aproape de pragul maxim de (18%, adică 9.900 persoane) decât de cel minim.

În anul 2018, a fost publicată prima informare privind militarii din România diagnosticați cu PTSD - 19 persoane²³, iar ulterior nu au mai fost publicate informații relevante în acest sens. Această subdiagnosticare severă a avut ca principală cauză lipsa unui cadru normativ specific protecției veteranilor care s-a creat odată cu apariția Legii 168/2020 (care are norme de aplicare în cadrul MApN din februarie 2021 și în MAI din martie 2021) ceea ce

---

afecțiuni psihice comorbide ca: *"tulburări dobândite de personalul participant în urma și din cauza participării la acțiuni militare, misiuni și operații, care declanșează o perturbare semnificativă la nivelul gândirii, reglării emoționale sau comportamentului persoanei, care reflectă o disfuncție asociată cu distress emoțional sau dizabilitate semnificativă în funcționarea profesională, socială sau familială, constatate de către comisiile de expertiză medico-militare, de medicul de medicina muncii și de medicul de expertiză a capacității de muncă, la propunerea psihologului clinician și/sau a medicului psihiatru, după caz"*.

²³ Libertatea, (2018). *Câți militari români suferă de sindromul de stres posttraumatic? MApN are o lipsă acută de psihologi*. <https://www.libertatea.ro/stiri/19-militari-2133380>

deschide calea către diagnosticarea reală a cazurilor de PTSD și protejarea drepturilor veteranilor, în condițiile aplicării unor metodologii adecvate de intervenție.

Așa cum am menționat anterior, am descris modalitățile prin care veteranii sunt asistați în cadrul altor armate NATO în cadrul lucrării: Andronic, Răzvan-Lucian. (2021). *Assisting veterans from theatres of operations - a comparative approach in other NATO countries*. Lucrare prezentată în cadrul AFASES 2021 - The 22th International Conference „Scientific Research and Education in the Air Force”, <https://www.afahc.ro/afases/Volum22-AFASES2021.pdf> (pp.9-12)

În continuare sunt prezentate principalele categorii de intervenții practicate pentru asistarea veteranilor, cu referire și la situația existentă în România: servicii tip call-center, grupuri de autoajutorare, platforme computerizate de evaluare și intervenție psihologică și prin utilizarea echipamentelor de realitate virtuală. Acestea vor face obiectul workshopului „*Sprejiniul psihologic al veteranilor din teatrele de operații, între risc și reziliență*” pe care îl voi susține (ca și co-auror) în cadrul Conferinței 2024 a Asociației de Psihologie Industrială și Organizațională - <https://apio.ro/Workshop-uri>

Serviciu de call-center pentru veterani.

În anul 2015 a fost publicat primul cadru conceptual pentru implementarea telemedicinii, prin utilizarea tehnologiei, inclusiv a mijloacelor de telefonie în contextual militar românesc (Marineanu, 2015), acesta fiind ulterior actualizat, în contextul pandemiei COVID-19. Acest cadru este în prezent în curs de aplicare printr-un program de voluntariat (vz. <https://www.militarypsychology.ro/sustinem-veteranii/>) pentru a îmbunătăți eficiența/capacitatea de reacție a sistemul național de sănătate publică.

Deși cei mai mulți psihologi preferă contactul față în față cu clienții sau pacienții care au nevoie de suport pe termen lung, serviciul psihologic telefonic asigură o alternativă fezabilă în livrarea asistenței psihologice. Mai multe cercetări indică faptul că serviciile psihologice livrate de la distanță, telefonic sau online, în cele mai multe cazuri, au reușit să ducă la rezultate similare intervențiilor psihologice convenționale (Hilty et al., 2013; Nelson & Sharp, 2016).

Serviciul de suport psihologic telefonic adresat veteranilor are ca obiectiv principal promovarea comportamentelor sănătoase și gestionarea stresului. Acesta operează prin aplicarea unor procedur-standard, care cuprind diferite protocoale utile pentru diminuarea efectelor negative ale reacțiilor emoționale și a comportamentelor dezadaptative, dezvoltarea capacității de gestionare a stresului de către veteranii din teatrele de operații, precum și protocoale stricte de intervenție, aplicabile în situații de criză psihologică, (aplicabile atunci

când sunt identificate comportamente cu risc major, cum ar fi tentative de suicid sau acte de violență).

Asigurarea asistenței psihologice telefonice pentru veterani este realizată de către psihologi voluntari, care acordă servicii gratuite celor care se confruntă cu reacții psihocomportamentale intense, inclusiv cu manifestări de intensitate clinică și care necesită o intervenție focalizată. Acest serviciu de asistență psihologică, oferit de la distanță personalului veteran urmează principiile ghidurilor de bune practici, bazate pe dovezi științifice, specifice intervenției în criză și primului ajutor psihologic.

Servicii tip grupuri de autoajutorare

Numeroase studii au evidențiat importanța existenței suportului social pentru persoanele care aparțin unor grupuri vulnerabile, inclusiv veteranii cu dizabilități sau care au probleme de sănătate mintală sau comportamentală (Richard et al., 2017). Prin suport social înțelegem sprijinul oferit de către membrii familiei, camarazii și persoanele cu care aceștia interacționează în mod sistematic în diferite situații normale de viață (de exemplu, medici, comandanți, personal al instituțiilor publice), denumite *grupuri sau rețele de suport*. Interacțiunea funcțională cu aceste grupuri este unul dintre cei mai puternici factori de protecție împotriva simptomelor PTSD, susțin și optimizează progresele înregistrate în urma asigurării asistenței psihologice specializate, respective facilitează integrarea socio-profesională și familială (Daniel & Owen, 2017; Campos et.al., 2016).

De asemenea, existența unor grupuri de suport care să ofere veteranilor posibilitatea de a împărtăși experiențele și trăirile personale, strategii de coping adaptativ sau alte informații ce pot concura la sănătatea mintală și comportamentală a acestora s-a dovedit a fi un predictor important al remisiei rapide a simptomelor PTSD sau al celor comorbide (anxietate, depresie, dependențe etc.), respectiv al reintegrării socioprofesionale (Schweitzer et al, 2006). Proescher et al. (2020) a realizat o cercetare prin care a demonstrat că nu există diferențe legate de sex, vârstă, pregătire profesională sau intensitate a evenimentului traumatic în ceea ce privește impactul pozitiv pe care îl are suportul acordat de grup persoanei în cauză. Un alt studiu a arătat că veteranii care au avut o rețea de suport stabilă în timp au avut un număr redus de recăderi, nu au prezentat comorbidități și au avut mai puține probleme medicale (Gros et al., 2020).

Membrii acestor grupuri de suport parcurg programe de formare (National Health Services, 2001; Sirati-Nir et al.; Sunderland & Mishkin, 2013) unde sunt predate și asimilate informații referitoare la problemele cu care se confruntă veteranii cu dizabilități, modul de abordarea al acestora, intervenția în criză și primul ajutor psihologic, metode și tehnici de

comunicare menite să faciliteze o bună integrare socio-profesională. În esență, această abordare este orientată spre recuperarea persoanei, dezvoltarea potențialului său, îmbunătățirea și menținerea calității vieții. Elementele cheie sunt centrarea pe persoană, valorificarea potențialului acesteia, respectiv relația bazată pe empatie și respect, având ca beneficii sentimentul de apartenență socială, reducerea stigmatizării și reintegrarea socială și profesională (Sunderland, 2013).

Numeroase țări, cum ar fi Marea Britanie, Germania, Canada, Statele Unite ale Americii sau Australia au programe și politici guvernamentale coerente care sprijină crearea de grupuri și rețele de suport pentru militarii veterani cu dizabilități sau care au probleme de sănătate mintală. Acestea au ca obiectiv încurajarea implicării sociale active, facilitarea reconversiei profesionale, completarea studiilor, obținerea unui loc de muncă, precum și accesarea serviciilor medicale, ceea ce pe termen lung duce la reducerea substanțială a costurilor suportate de către bugetele de sănătate.

Rezultatele mai multor studii sugerează că sprijinul social primit de la membrii familiei și membrii comunităților locale poate juca un rol de protecție mai mare decât sprijinul social primit din surse militare asupra severității simptomelor de PTSD pe termen lung (Adams, 2017; Blais, 2021). De exemplu, o bună dinamică a relațiilor diadice în cadrul căsătoriei contribuie în mod semnificativ la recuperarea PTSD (Ein-Dor, 2010, Kimhi, S., & Doron, H. (2013).

Platformă computerizată de evaluare și intervenție psihologică.

Studii efectuate recent au evidențiat eficacitatea soluțiilor computerizate și a celor online utilizate pentru asigurarea serviciilor de asistență psihologică la un standard calitativ ridicat (Varker, et al., 2019). Deși există unele voci care contestă eficacitatea acestui tip de servicii din domeniul sănătății mintale și comportamentale, Mohr et al. (2014) au arătat că nu există nicio diferență calitativă sau cantitativă între soluțiile oferite pe platforme computerizate și cele de tip *face to face*. Mai mult, s-a dovedit că acestea au un randament ridicat în stabilirea diagnosticului și calibrarea intervenției în cazul anumitor categorii de pacienți (de exemplu, persoane cu dizabilități) și în tulburările psihice (depresie, anxietate și tulburare de stres posttraumatic) (Turgoose, D. et al., 2018). Platformele computerizate pot fi utilizate atât în evaluare psihologică propriu-zisă, cât și în procesul de intervenție psihologică. Acestea oferă o serie de avantaje: acces facil, costuri extrem de reduse, confort psihologic sporit, utilizare online și offline, confidențialitate sporită, reducerea stigmatizării persoanei, flexibilitate, baze de date utile în demersul terapeutic, observarea în timp a stării de sănătate mintală și comportamentală.

Această tip de platformă oferă un pachet complet de soluții ce pot fi folosite la evaluarea psihologică în diferite contexte (psihodiagnostic, intervenție psihologică, evaluare psihologică pentru stabilirea capacității de muncă etc.).

Instrumentele utilizate evaluează categorii diferite de factori psihologici cu relevanță pentru sănătate și boală care sunt grupați în patru domenii (David, 2016):

- domeniul evenimente de viață, care vizează evenimentele de viață cu potențial traumatic;
- domeniul componente de sănătate mentală, care vizează manifestările psihocomportamentale disfuncționale sau simptomele tulburărilor psihice;
- domeniul mecanisme etiopatogenetice, care vizează factorii de vulnerabilitate generală, cum ar fi cognițiile descriptive și inferențiale disfuncționale centrale și intermediare, cognițiile evaluative iraționale generale și factorii de vulnerabilitate locală;
- domeniul mecanisme de sanogeneză, care vizează capacitatea de coping a fiecărei persoane, modalitățile proprii de a controla și reduce distresul emoțional, modalitățile de dobândire a altor înțeleșuri de viață și conectarea la un suport social.

Intervenții prin utilizarea echipamentului de realitate virtuală (VR)

Tulburarea de stres posttraumatic este o tulburare frecventă și invalidantă care implică adesea un comportament de evitare a stimulilor traumatici, comportament care blochează vindecarea și recuperarea pacienților. Printre numeroasele abordări care au fost folosite, procedurile de expunere în combinație cu terapia cognitiv-comportamentală au cele mai bune rezultate terapeutice și cea mai bună documentare științifică. Expunerea prelungită în acest caz presupune confruntarea persoanei cu stimulii asociați traumei, cu scopul reactivării amintirii traumatice și integrării informațiilor corective la nivelul memoriei traumatice. Astfel, se modifică elementele patologice ale amintirii traumatice, reducând anxietatea și ajutând subiectul să înțeleagă trauma ca fiind un eveniment specific și nu o reprezentare a unei lumi periculoase și a unei competențe personale reduse. În acest context, terapia prin expunere la realitatea virtuală, prin multiplele functionalitati pe care le are, face posibilă expunerea multisenzoriala (vizuală, auditivă, kinestezică și olfactivă) la medii care se simt „ca și cum ar fi reale” și care cresc aderența și tolerabilitatea la terapie a pacienților, fără a avea constrângerile financiare și de timp, în comparație cu lumea reală. Astfel, această intervenție reprezintă o alternativă mai avantajoasă la terapiile tradiționale bazate pe expunere, care minimizează evitarea și facilitează procesarea emoțională ajutând pacientul să acceseze trauma și să o vindece într-un interval de timp mult mai scurt (Rothbaum et al., 2008).

În plus, realitatea virtuală permite terapeutului să expună pacientul la condiții care ar putea fi nesigure sau accesibile la costuri foarte ridicate în lumea exterioară. Numeroase studii clinice atestă utilitatea și eficiența utilizării realității virtuale în tratamentul tulburării de stres posttraumatic, demonstrând faptul că aceasta îmbunătățește expunerea și permite aplicarea tratamentului la un segment mai larg de populație, precum pacienții care nu își pot imagina mediul stresant, sau pentru cei care nu pot fi confrunțați în mod direct cu acesta, așa cum se întâmplă în cazul stresului posttraumatic generat de expunerea la evenimentele traumatice din teatrele de operații militare (Difede, 2007; Rizzo, 2009; Rothbaum, 2001).

Acțiunile militare reprezintă probabil unele dintre cele mai provocatoare situații pe care ființa umană le poate experimenta. Solicitățile fizice, emoționale, cognitive și psihologice ale unui mediu de luptă exercită un stres enorm chiar și celor mai bine pregătite persoane care lucrează în domeniul militar. Aplicații ale realității virtuale sunt dezvoltate, implementate și folosite cu succes pentru a identifica și trata tulburările legate de stresul operațional la veterani. Capacitatea tehnologiei virtuale de a crea medii controlate, multisenzoriale și interactive în care comportamentul uman poate fi stimulat și măsurat, oferă posibilități de evaluare clinică și tratament care nu sunt posibile prin folosirea metodelor tradiționale.

Realitatea virtuală oferă scenarii relevante de tratament pentru militarii ce dezvoltă simptome de stres ca urmare a expunerii la teatrele de luptă, precum și afecțiuni comorbide (anxietate, depresie, diferite tipuri de adicții). În acest context, cercetătorul are posibilitatea să adapteze fiecare scenariu de expunere din punct de vedere vizual, auditiv, olfactiv și kinestezic la experiența traumatică a persoanei aflate în tratament și de a controla ceea ce este prezentat subiectului. În plus, sistemul de realitate virtuală oferă posibilitatea măsurării fiziologice a pulsului, conductibilitatea electrică a pielii și monitorizarea respirației, generând informații suplimentare cu privire la parametrii de lucru al pacientului.

Numeroase studii din literatura de specialitate atestă eficacitatea acestei tehnologii în tratamentul tulburării de stres posttraumatic la populația militară, dovedindu-se a fi mai eficientă decât terapia tradițională în termeni de acceptare, benefică în ceea ce privește tratamentul și succesul clinic. Prin aspectul său atractiv și non-tradițional, această abordare de tratament atinge și problema stigmatizării, dovedindu-se a fi mai atractivă pentru veteranii care sunt reticenți să caute ajutor prin ceea ce ei percep ca fiind terapii tradiționale prin dialog (Rizzo et al., 2011).

Rezultatele pozitive obținute în acest domeniu încurajează cercetătorii să adune în continuare feedback de la militari și să dezvolte aplicații îmbunătățite pentru utilizarea simulării virtuale în alte scopuri precum: evaluarea și reabilitarea neurocognitivă, crearea unor

contexte experiențiale în care persoanele pot învăța strategii de adaptare emoțională, cognitivă și comportamentală, determinarea tiparelor de comportament și răspunsurile fiziologice care pot prezice riscul pentru dezvoltarea unei tulburări. Astfel, realitatea virtuală potențează mecanismele și procedurile psihoterapiei clasice prin crearea mediilor fictive, sigure și controlabile care pot spori angajamentul emoțional și acceptarea pacienților, reducând astfel riscul apariției sentimentelor negative (e.g. rușine, durere emoțională, jenă) și prejudiciul cauzat de acestea.

II. Descrierea capacității individuale a candidatului de a coordona echipe de cercetare, de a organiza și gestiona activități didactice, de explicare și facilitare a învățării și cercetării

Coordonarea echipelor de cercetare

Am avut inițiativa înființării *Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației* din cadrul Facultății de Psihologie și Științele Educației Brașov, Universitatea Spiru Haret (vz. [adresa Senatului universității privind acest aspect](#)) în cadrul căruia am coordonat numeroase proiecte de cercetare și intervenție psihosocială.

După dobândirea titlului de doctor în Sociologie (în iunie 2009), am redactat în cadrul acestui centru de cercetare numeroase cereri de granturi și am coordonat activitatea echipelor de cercetare (cadre didactice și studenți) care au fost implicate în numeroase proiecte de cercetare sau având componente de cercetare (finanțate preponderent prin fonduri europene) descrise succint în continuare:

- Contracte din surse guvernamentale sau private, derulate [în anul universitar 2008-2009](#) (privind dezvoltarea unui serviciu social de prevenire a abandonării copilului și intervenții psihosociologice solicitate de ONG ale bolnavilor de cancer).

- [ODEQA \(Open and Distance Education Quality Assurance\)](#).

Proiectul a urmărit “Dezvoltarea și implementarea unui sistem de monitorizare, îmbunătățire continuă și evaluare a calității în învățământul superior deschis și la distanță pe baza indicatorilor de performanță și standardelor internaționale de calitate”.

A fost realizat un studiu la nivel național privind programele de învățământ la distanță (cele funcționale în anul 2013) și sesiuni de conștientizare a studenților și a personalului de suport din universități privind asigurarea calității învățământului superior organizat și desfășurat prin programe de studii la distanță – în perioada iulie - decembrie 2013, în centrele universitare: București, Brașov, Brăila, Câmpulung-Muscel, Galați, Ploiești, Sibiu, Suceava, Târgoviște, Târgu-Jiu, Timișoara.

În baza derulării acestui proiect am comunicat și publicat patru lucrări privind digitalizarea învățământului universitar românesc, indexate ISI Proceedings (descrie la II.2., pct a) *Organizații educaționale*)

- DidactIno - Formare inovativă pentru valoare și performanță în cariera didactică.

Proiectul (derulat în anii 2014-2015) a avut ca obiectiv general “îmbunătățirea formării profesionale continue pentru 2400 cadre didactice din învățământul preuniversitar din județele Mehedinți și Sibiu prin formarea și dezvoltarea competențelor cu scopul îmbunătățirii managementului și calității procesului educațional”, prin:

- Utilizarea de metode interactive de predare-învățare-evaluare și instrumente TIC;
- Sistem inovator de formare e-learning mixt (clasic față-în-față și online pe platforma e-learning);
- Înființarea a 6 Centre de Dezvoltare Profesională pentru Educatoare și Învățători (CDPEI), 3/regiune”.

Toate cadrele didactice titulare de disciplină din cadrul Facultății de Psihologie și Științele Educației Brașov au fost implicate în elaborarea și derularea unui set de programe de formare profesională autorizate MEN:

- *“Optimizarea învățării în programe after school;*
- *Optimizarea performanțelor profesionale prin consultanță și coaching cognitiv comportamental;*
- *Tehnici de clarificare a valorilor și educație morală;*
- *Instrumente și strategii pentru optimizarea calității educației la nivelul clasei pregătitoare;*
- *Scriere, management și implementare proiecte;*
- *Eficientizarea comunicării în mediul școlar;*
- *Management școlar adaptat la realitățile societății românești;*
- *Legislația învățământului și a muncii în context european;*
- *Metode de predare/ învățare utilizând tehnologii moderne”.*

Am coordonat programul de formare continuă “Management școlar adaptat la realitățile societății românești” și am susținut module de formare în cadrul acestui program, precum și în cadrul programelor ”Optimizarea învățării în programe after school”, „Scriere, management și implementare proiecte” și „Metode de predare/ învățare utilizând tehnologii moderne”.

- QAREER (Quality Assurance of Career Services in Higher Education).

Finanțat prin intermediul programului Erasmus+ și derulat în anii 2015-2017, proiectul a avut ca “obiective principale:

- Colectarea diferitelor puncte de vedere ale principalilor actori din domeniu (profesioniști de orientare și persoane de referință în cadrul instituțiilor de învățământ superior, studenți, angajatori);
- Definirea standardelor de calitate pentru serviciile de carieră la nivelul instituțiilor de învățământ superior;
- Elaborarea orientărilor pentru integrarea lor în instituțiile de învățământ superior pentru a testa liniile directoare în setările reale din țările consorțiului;
- Să consulte și să implice alte universități din Europa în cadrul procesului;
- Să furnizeze „Ghidul pentru asigurarea calității în serviciul de carieră în învățământul superior (QACS) în Europa” .

În cadrul acestui proiect am coordonat activitatea experților *Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației Brașov* implicați în implementare și am contribuit la redactarea ghidului menționat anterior, care este și principalul produs intelectual al proiectului.

[- ProForm - PROFesionalizarea cadrelor didactice prin FORMare continuă:](#)

[- QualForm- Asigurarea CALității educației prin FORMare profesională continuă:](#)

[- DidactForm - Cadre DIDACTiceFORMate pentru educatie incluziva de calitate;](#)

[- EduForm - EDUcatie incluziva de calitate prin FORMare profesionala continua;](#)

Am avut inițiativa propunerii spre finanțare a acestui set de proiecte de intervenție în organizații educaționale, prin redactarea unui referat de oportunitate (adresat conducerii universității), în care am fundamentat necesitatea intervenției de formare continuă a cadrelor didactice din învățământul preuniversitar. Așa cum am propus, fiecare proiect a fost propus și ulterior implementat în parteneriat cu două Inspectorate Școlare Județene, având ca scop “Dezvoltarea competențelor profesionale și transversale ale personalului didactic și managerilor școlari la nivelul județelor implicate în proiect; creșterea motivației și a stabilității pe post a acestora, în vederea asigurării îmbunătățirii calității educației, a accesului echitabil la educație, a prevenirii și reducerii fenomenului de părăsire timpurie a școlii”.

În perioada de implementare a acestor proiecte (în anii 2018-2020) au fost realizate studii privind problematica stabilității și nevoile de dezvoltare profesională a personalului din învățământul preuniversitar care activează în școlile situate în zonele defavorizate din județele implicate în proiect și din regiunile de dezvoltare aferente: Botosani (Nord-Est)-Giurgiu (Sud-

Muntenia); Dolj (Sud-Vest Oltenia)-Gorj (Sud-Vest Oltenia); Brăila (Sud-Est)-Vaslui (Nord-Est); Mehedinți (Sud-Vest Oltenia)-Caraș-Severin (Vest).

Am participat la redactarea documentației de finanțare, la realizarea studiilor menționate și am fost expert-formator în cadrul acestui set de proiecte

- PROMotorii Firmei Tale (PROFIT) – pentru regiunea Centru.

Am fundamentat implicarea universității prin *Centrul de Cercetare în Psihologie și Științele Educației Brașov*, am redactat setul de activități implementate (formare antreprenorială, consiliere și mentorat, promovarea proiectului, studii privind antreprenoriatul în regiunea Centru) și am coordonat activitatea de consiliere și mentorat a celor 38 de antreprenori din Regiunea Centru care și-au înființat propria firmă prin intermediul acestui proiect²⁴ și au reușit să o mențină operațională, în pofida pandemiei COVID-19.

Proiectul (derulat în perioada 2017-2020) și-a asumat și o serie de “obiective de cercetare:

- Studiu privind dezvoltarea antreprenorială a zonelor defavorizate din România, centrat pe regiunea de dezvoltare Centru;
- Elaborare studiu privind bunele practici în domeniul antreprenorial, cu bază de date/cunostinte on-line;
- Publicare lucrări în domeniu și participare la manifestări științifice.”

În urma acestui proiect am susținut și publicat lucrarea (indexată ISI Proceedings): Andronic, A. O., Andronic, R. L., & Cruceru, G. (2019). Developing start-ups with academic support in Romania. In *HEAD'19. 5th International Conference on Higher Education Advances* (pp. 1187-1195). Editorial Universitat Politècnica de València. <https://doi.org/10.4995/HEAD19.2019.9253>

- Munca, Asumare, Legalitate pentru Integrare și Nediscriminare (MALIN) (implementat în perioada august 2017 –septembrie 2020), a fost cel mai complex proiect dezvoltat în cadrul *Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației Brașov*. Pentru derularea acestuia am coordonat o echipă multidisciplinară (formată din 18 experți) care a realizat o intervenție de dezvoltare comunitară integrată, având ca obiectiv “creșterea nivelului de ocupare pentru 278 de persoane prin organizarea de cursuri de formare profesională pentru persoanele aflate

---

²⁴ <https://profitantreprenor.ro/start-up-finan-ate.html>

în căutarea unui loc de muncă, acordându-le atât subvenții de participare, cât și servicii de informare, orientare și consiliere (educațională, familială, a carierei).

Rezultate obținute:

- 136 Contracte individuale de muncă pentru membrii grupului încheiate și 23 Contracte de subvenționare cu angajatorii încheiate pentru angajarea a 33 persoane din grupul țintă (angajatorii fiind stimulați să încadreze pe piața muncii, prin acordarea de subvenții, persoane aparținând comunității marginalizate);
- 221 diplome de calificare ale membrilor grupului țintă (certIFICATE de absolvire);
- 20 programe de formare profesională de calificare/ recalificare desfășurate și finalizate;
- 227 de certificate de participare la cursuri de formare profesională;
- 322 recomandări psihologice pentru potențialii angajatori și 322 recomandări psihologice individuale privind inserția pe piața muncii și menținerea pe piața muncii;
- 340 Profile psihologice privind inserția/menținerea pe piața muncii realizate;
- 175 ședințe de consiliere profesională de grup desfășurate;
- 175 informări (tip “uși deschise”) privind locurile de muncă disponibile;
- 175 Workshop-uri privind unul dintre următoarele module: autocunoaștere și dezvoltare personală, comunicare și abilități sociale, managementul informațiilor și al învățării, planificarea carierei, stil de viață sănătos;
- 1 Baza de date privind locurile de muncă disponibile actualizată;
- 1951 fișe individuale de consiliere și orientare profesională,
- 1 studiu privind consilierea comunității marginalizate;
- 27 mese rotunde tematice inserție-ocupare a grupului țintă organizate și desfășurate,
- 27 sesiuni tematice de informare, conștientizare și sensibilizare a grupului țintă cu privire la inserția/ ocuparea pe piața muncii desfășurate”.

Toate aceste rezultate au fost obținute în urma unui demers de tip cercetare-acțiune, o descriere detaliată a acestuia fiind [disponibilă online](#).

[- FormAcces;](#)

[- EduAcces;](#)

[- DidactAcces;](#)

[- InfoAcces;](#)

În acest set de proiecte (derulate în perioada 2021-2023 în parteneriat cu un Inspectorat Județean Școlar) au fost implicați opt experți (câte doi, în fiecare proiect) din cadrul *Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației Brașov*. Proiectele au vizat (fiecare în parte)

“acordarea de suport pentru disciplinele matematică și informatică, precum și consiliere psihosocială pentru copiii care au cel puțin un părinte plecat în străinătate în ultimele șase luni”.

Am fost implicat în derularea proiectului *FormAcces* îndeplinind funcția de Expert suport psihosocial în unități școlare din județul Botoșani.

Prin intermediul proiectelor descrise anterior, a fost posibilă dezvoltarea [infrastructurii de cercetare a Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației](#) Această infrastructură a fost inclusă în platforma europeană EERIS, în cadrul căreia există o pagină dedicată *Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației* : <https://eeris.eu/ERIF-2000-000N-3070>

În cadrul universității în care activez în prezent ca titular (Academia Forțelor Aeriene “Henri Coandă” Brașov, am inițiat, redactat și depus proiectul [„DIGIMIL AFAHC \(DIGItalizarea Integrată a universității MILitare Academia Forțelor Aeriene Henri Coandă\)”](#), finanțat prin Ministerul Educației în calitate de coordonator de reforme și investiții în cadrul apelului Granturi pentru digitalizarea universităților din Componenta 15 – Educație a Planului Național de Redresare și Reziliență a României (PNRR), proiect care se derulează în perioada 19 septembrie 2022 – 31 decembrie 2025.

De asemenea, am inițiat, redactat și obținut finanțarea proiectului [Combat Mindset Training for Military Students \(CoMind\)](#) (prin Granturile SEE și Norvegiene) proiect descris anterior și care s-a derulat în perioada martie 2022 - octombrie 2023. Acest proiect are o componentă de cercetare aplicativă de tip inovativ, urmărind schimbarea modului în care se realizează pregătirea pentru luptă a studenților militari, prin continuarea [activităților derulate în cadrul proiectului CoMind](#) (care presupun o îmbinare a abordărilor din domeniile psihosociologiei, a științelor militare, psihologie militare cognitive și artele marțiale).

Prin intermediul acestui proiect a fost dotat un laborator destinat pregătirii mentale pentru luptă (care conține aparatură de simulare a condițiilor câmpului de luptă, dispozitive pentru măsurarea evoluției parametrilor fiziologici, tehnică de calcul etc.).

De asemenea, am fost implicat ca expert în două proiecte cu componente de cercetare derulate de organizații non-universitare, finanțate prin POCU:

- [Intervenție integrată pentru tinerii NEETs din regiunea Centru](#)”, ca expert mediere (în perioada 2020-2023) și responsabil cu derularea proiectului în județul Brașov;

- [Informa-TIC](#), proiect prin care “32 de IMM ce își desfașoară activitatea în Regiunea Centru, în sectoare economice cu potențial competitiv identificate conform SNC și în domeniile de specializare inteligentă conform SNCDI, vor fi evaluate din punct de vedere al nivelului și potențialului de digitalizare” unde am îndeplinit funcția de sociolog (în perioada august 2023-decembrie 2023), fiind responsabil cu realizarea studiilor publicate în cadrul acestui proiect²⁵

Organizarea și gestionarea de activități didactice

În cea mai mare parte a activității didactice am activat în cadrul unor departamente cu profil psihopedagogic: la Universitatea Transilvania, ca și cadru didactic asociat (în perioada 1999-2002, unde am susținut seminarii la disciplinele *Managementul clasei de elevi și Psihologia Educației*) și mai apoi în cadrul Facultății de Psihologie și Științele Educației Brașov, Universitatea Spiru Haret, unde am susținut (în perioada septembrie 2002-septembrie 2023) activități de curs și seminar la mai multe discipline, astfel:

- La ciclul I (licență): *Psihologie Socială; Psihologie Organizațională și Managerială, Educația Adulților, Managementul Clasei de Elevi, Management instituțional școlar, Psihologia Reclamei, Consiliere psihopedagogică, Psihologia Educației, Managementul Resurselor Umane, Managementul Clasei de Elevi; Sociologia Educației, Consiliere psihopedagogică;*
- La ciclul II (masterat): *Politici europene în domeniul formării și dezvoltării personale, Proiectarea și managementul proiectelor educaționale, Managementul serviciilor de sănătate mintală prin tehnici de grup; Self-Management, Consilierea și managementul carierei,*

Pentru toate aceste discipline, am elaborat fișa disciplinei, suporturi de curs, materiale specifice activităților de seminar, ghiduri de studiu etc. Toate aceste documente au fost puse la dispoziția studenților prin intermediul platformei educaționale [Blackboard Learning](#).

De asemenea, am coordonat numeroase lucrări de licență și de disertație, care au abordat teme aflate în concordanță cu strategia *Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației* și cu proiectele derulate în cadrul acestuia (descrise în secțiunea anterioară).

---

²⁵ <https://www.informa-tic.ro/despre-proiect/studii>

Până în prezent am publicat în cadrul editurii Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” (editură inclusă în lista [Edituri de prestigiu recunoscut in domeniul stiintelor sociale \(lista A2\)](#), la poziția 9), trei lucrări care sunt utilizate în activitatea cu studenții:

Andronic, R.-L. (2021). *Psihosociologie*. Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” ISBN 978-606-8356-94-5

Andronic, R.-L. (2021). *Dinamica grupurilor*. Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” ISBN 978-606-8356-97-6

Andronic, R.-L. (2023). *Elemente de psihosociologie organizațională*. Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” ISBN 978-630-6507-16-0

Explicarea și facilitarea învățării și cercetării

Pe parcursul întregii cariere didactice, am susținut numeroase comunicări și am participat în fiecare an și în mod frecvent la conferințe menite să explice și faciliteze învățarea și cercetarea științifică.

În cadrul aceste evenimente (destinate comunității științifice, și/sau publicului larg) am implicat (fără excepție) studenți sau colegi din departamentele academice în care am activat. Exemplific în continuare doar cu cele din anul universitar precedent, 2022-2023:

1) Conferințele organizate în cadrul proiectului CoMind, dedicate prezentării și diseminării instrumentului *The Multidimensional Self-Control Scale (MSCN)*, a cărui traducere, adaptare și validare pe populația românească a fost finanțată prin intermediul acestui proiect: conferința organizată la [Cercul Militar Național din București](#) (13-14.10.2023) în cadrul căreia am participat la susținerea workshopului [Combat Mindset Training](#) și la Brașov (17.10.2023) și conferința [The Muldimensional Self-Control Scale \(MSCN\): Development and Validation](#)” (la care au fost prezenți reprezentanți ai tuturor academiilor militare din România).

2) [Forumul Internațional al Sustenabilității \(Iași, 18-19.10.2022\)](#), organizat de Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă al Guvernului României și Asociația Incubatoarelor și Centrelor de Afaceri din România unde am prezentat [modelul de dezvoltare durabilă al localității Vama Buzăului, bazat pe ecoturism](#) împreună cu primarul acesteia. Menționez în acest context că am coordonat demersul de realizare a strategiei de dezvoltare durabilă a acestei localități, am

contribuit (prin proiectele implementate) la obținerea statutului de destinație ecoturistică²⁶ și că am implementat mai multe proiecte de intervenție în cadrul acesteia;

3) Simpozionul “*Teme și idei fundamentale din domeniul Psihologie și Științelor Educației*” din cadrul [Zilelor Academice Iașene](#) (eveniment organizat de Academia Română, Filiala Iași), unde am participat la susținerea a două lucrări:

Fredrik A. Nilsen, Doru Marineanu, Răzvan-Lucian Andronic – *The adaptation of the Multidimensional Self-Control Scale (MSCS) in Romania*

Ole Boe, Adrian Lesenciuc, Razvan-Lucian Andronic – *Combat mindset training module in Romanian Air Force Academy*

4) [A XXIII-a Ediție a Conferinței Asociației Naționale de Psihologie Industrială și Organizațională “Horia D. Pitariu”](#), unde am susținut lucrarea: [Factori personali și organizaționali pentru reducerea stresului tehnologic al profesorilor în contextul planurilor naționale de digitalizare a învățământului](#) (autori: Cristina Maria Tofan și Andronic Răzvan-Lucian)

5) Participarea (împreună cu zece studenți de la ciclul de licență, programul Psihologie) la [conferința \(bienioară\) a Asociației Psihologilor din România “Psihologia în epoca digitalizării” \(Constanța, 2-4 iunie\)](#)

6) Conferința *Redefining Community in Intercultural Context RCIC’23*, în care am fost atât membru în comitetul științific, cât și coautor al articolului: Lesenciuc, Adrian, Șerbeszki, Marius, Andronic, Răzvan-Lucian, Warner-Söderholm Gillian, Boe, Ole Marineanu, Vasile Doru, Țăranu, Iulian (2023) [Combat Mindset.The millisecond that could save you life](#). *Redefining Community in Intercultural Context RCIC’23*, Brașov, 3-5 August 2023.

---

²⁶ <https://turism.gov.ro/web/2023/06/28/vama-buzaului-este-cea-de-a-opta-destinatia-ecoturistica-a-romaniei/>

III. Evoluția carierei profesionale și planuri de dezvoltare

Cariera didactică

După susținerea examenului de licență (în 1999, la Universitatea din București), mi-am început cariera didactică la Universitatea „Transilvania” din Brașov, Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic, susținând activități de seminar la disciplinele *Psihologia Educației și Managementul Clasei de Elevi*. După finalizarea studiilor de master în Psihologie Socială (modulul „*Analiză și intervenție în grupuri și organizații*” la Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Al.I.Cuza” din Iași) am fost angajat prin concurs ca asistent universitar la *Facultatea de Psihologie și Pedagogie din Brașov, Universitatea Spiru Haret* (a cărei absolvent sunt, promoția 1998).

Disciplina de bază a postului de asistent universitar a fost *Psihologie Socială*, iar complementar am susținut seminarii și la alte discipline: *Psihologie Organizațională și Managerială, Managementul Resurselor Umane, Managementul Clasei de Elevi, Sociologia Educației etc.* .

Din martie 2006 am fost angajat prin concurs lector universitar la aceeași facultate, disciplina de bază a postului fiind tot *Psihologie Socială* (curs de an pentru studenții Anului II Psihologie). Am mai susținut cursuri și seminarii la alte discipline din din programele de studii universitare de licență (*Psihologia Educației; Educația Adulților; Psihologie Organizațională și Managerială*) și de masterat (*Proiecte și programe educaționale; Politici educaționale europene în domeniul educației; Selfmanagement*). Pentru desfășurarea activităților didactice am conceput materiale-suport pentru toate cursurile, pe care le-am și actualizat în permanență, atât din punct de vedere al conținutului, cât și al formei de prezentare (cu suport multimedia).

De la 1 octombrie 2012 am ocupat prin concurs funcția de conferențiar universitar în cadrul aceleiași facultăți, continuând activitatea ca titular de curs la discipline de licență (*Psihologie Socială I și II, Psihologie Organizațională și Managerială*) și de master (*Selfmanagement, Psihosociologia grupurilor*).

După 1 februarie 2017 am ocupat funcția de profesor universitar, în același departament, pentru aceleași discipline, până la încetarea activității (în octombrie 2022).

Am coordonat numeroase lucrări de licență și disertație și am fost membru în comisiile de licență și disertație. De asemenea, am contribuit la optimizarea activităților didactice ca

membru în *Consiliul Facultății de Psihologie și Pedagogie Brașov* (2008-2012) și ca *membru al Senatului Universității Spiru Haret* (unde am fost ales ca reprezentant al facultății în anii 2012-2020).

Din octombrie 2022 am ocupat prin concurs postul de conferențiar universitar la Academia Forțelor Aeriene “Henri Coandă” (pentru disciplinele : *Metodologia cercetării științifice, Operații Psihologice și Etică și deontologie*). În anul universitar 2023-2024 sunt titularul acestor discipline, alături de *CoMind – Pregătire mintală pentru câmpul de luptă și Etică și integritate academică* (disciplină obligatorie la toate modulele de masterat ale AFAHC) ,

Îmi propun următoarele **obiective de dezvoltare a carierei didactice**:

1. **Raportarea continuă a conținutului activităților didactice la cele mai noi cercetări și publicații din domeniu**, pe care o voi realiza (ca și în anii precedenți) printr-un *review* sistematic (anual) al literaturii disponibile - pentru fiecare disciplină a cărei titular sunt în parte - și prin intermediul contactelor profesionale pe care le am cu titularii cursurilor similare din majoritatea universităților autohtone (ca membru al mai multor asociații profesionale și participant la numeroase conferințe, unde am putut stabili numeroase relații de colaborare);
2. **Extinderea utilizării mijloacelor multimedia în activitățile de predare și seminarii**. În prezent utilizez mijloacele multimedia în prezentare cursului, ilustrarea unor idei prin scurte videoclipuri etc. Doresc să valorific în viitor posibilitățile oferite de numeroasele aplicații software tip «*open resources*» disponibile pentru aplicații în mediul academic.
3. **Redactarea de suporturi de curs și materiale pentru seminar pentru toate disciplinele la care sunt titular**, în [actuala poziție didactică](#) (apariția lor fiind inclusă în planul editorial aprobat la nivelul AFAHC). De asemenea, o să elaborez sau adaptez specificului învățământului superior militar mijloacele didactice utilizate în cadrul activităților de seminar și documentele de proiectare curriculară necesare derulării acestora.

Activitatea științifică

Începând cu anii studenției (1994-1998), am avut preocupări privind cercetarea științifică (descrise anterior la pct. I.3 și cuantificate în *Fișa de autoevaluare* atașată), în special în ceea ce privește trei domenii organizaționale:

a) Organizații educaționale, în legătură cu care am elaborate cele mai multe publicații (descrise la I.3., privind categoriile: studii privind asistența psihopedagogică; dezvoltarea învățământului universitar din România; implementarea de proiecte educaționale și publicarea de articole în reviste cu factor de impact privind evoluții actuale din sistemul național de învățământ). De asemenea, pentru organizațiile educaționale elaborez (începând cu anul 2002) documentații pentru obținerea de finanțări nerambusabile (din fonduri Phare, programe europene și Programul Național de Redresare și Reziliență), rezultatele acestora fiind valorificate de regulă prin publicații sau comunicări științifice.

b) Organizații implicate în dezvoltarea comunitară, în cadrul cărora am început să activez mai întâi ca voluntar, mai apoi ca membru fondator al unor asociații din domeniul serviciilor sociale (Romanian American Mental Health Alliance în 1996, Asociația de Servicii Sociale Scut în 1999) sau al dezvoltării comunitare (Liga pentru Dezvoltarea Comunității, în 2007). După terminarea studiilor de licență (1998) implicarea mea s-a dezvoltat în mod progresiv, prin conceperea și implementarea de numeroase proiecte de dezvoltare a serviciilor sociale în regiunea Brașov. În baza experienței din sectorul ONG, am elaborat atât lucrarea de disertație („*Aplicații ale psihologiei comunității în serviciile sociale*”, coordonator științific: prof.univ.dr. Adrian Neculau), cât și teza de doctorat („*Comportament prosocial și voluntariat în România postdecembristă. O abordare psihosociologică a programelor de intervenție*” - coordonator științific: prof. univ. dr. Septimiu Chelcea). La fel ca și în cazul organizațiilor educaționale, am elaborate și implementat numeroase granturi de dezvoltare comunitară, demers asociat de regulă cu activități de cercetare și publicarea rezultatelor acestora.

c) Organizații din domeniul apărării, unde am profesat chiar și înainte de a-mi începe cariera didactică (între 1995 și 2002) ca laborant și mai apoi laborant-șef la Laboratorul de Psihologie-Pedagogie din cadrul Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă” Brașov. În cadrul acestei universități militare aveam ca principale atribuții participarea la realizarea de testări psihologice (aptitudinale, de personalitate) privind personalul militar, precum și

supervizarea procesului de parcurgere a modului de pregătire psihopedagogică a studenților militari.

După titularizarea în învățământul superior mi-am continuat activitatea de cercetare privind acest mediu organizațional, prin participarea la sesiuni de comunicări științifice, articole și realizarea *pro bono* de propuneri de grant (vz. Fișa de autoevaluare și Lista publicațiilor, atașate).

În contextul implicării mele ca și cadrul didactic la Academia Forțelor Aeriene “Henri Coandă” din Brașov (din anul 2002, mai întâi ca asociat) mi-am intensificat activitatea științifică privind organizațiile militare, mai ales în contextul implementării proiectului *Combat Minset Training for Military Students (CoMind)*.

Pornind de la experiența acumulată până în prezent, îmi propun următoarele **obiective de dezvoltare a activității științifice**:

a) Participarea la conferințe cu impact major. Pornind de la faptul că o conferință de acest tip oferă atât un „inventar” actual al preocupărilor dintr-un anumit domeniu, cât și o „hartă” a cercetătorilor (oferind astfel multiple posibilități de dezvoltare a carierei) îmi propun să particip la acest tip de conferințe, de cel puțin două ori pe an.

Cel mai recent exemplu în acest sens este acceptarea propunerii de susținere a workshopului “*Sprijinul psihologic al veteranilor din teatrele de operații, între risc și reziliență*” în cadrul Conferinței 2024 a Asociației de Psihologie Industrială și Organizațională - <https://apio.ro/Workshop-uri>

b) Publicarea de articole în reviste cotate. Dincolo de motivația atingerii unui nivel superior de exprimare în cercetare, publicarea în acest tip de reviste este o condiție *sine qua non* pentru o evoluție ascendentă a carierei didactice.

Îmi propun să continui publicarea de articole privind toate cele trei medii organizaționale în care am proiecte de cercetare (educațional, organizații implicate în DEVCOM și organizațiile militare)

c) Atragerea de noi surse de finanțare a cercetării la nivelul departamentului / facultății și Academiei Forțelor Aeriene, în care profezez în prezent, prin accesarea de granturi de cercetare, finanțări din proiecte structurale, contracte cu terții etc. Acest demers l-am început deja, prin redactarea documentației de grant și obținerea finanțării pentru proiectele CoMind

(*Combat Mindset Training for Military Students* <https://www.afahc.ro/ro/cercetare/comind/CoMind.html>) și DIGIMIL AFAHC (*DIGItalizarea Integrată a universității MILitare Academia Forțelor Aeriene Henri Coandă*- <https://www.afahc.ro/ro/informARI/2023%20Documente/proiect%20PNRR.pdf>). De asemenea, am inițiat parteneriatului AFAHC cu Camera de Comerț și Industrie Brașov, în baza căruia am depus propunerea de finanțare a proiectului “*Stagii de practică de calitate pentru studenții Academiei Forțelor Aeriene HENRI COANDĂ*”, în cadrul Programului Educație și Ocupare 2021-2027 (PEO), Prioritate: P07 „Creșterea calității ofertei de educație și formare profesională pentru asigurarea echității sistemului și o mai bună adaptare la dinamica pieței muncii și la provocările inovării și progresului tehnologic” - „Promovarea dezvoltării programelor de studii terțiare de înaltă calitate, flexibile și corelate cu cerințele pieței muncii - STAGII STUDENȚI”²⁷.

d) În următorii ani **îmi propun să dezvolt un centru de cercetare interdisciplinar** (pornind de la infrastructură de bază, achiziționată prin proiectele CoMind și DIGIMIL AFAHC, dar și prin programe de înzestrare a MAPN), în manieră similară cu dezvoltarea Centrului de Cercetare în Psihologie și Științele Educației, descrisă anterior (prin obținerea de granturi de cercetare, colaborarea cu diferiți *stakeholders* etc). Îmi propun să realizez studii științifice atât în condiții de laborator, cât și în condiții reale (în cadrul centrului de instruire al Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă”, pe parcursul perioadelor de practică de specialitate (zbor, trageri cu armament, alte aplicații) etc.

În mod special, îmi propun să abordez teme de cercetare în cadrul *Laboratorului de pregătire mentală pentru luptă*, pe care l-am inițiat și dotat (prin intermediul proiectului *CoMind – Combat Mindset for Military Students* - <https://www.afahc.ro/ro/cercetare/comind/comind.html>) În acest proiect am fost implicat ca specialist în psihologie militară²⁸, iar în prezent răspund de toate activitățile laboratorului, în cadrul Departamentului de Științe Fundamentale al Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă: https://www.afahc.ro/ro/facultate/dep_stiinte_fundam.html .

Acest laborator deține logistica necesară intervențiilor prin utilizarea realității virtuale (tehnică de calcul cu software de simulare a condițiilor de luptă, căști VR, sistem sonorizare

---

²⁷<https://ns.afahc.ro/ro/informARI/2023%20Documente/Anunt%20selectie%20POE%20PRACTICA%20STUDENTI%20AFA.pdf>

²⁸ Cf. Atestatului de liberă practică nr. 2905/12.12.2019, treapta Specialist în Psihologie aplicată în domeniul securității naționale, cod unic Registrul Psihologilor: 19610

etc) și poate fi folosit atât pentru activități de cercetare privind studenții militari, cât și pentru realizarea de intervenții destinate veteranilor din teatrele de operații, descrise mai sus.

e) În eventualitatea obținerii atestatului de abilitare, îmi propun să îndrum activitatea doctoranzilor în Sociologie cu interese de cercetare mai ales cele trei tipuri de organizații în care mi-am desfășurat cariera profesională (educaționale, implicate în DEVCOM și militare). De menționat în acest context că Universitatea Transilvania este principalul partener instituțional al Academiei Forțelor Aeriene “Henri Coandă” din Brașov, încă de la înființarea acestei universități militare (în anul 1995).

Brașov, 2.02.2024

Referinte bibliografice:

- Adams, R. E., Urosevich, T. G., Hoffman, S. N., Kirchner, H. L., Hyacinthe, J. C., Figley, C. R., ... & Boscarino, J. A. (2017). Social support, help-seeking, and mental health outcomes among veterans in non-VA facilities: results from the veterans' health study. *Military behavioral health*, 5(4), 393-405.
- Adolphs, R., & Tusche, A. (2017). From faces to prosocial behavior: Cues, tools, and mechanisms. *Current directions in psychological science*, 26(3), 282-287.
- Aguinis, H., & Glavas, A. (2012). What we know and don't know about corporate social responsibility: A review and research agenda. *Journal of Management*, 38(4), 932—968.
- Amos, T., Stein, D. J., & Ipser, J. C. (2014). *Pharmacological interventions for preventing post-traumatic stress disorder (PTSD)*. Cochrane Database of Systematic Reviews. doi:10.1002/14651858.cd006239.pub2
- Anderson, V.L. (1997). Gender differences in altruism among holocaust rescuers. *Journal of Social Behavior and Personality*, 8, 43-58.
- Anderson, L. & Fox, J. (2015). *The Volunteer Church: Mobilizing Your Congregation for Growth and Effectiveness*. Statele Unite ale Americii: Zondervan.
- Andreoni, J., & Vesterlund, L. (2001). Which is the fair sex? Gender differences in altruism. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(1), 293-312.
- Andronic, Răzvan-Lucian. (2002). Voluntariatul în sectorul social – improvizație sau management? În *Eficiență, legalitate, etică în România mileniului III – Lucrările celei de a X-a sesiuni de comunicări științifice a Universității "Spiru Haret"*. Brașov: Editura Lux Libris. 401-404.
- Andronic, Răzvan-Lucian. (2003). Intervenții psihosociologice în domeniul protecției copilului în zona Brașovului. În *Eficiență, legalitate, etică în România mileniului III – Lucrările celei de a XIII-a sesiuni de comunicări științifice a Universității "Spiru Haret"*. Brașov: Editura Lux Libris, 56-62.
- Andronic, Răzvan-Lucian. (2008). Responsabilitate socială vs. voluntariat în România. *Analele Academiei de Studii Economice din Moldova*, 6, 141-145.
- Andronic, Răzvan-Lucian. (2010). *A Brief History of Action Research*. Review of the Air Force Academy, No.2 (17)/2010, pp.144-149.
- Andronic, Răzvan-Lucian. (2012). *Comportament prosocial și voluntariat în România postdecembristă. O abordare psihosociologică a programelor de intervenție*. Sibiu: Editura Psihimedia.
- Aronson, Elliot, Wilson, Timothy D. și Akert, Robin M. [2001] (2002). Prosocial behaviour. În E. Aronson, T. D. Wilson și R. M Akert. *Social Psychology* (pp. 380-413). New Jersey: Prentice Hall.
- Babii, A. N. (2018). The Motivation of the Participants in Charitable Events: Altruism or Social Recognition?. *The Scientific Annals of "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi COMMUNICATION SCIENCES*, 11(1).
- Bargal, David. (2006). Personal and intellectual influences leading to Lewin's paradigm of action research: Towards the 60th anniversary of Lewin's 'Action research and minority problems' (1946). *Action Research*, 4, 367–388.
- Bargal, David. (2008). Action Research: A Paradigm for Achieving Social Change. *Small Group Research*, 39, 17-27.
- Baron, Robert A. și Byrne, Donn. [1974] (2000). *Social Psychology*. Boston: Allyn and Bacon, Inc.
- Bar-Tal, D. (1976). *Prosocial Behaviour*. New York: Hemisphere Publishing Corporation.

- Batson, C.D. (1997). Self-other merging and the empathy/altruism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 517-522.
- Batson, C.D. [1992] (1998). Altruism and prosocial behavior. În D.T. Gilbert, S.T. Fiske și G. Lindzey (ed.). *The Handbook of Social Psychology* (vol.2, pp. 282-316). New York: McGraw-Hill.
- Batson, C.D. și Oleson, K.C. (1991). Current status of the empathy-altruism hypothesis. În M.S. Clark (ed.). *Review of Personality and Social Psychology: vol.12. Prosocial Behaviour* (pp. 62-85). Newbury Park, CA: Sage.
- Baugh, C. C. (2022). *Perceived Similarity and Its Effects on Empathy and Prosocial Behavior*. University of California, Riverside.
- Bennett, M. R., & Einolf, C. J. (2017). Religion, altruism, and helping strangers: A multilevel analysis of 126 countries. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 56(2), 323-341.
- Berkovitz, L. (1972). Social norms, feelings, and other factors affecting helping behaviour and altruism. În L. Berkovitz (ed.). *Advances in Experimental Social Psychology* (vol.6, pp. 63-108). New York: Academic Press.
- Berkovitz, L. (1987). Mood, self-awareness and willingness to help. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 721-729.
- Berkovitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis. *Psychological Bulletin*, 106-112.
- Bernhard, H., Fehr, E., & Fischbacher, U. (2006). Group affiliation and altruistic norm enforcement. *American Economic Review*, 96(2), 217-221.
- Bierhoff, H. (2005). *Prosocial Behaviour*. Regatul Unit: Taylor & Francis.
- Billis, D. și Glennerster, H. (1998). Human services and the voluntary sector: Towards a theory of comparative advantage. *Journal of Social Policy*, 27, 79-98.
- Blais, R. K., Tirone, V., Orłowska, D., Lofgreen, A., Klassen, B., Held, P., ... & Zalta, A. K. (2021). Self-reported PTSD symptoms and social support in US military service members and veterans: A meta-analysis. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1), 1851078.
- Blake, R. & Jefferson, S. (1992). *Defection . . . why? An insight into the reasons for volunteers leaving*. York: Kestrecourt.
- Blass, T. (2005). The urban psychology of Stanley Milgram. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 14(1-2), 12-22.
- Blaustein, A. (2017). *Make a Difference: The Ultimate Volunteer Handbook*. Statele Unite ale Americii: Skyhorse Publishing.
- Boccandro, B. (2009). Mapping success in employee volunteering: The drivers of effectiveness for employee volunteering and giving programs and Fortune 500 performance. Boston: Boston College Center for Corporate Citizenship.
- Boezeman, E. J., & Ellemers, N. (2007). Volunteering for charity: Pride, respect, and the commitment of volunteers. *Journal of Applied Psychology*, 92(3), 771.
- Bostan, C.M. & Maftai, A. (coord). (2022). *Fenomenul fake news. Mecanisme psihologice și sociale* Iași: Editura Institutului European.
- Bramwell, R. D. (1994). Seniors as volunteers and their training. *Journal of Volunteer Administration*, 12, 47-57.
- Brehm, Sharon S. și Kassin, Saul M. [1990] (1993). Helping Others. În S.S. Brehm și S.M. Kassin. *Social Psychology* (pp. 295-343). Boston: Houghton Mifflin Company.
- Bridges, F. S., & Coady, N. P. (1996). Urban size differences in incidence of altruistic behavior. *Psychological Reports*, 78(1), 307-312.
- Brigham, John C. [1990] (1991). Behaving positively toward others: prosocial behavior and altruism. În J. C. Brigham. *Social Psychology* (pp. 274-319). New York: Harper Collins Publishers.

- Brown, Eleanor și Ferris, James M. (2007). Social capital and philanthropy: An analysis of the impact of social capital on individual giving and volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 36, 85-99.
- Brown, S. L., & Cialdini, R. B. (2015). Functional motives and functional consequences of prosocial behavior. *The Oxford handbook of prosocial behavior*, 346-361.
- Brudney, Jeffrey L. (1999). The effective use of volunteers: best practices for the public sector. *Law and Contemporary Problems*, 62, 219-255.
- Calea Europeană, (2020). *Declarația Președintelui României*, disponibilă la: <https://www.caleaeuropeana.ro/csar-romania-isi-va-reduce-in-2021-numarul-de-efective-militare-care-participa-la-misiuni-si-operatii-in-afara-tarii/>
- Calhoun, Donald W. (1976). *Person-In-Groups. A Humanistic Social Psychology*. New York: Harper and Row, Publishers.
- Campbell, K. N., Ellis, S. J. (1995). *The (Help!) I Don't-have-enough-time Guide to Volunteer Management*. Statele Unite ale Americii: Energize.
- Campos, F., Sousa, A., Rodrigues, V., Marques, A., Queirós, C., & Dores, A. (2016). Practical guidelines for peer support programmes for mental health problems. *Revista de Psihiatria y Salud Mental (English Edition)*, 9(2), 97-110. doi:10.1016/j.rpsmen.2016.04.001
- Carlo, G., Eisenberg, N., Troyer, D., Switzer, G. și Speet, A.L. (1991). The altruistic personality: In what contexts is it apparent? *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 450-458.
- Carlo, Gustavo & Padilla-Walker, Laura M. (eds.) (2014). *Prosocial Development: A Multidimensional Approach*. Regatul Unit: Oxford University Press.
- Carlson, M. și Miller, N. (1987). Explanation of the relation between negative mood and helping. *Psychological Bulletin*, 102, 91-108.
- Carlson, M., Charlin, V. și Miller, N. (1988). Positive mood and helping behavior: A test of six hypotheses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 211-229.
- Centrul Național de Voluntariat Pro Vobis. (2006). *Recunoașterea meritelor voluntarilor*. http://www.voluntariat.ro/doc/resurse_voluntariat/seria%20MV/7Recunoasterea%20meritelor%20voluntarilor.pdf.
- Charlton, M., & Blair, A. (2021). Can Volunteering on 'Real World' Issues Influence Political Engagement among Young People? A UK Case Study. *GLOBALLY*, 311.
- Chelcea, Septimiu & Iluț, Petru (coord.). (2003). *Enciclopedie de psihosociologie*. București: Editura Economică.
- Chelcea, Septimiu & Țăran, Constantin. (1990). Psihosociologia comportamentului prosocial. În S. Chelcea (coord.). *Psihosociologia cooperării și întraajutorării umane* (pp. 176-201). București: Editura Militară.
- Chelcea, Septimiu & Zodieru, Alexandru. (2008). Emoțiile - o construcție socială. În S. Chelcea (coord.). *Psihosociologie. Teorii, cercetări, aplicații* (pp. 355-376). Iași: Editura Polirom.
- Chelcea, Septimiu (coord.). (1990). *Psihosociologia cooperării și întraajutorării umane*. București: Editura Militară.
- Chelcea, Septimiu. (1981). Prosocial (comportament). În A. Bogdan-Tucicov, S. Chelcea, M.Golu, P. Golu și C. Mamali. *Dicționar de psihologie socială* (p. 200). București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Chelcea, Septimiu. (1996). Comportamentul prosocial. În A. Neculau (coord.). *Psihologie socială. Aspecte contemporane* (pp. 438-451). Iași: Editura Polirom.
- Chelcea, Septimiu. (2003). Comportament prosocial. În S. Chelcea și P. Iluț (coord.) *Enciclopedie de psihosociologie* (pp. 86-87). București: Editura Economică.
- Chelcea, Septimiu (coord.) (2006). *Psihosociologie. Teorie și aplicații* (pp. 65-86). București: Editura Economică.

- Chelcea, Septimiu. (2007). Sociologia emoțiilor: teorii culturale. În *Sociologie Românească*, 2, 149-163.
- Chelcea, Septimiu. (coord.). (2008). *Psihosociologie. Teorii, cercetări, aplicații*. Iași: Editura Polirom.
- Chelcea, Septimiu. [2003] (2004). Comportament prosocial. În A.Neculau (coord.) *Manual de psihologie socială* (pp. 182-199). Iași: Editura Polirom.
- Cheung, C. K., Lo, T. W., & Liu, E. S. C. (2016). Sustaining social trust and volunteer role identity reciprocally over time in pre-adult, adult, and older volunteers. *Journal of Social Service Research*, 42(1), 70-83.
- Cheung, C. K., Lo, T. W., & Liu, S. C. (2015). Relationships between volunteerism and social responsibility in young volunteers. *VOLUNTAS: international journal of voluntary and nonprofit organizations*, 26, 872-889.
- Christner, N., Pletti, C., & Paulus, M. (2020). Emotion understanding and the moral self-concept as motivators of prosocial behavior in middle childhood. *Cognitive Development*, 55, 100893.
- Cialdini, Robert B. (1987). Empathy-based helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 749-758.
- Cialdini, Robert B. [1984](2004). *Psihologia persuasiunii*. București: Business Tech International Press.
- Cialdini, Robert B., Kenrick, D.T. și Baumann, D. (1982). Effects of mood on prosocial behavior in children and adults. În N. Eisenberg (ed.). *The development of prosocial behaviour* (pp. 339-359). New York: Academic Press.
- Clark, C. (1987). Sympathy biography and sympathy margin. *American Journal of Sociology*, 93(2), 290-321.
- Clark, C. (1997). *Misery and company: Sympathy in everyday life*. University of Chicago Press.
- Clark, M.S. (ed.). (1991). *Prosocial behavior: Review of Personality and Social Psychology*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Clarke, D. (2003). *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. Regatul Unit: Taylor & Francis.
- Claxton-Oldfield, Stephen, Hastings, Emily și Claxton-Oldfield, Jane. (2008). Nurses' Perceptions of Hospice Palliative Care Volunteers. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, vol. 25, nr. 3, 169-178.
- Coaliția pentru Voluntariat (2023). *Document de poziție – Susținere pentru voluntariat*. [Coaliția pentru Voluntariat - Document de poziție - Susținere pentru voluntariat.docx \(storage.googleapis.com\)](http://storage.googleapis.com/Coaliția_pentru_Voluntariat_-_Document_de_poziție_-_Susținere_pentru_voluntariat.docx)
- Cojocaru, Ștefan. (coord.) (2004). *Designul propunerilor de finanțare. Metodologie, modele de proiecte, comentarii*. Iași: Editura Lumen.
- Collier, J. (1945). United States Indian Administration as a laboratory of ethnic relations. *Social Research*, 12, 265–303.
- Comisia Europeană. (2005). *Metodologia managementului de proiect*. http://ogradanoastra.org/pdf/metodologia_managementului.pdf
- Connors, Tracy D. (2011). *The Volunteer Management Handbook: Leadership Strategies for Success*. Regatul Unit: Wiley.
- Crick, B. (2004). Citizenship and Volunteering. În P. Collins and M. Haddad (ed.). *Giving Something Back: Business, volunteering and healthy communities* (pp. 40-43). Londra: Social Market Foundation.
- Crick, B., & Lockyer, A. (2017). *Education for democratic citizenship: issues of theory and practice*. Routledge.
- Cycyota, C. S., Ferrante, C. J., & Schroeder, J. M. (2016). Corporate social responsibility and employee volunteerism: What do the best companies do?. *Business Horizons*, 59(3), 321-329.

- Daniel, C., Owen, J., (2017). Group Psychotherapeutic Factors and Perceived Social Support Among Veterans With PTSD Symptoms. *The Journal of Nervous and Mental Disease*: February 2017 - Volume 205 - Issue 2, 127-132.
- Darley, John M. & Batson Daniel, C. (1973). "From Jerusalem to Jericho": A study of situational and dispositional variables in helping behavior. *Journal Personality and Social Psychology*, 27, 100-108.
- David, D. (2012). *Tratat de psihoterapie cognitive și comportamentale*. Iași: Ed. Polirom.
- Davis, M.H. (1994). *Empathy: A social psychological approach*. Dubunque, IA: Brown & Benckhmark.
- Davis, M.H., Luce, Carol și Kraus, Stephen J. (1994). The heriability of characteristics associated with dispositional empathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 3, 369-391.
- Degli Antoni, G. (2009). Intrinsic vs. extrinsic motivations to volunteer and social capital formation. *Kyklos*, 62(3), 359-370.
- Difede, J., Cukor, J., Jayasinghe, N., Patt, I., Jedel, S., Spielman, L., ... & Hoffman, H. G. (2007). Virtual reality exposure therapy for the treatment of posttraumatic stress disorder following September 11, 2001. *Journal of clinical psychiatry*, 68(11), 1639.
- Dodescu, Anca și Hatos, Adrian (coord.). (2004). *Cum se învață cetățenia activă în România? Rezultate de cercetare și recomandări de politici*. Oradea: Editura Universității din Oradea.
- Doron, M. (2010). The Israeli Ministry of Defense (MoD) PTSD Survey. In *Coping with Posttraumatic Stress Disorder in Returning Troops* (pp. 151-156). IOS Press.
- Dovidio, John F. și Penner, Louis A. [2001] (2003). Helping and Altruism. În G. J. O. Fletcher și M.S. Clark (ed.). *Blackwell Handbook of Social Psychology: Interpersonal Processes*. (pp. 162-196). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Dovidio, J. F. (2017). *The Social Psychology of Prosocial Behavior*. Regatul Unit: Taylor & Francis Group
- Dunfield, K. A. (2014). A construct divided: Prosocial behavior as helping, sharing, and comforting subtypes. *Frontiers in psychology*, 5, 958.
- Eagly, A.H. & Crowley, M. (1986). Gender and helping behaviour: A meta-analytic view of the social psychological literature. *Psychological Bulletin*, 100, 283-308.
- Ecotop Oradea și Clubul Ecologic Transilvania. (2006). *Introducere în scrierea propunerilor de finanțare și managementul proiectelor*.
- Ein-Dor, T., Doron, G., Solomon, Z., Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2010). Together in pain: attachment-related dyadic processes and posttraumatic stress disorder. *Journal of counseling psychology*, 57(3), 317.
- Eisenberg, N. & Mussen, P. H. (1989). *The Roots of Prosocial Behavior in Children*. Regatul Unit: Cambridge University Press.
- Eklund, J. H., & Meranius, M. S. (2021). Toward a consensus on the nature of empathy: A review of reviews. *Patient Education and Counseling*, 104(2), 300-307.
- Elksnin, Linda K. & Elksnin, Nick. (2000). Teaching parents to teach their children to be prosocial. *Intervention in School and Clinic*, 36, 27-35.
- Erlbach, A. (1998). *The Kids' Volunteering Book*. Statele Unite ale Americii: Lerner.
- European Voluntary Service. Structure of Operational Support. (1999). *Volunteers' Perceptions of the Impact of European Voluntary Service in Their Lives*. Bruxelles: European Voluntary Service.
- Eysenck, Hans J. și Eysenck, Michael. [1981] (1998). *Descifrarea comportamentului uman*. București: Editura Teora.
- Fabes, R.A., Eultz, J., Eisenberg, N., May-Plumlec, T. și Christopher, F.S. (1989). Effects of rewards on children's prosocial motivation: A socialization study. *Developmental Psychology*, 25, 509-515.

- Farmer, Steven M. & Fedor, Donald B. (2001). Changing the focus on volunteering: an investigation of volunteers' multiple contributions to a charitable organization. *Journal of Management*, 27, 191–211.
- Farrelly, D. (2021). Indirect benefits of altruism. In *Encyclopedia of evolutionary psychological science* (pp. 4062-4066). Cham: Springer International Publishing.
- Feigin, S., Owens, G., & Goodyear-Smith, F. (2014). Theories of human altruism: A systematic review. *Annals of Neuroscience and Psychology*, 1(1), 1-9.
- Ferguson, A. M., Cameron, C. D., & Inzlicht, M. (2021). When does empathy feel good?. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 39, 125-129.
- Fischer, P., Krueger, J. I., Greitemeyer, T., Vogrincic, C., Kastenmüller, A., Frey, D., Heene, M., Wicher, M., & Kainbacher, M. (2011). The bystander-effect: A meta-analytic review on bystander intervention in dangerous and non-dangerous emergencies. *Psychological Bulletin*, 137(4), 517–537.
- Flache, Andreas, Fetchenhauer, Detlev, Lindenberg Sigwaart. (eds.) (2006). *Solidarity and Prosocial Behavior: An Integration of Sociological and Psychological Perspectives*. Germania: Physica-Verlag.
- Fletcher, Gath J.O. și Clark, Margaret S (ed.). [2001] (2003). *Blackwell Handbook of Social Psychology: Interpersonal Processes*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Franzoi, Stephen L. (1996). Prosocial Behaviour: Helping Others. În S. L. Franzoi. *Social Psychology* (pp. 473-513). Dubuque, IA: Brown & Bechmark Publishers.
- Gergen, Kenneth J. și Gergen, Mary M. (1981). *Positive Social Action*. În K.J. Gergen și M.M. Gergen. *Social Psychology* (pp. 240-275). New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
- Godfrey, P., & Hatch, N. (2007). Researching corporate social responsibility: An agenda for the 21st century. *Journal of Business Ethics*, 70(1), 87—98.
- Gollwitzer, M., Schmitt, M., Schalke, R., Maes, J., & Baer, A. (2005). Asymmetrical effects of justice sensitivity perspectives on prosocial and antisocial behavior. *Social Justice Research*, 18, 183-201.
- Griffin, A.S. & West, S.A. (2003). Kin discrimination and the benefit of helping in cooperatively breeding vertebrates. *Science* 302, 634–636.
- Groebel, Jo & Hinde Robert A. (1991). *Cooperation and Prosocial Behaviour*. Regatul Unit: Cambridge University Press.
- Gros, D. F., Flanagan, J. C., Korte, K. J., Mills, A. C., Brady, K. T., & Back, S. E. (2016). Relations among social support, PTSD symptoms, and substance use in veterans. *Psychology of Addictive Behaviors*, 30(7), 764.
- Grossman, 1995 apud Boe...)
- Guagnano, G. A. (1995). Locus of control, altruism and agentic disposition. *Population and Environment*, 17, 63-77.
- Guegan, J., Nelson, J., Lamy, L., & Buisine, S. (2020). Actions speak louder than looks: The effects of avatar appearance and in-game actions on subsequent prosocial behavior. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 14(4).
- Handy, Femida & Srinivasan, Narasimhan. (2004). Valuing volunteers: An economic evaluation of the net benefits of hospital volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 33, 28-54.
- Harvey, M.D. & Enzle, M.E. (1981). A cognitive model of social norms for understanding the transgression-helping effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 866-875.
- Haski-Leventhal, D. (2009). Altruism and volunteerism: The perceptions of altruism in four disciplines and their impact on the study of volunteerism. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 39(3), 271-299.
- Haski-Leventhal, Debbie și Bargal, David. (2008). The volunteer stages and transitions: Organizational socialization of volunteers. *Human Relations*, 61(1), 67–102.

- Hilty, D. M., Ferrer, D. C., Parish, M. B., Johnston, B., Callahan, E. J., & Yellowlees, P. M. (2013). The effectiveness of telemental health: a 2013 review. *Telemedicine and e-Health*, 19(6), 444-454.
- Hines, L. A., Sundin, J., Rona, R. J., Wessely, S., & Fear, N. T. (2014). Posttraumatic stress disorder post Iraq and Afghanistan: prevalence among military subgroups. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 59(9), 468-479.
- Hunt, E. J., Wessely, S., Jones, N., Rona, R. J., & Greenberg, N. (2014). The mental health of the UK Armed Forces: where facts meet fiction. *European journal of psychotraumatology*, 5(1), 23617.
- Ilieș, V. (2019). *Responsabilitate social corporatistă. Suport de curs*. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării.
- Iluț, Petru. (1994). Comportament prosocial – comportament antisocial. În I. Radu, P. Iluț și L. Matei (coord.). *Psihologie socială* (pp. 265-276). Cluj-Napoca: Editura EXE SRL.
- Iluț, Petru. (2000). *Iluzia localismului și localizarea iluziei. Teme actuale ale psihosociologiei*. Iași: Editura Polirom.
- Iluț, Petru. (2004). Comportamentul prosocial și altruismul. În P. Iluț. *Valori, atitudini și comportamente sociale*. Teme actuale de psihosociologie (pp.79-106). Iași: Editura Polirom.
- Iluț, Petru. (2009). Capital social, informație și implicare emoțională. În S. Chelcea (coord.). *Rușinea și vinovăția în spațiul public. Pentru o sociologie a emoțiilor* (pp. 113-196). București: Editura Humanitas.
- Independent Sector & United Nation Volunteers (2001). *Measuring Volunteering. A Practical Toolkit*. Washington: Independent Sector.
- Inglehart, Ronald. (2003). Modernization and Volunteering. În P. Dekker și L. Halman (ed.). *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives* (pp. 55-70). New York: Kluwer Publishers.
- International Labour Organization. (2011). *Manual on the measurement of volunteer work*. Geneva: [STAT_978-92-2-125070-8_7_5bmmE.indd\(ilo.org\)](https://www.ilo.org/public/eng/mediastatements/STAT_978-92-2-125070-8_7_5bmmE.indd(ilo.org))
- Jacobs, Janis E., Vernon, Margaret K. și Eccles, Jacquelynne S. (2004). Relations between social self-perceptions, time use, and prosocial or problem behaviors during adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 19, 45-52.
- Jaffe, K. (2002). An economic analysis of altruism: Who benefits from altruistic acts?. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*, 5(3).
- Jaliu, Dragoș. (2007). *Managementul proiectelor – suport de curs*. București: Școala Națională de Studii Politice și Administrative.
- Jellal, M., & Wolff, F. C. (2002). Cultural evolutionary altruism: Theory and evidence. *European Journal of Political Economy*, 18(2), 241-262.
- Jo, S. (2020). Schools for democracy? The relationship between nonprofit volunteering and direct public participation. *International Public Management Journal*, 24(1), 67-85.
- Johansson, P. O. (1992). Altruism in cost-benefit analysis. *Environmental and Resource Economics*, 2, 605-613.
- Jones, Linda J. (1994). *The Social Context of Health and Health Work*. London: Macmillan Press Ltd..
- Kerr, B., Godfrey-Smith, P., & Feldman, M. W. (2004). What is altruism?. *Trends in ecology & evolution*, 19(3), 135-140.
- Kettrey, H. H., & Marx, R. A. (2021). Effects of bystander sexual assault prevention programs on promoting intervention skills and combatting the bystander effect: A systematic review and meta-analysis. *Journal of experimental criminology*, 17, 343-367.

- Kienbaum, Jutta, Volland, Cordelia și Ulich, Dieter. (2001). Sympathy in the context of mother-child and teacher-child relationships. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 302-309.
- Kimhi, S., & Doron, H. (2013). Conscripted without induction order: Wives of former combat veterans with PTSD speak. *Psychology*, 4(03), 189.
- Krebs, D. (1982). Prosocial behavior, equity, and justice. In *Equity and justice in social behavior* (pp. 261-308). Academic Press.
- Latané, Bibb și Darley, John. (1970). *The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help?* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Laverie, Debra A. și McDonald, Robert E. (2007). Volunteer dedication: Understanding the role of identity importance on participation frequency. *Journal of Macromarketing*, 27, 274-288.
- Lawler, Edward J. & Thye, Shane R. (eds.) (2009). *Altruism and Prosocial Behavior in Groups*. Japonia: Emerald Group Publishing Limited.
- Lee, Jarene Frances și Catagnus, Julia M. (1998). *What We Learned (the Hard Way) about Supervising Volunteers: An Action Guide to Making Your Job Easier*. Philadelphia: Energize Inc.
- Leigh Jr, E. G. (2010). The group selection controversy. *Journal of evolutionary biology*, 23(1), 6-19.
- Levi, O., Fruchter, E., Weiser, M., Pine, D. S., Kreiss, Y., & Bar-Haim, Y. (2018). Treatment Seeking for Posttraumatic Stress in Israel Defense Forces Veterans Deployed in the 2006 Israel-Hezbollah War: A 7-Year Post-War Follow-Up. *The Israel journal of psychiatry and related sciences*, 55(2), 4.
- Lewin, K. (1948). *Resolving Social Conflicts. Selected Papers on Group Dynamics*. New York: Harper & Row.
- Lewin, K. (1948). *Resolving Social Conflicts. Selected Papers on Group Dynamics*. New York: Harper & Row.
- Lewin, Kurt. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2, 34-46.
- Lewin, Kurt. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues*, 2, 34-46.
- Lewin, Kurt. (1947a). Frontiers in group dynamics, I. Concept, method and reality in social science; Social equilibria and social change. *Human Relations*, 1(1), 2-38.
- Lewin, Kurt. (1947b). Frontiers in group dynamics, II. Channels of group life, social planning and action research. *Human Relations*, 1(1), 143-153.
- Lewin, Kurt. [1943](1951). Problems of research in social psychology. În D. Cartwright (ed.), *Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers by Kurt Lewin* (pp. 155-169). New York: Harper & Row.
- Lewin, Kurt. [1943](1951). Problems of research in social psychology. În D. Cartwright (ed.), *Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers by Kurt Lewin* (pp. 155-169). New York: Harper & Row.
- Libertatea, (2018). *Câți militari români suferă de sindromul de stres posttraumatic? MApN are o lipsă acută de psihologi*. <https://www.libertatea.ro/stiri/19-militari-2133380>.
- Lilley, M., & Slonim, R. (2016). Gender differences in altruism: Responses to a natural disaster.
- Lippa, Richard A. [1990] (1994). Helping others. În Richard A. Lippa. *Introduction to Social Psychology* (pp. 482-534). Pacific Grove, California: Brooks Cole Publishing Company.
- Liu, Chao Ye, Hang Qi Li, Yefeng Chen (2019). The Neural Basis of Human Prosocial Behavior. (n.p.): Frontiers Media SA.

- MacLeod, F. (1993). *Motivating and Managing Today's Volunteers: How to Build and Lead a Terrific Team*. Statele Unite ale Americii: Self-Counsel Press.
- Managementul vol:
- Manuncia, G.K., Baumann, D.J. și Cialdini, R.B. (1984). Mood influences in helping. Direct effect or side effects? *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 571-577.
- Marineanu, V. (coord.), (2015). *Manual pentru pregătirea psihologică și controlul stresului operational*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei.
- Martinez, Teresa A. & McMullin, Steve L. (2004). Factors affecting decisions to volunteer in nongovernmental organizations. *Environment and Behavior*, 36, 112-126.
- Midlarsky, Elizabeth, Jones, Stephanie Fagin și Corley Robin P. (2005). Personality correlates of heroic rescue during the holocaust. *Journal of Personality*, 73, 907-934.
- Milgram, Stanley. (1970). The experience of living in cities. *Science*, 167, 1461-1468.
- Milgram, Stanley. (1977). The familiar stranger: An aspect of urban anonymity. În S. Milgram. *The Individual in a Social World: Essays and Experiments* (pp. 51-53). Reading: Addison-Wesley Pub. Co.
- Millen, De Rochelle L., Mann, Jack și Bennett, Timothy. (1996). *New Perspectives on the Holocaust: A Guide for Teachers and Scholars*. New York: NYU Press.
- Ministerul Apărării Nașionale. (2024). *Situația cu efectivele Armatei României participante la misiuni și operații în afara teritoriului național* <https://www.defense.ro/misiuni-internationale>.
- Ministerul Apărării Nașionale. (2021). *Normele metodologice de aplicare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr 82/2006 pentru recunoașterea meritelor personalului armatei participant la acțiuni militare și acordarea unor drepturi acestuia și urmașilor celui decedat*. <https://lege5.ro/Gratuit/gezdknzzheyq/principalele-misiuni-la-care-au-participat-forțele-armate-in-afara-teritoriului-statului-roman-incepand-cu-anul-1990-norma-metodologica?dp=geydgmjygm4tcmq>
- Ministerul Apărării Nașionale. *Comunicat de presă*. <http://presamil.ro/11-noiembrie-ziua-veteranilor-din-teatrele-de-operatii/>.
- Misztal, Barbara A. (1996). *Trust in Modern Societies. The Search for the Bases of Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Mohr, E. (2014). Posttraumatic growth in youth survivors of a disaster: An arts-based research project. *Art Therapy*, 31(4), 155-162.
- Moore, B. A., & Penk, W. E. (Eds.). (2011). *Treating PTSD in military personnel: A clinical handbook*. The Guilford Press.
- Morelli, S. A., Rameson, L. T., & Lieberman, M. D. (2014). The neural components of empathy: predicting daily prosocial behavior. *Social cognitive and affective neuroscience*, 9(1), 39-47.
- Moscovici, Serge. [1996] (1998). Formele elementare ale altruismului. În S. Moscovici (ed.). *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt* (pp. 61-73). Iași: Editura Polirom (traducere din limba franceză de Cristina Moșu).
- Mureșan, Ioana & Mureșan, Traian. (2003). *Ghid de constituire a unui centru de voluntariat*. Cluj-Napoca: Centrul Național de Voluntariat Pro Vobis.
- Musick, M. A., & Wilson, J. (2007). *Volunteers: A social profile*. Indiana University Press.
- Myers, David G. [1983] (1987). Altruism: Helping others. În D. G. Myers. *Social Psychology* (pp. 441-481). New York. Mc.Graw-Hill Book Company.
- National Health Service (2021). *Peer support worker*. <https://www.healthcareers.nhs.uk/explore-roles/psychological-therapies/roles-psychological-therapies/peer-support-worker>;
- Neculau, Adrian (coord.). (2001). *Intervenția psiho-socială în grupurile sociale defavorizate. Strategie și metodologie*. Iași: Editura Erola.

- Nelson, E. L., & Sharp, S. (2016). A review of pediatric telemental health. *Pediatric Clinics*, 63(5), 913-931.
- Nilsen, F. A., Bang, H., Boe, O., Martinsen, Ø. L., Lang-Ree, O. C., & Røysamb, E. (2020). The Multidimensional Self-Control Scale (MSCS): Development and validation. *Psychological Assessment*, 32(11), 1057–1074.
- Nistor, Laura. (2009). *Câteva aspecte privind participarea în organizații de protecție a mediului în România și Europa*. Sociologie Românească, 1, 60-88.
- Nofke, Susan E., Somekh, Bridget. (2013). *The SAGE Handbook Educational Action Research*. Sage Publications Ltd.
- Norton, Lin. (2002). *Action Research in Teaching and Learning. A Practical Guide to Conducting Pedagogical Research in Universities*. Taylor & Francis.
- Oakley, B., Knafo, A., Madhavan, G., & Wilson, D. S. (Eds.). (2011). *Pathological altruism*. Oxford University Press.
- Okun, Morris A. și Michel, Josef. (2006). Sense of community and being a volunteer among the young-old. *Journal of Applied Gerontology*, 25, 173-188.
- Oliveira, M., Proença, T., & Ferreira, M. R. (2022). Do corporate volunteering programs and perceptions of corporate morality impact perceived employer attractiveness?. *Social Responsibility Journal*, 18(7), 1229-1250.
- Omoto, A.M. și Snyder, M. (2002). Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45, 846–867.
- Palmonari, Augusto și Zani, Bruna. [2003] (2007). Cercetarea-acțiune ca metodă privilegiată pentru studierea comunității. În S. Moscovici și F. Buschini (coord.). *Metodologia științelor socioumane* (pp. 47-49). Iași: Editura Polirom.
- Parlamentul României. (2020). *Legea 168/2020 pentru recunoașterea meritelor personalului participant la acțiuni militare, misiuni și operații pe teritoriul sau în afara teritoriului statului român și acordarea unor drepturi acestuia, familiei acestuia și urmașilor celui decedat*. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/228752>.
- Pater, K. (2022). Opinion of the European Economic and Social Committee on ‘Volunteers—Citizens building the future of Europe’. *Official Journal of the European Union*, 6(2022), 19-26.
- Pearce, Philip L. (2005). *Tourist behaviour: Themes and conceptual schemes*. Bristol: Channel View Publications.
- Penner, L. A., Craiger, J. P., Fritzsche, B. A., & Freifeld, T. S. (2014). Measuring the prosocial personality. In *Advances in personality assessment* (pp. 147-164). Psychology Press.
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annu. Rev. Psychol.*, 56, 365-392.
- Pfattheicher, S., Nielsen, Y. A., & Thielmann, I. (2022). Prosocial behavior and altruism: A review of concepts and definitions. *Current opinion in psychology*, 44, 124-129
- Pidgeon, Walter P. (1998). *The Universal Benefits of Volunteering. A Practical Workbook for Nonprofit Organizations, Volunteers, and Corporations*. New York: John Wiley & Sons.
- Piliavin, Jane Allyn & Charng, Hong-Wen. (1990). Altruism: A review of recent theory and research. *Annual Review of Sociology*, 16, 27-65.
- Precupețu, Iuliana. (2007). Cercetare acțiune. În C. Zamfir și S. Stănescu (coord.). *Enciclopedia dezvoltării sociale* (pp. 105-110). Iași: Editura Polirom.
- Pro Vobis – Centrul Național de Resurse pentru Voluntariat. (2023). *Document de poziție-Calitate în lucru cu voluntarii*. <https://storage.googleapis.com/datafycms-production-eu/voluntariat/documents/Document de poziție publică - Calitate în lucru cu voluntarii.pdf>

- Proescher, E., Aase, D. M., Passi, H. M., Greenstein, J. E., Schroth, C., & Phan, K. L. (2022). Impact of perceived social support on mental health, quality of life, and disability in post-9/11 US military veterans. *Armed Forces & Society*, 48(1), 115-135.
- PROSOCIAL:
- Queller, D.C., and Strassman, J.E. (1998). Kin selection and social insects. *Bioscience* 48, 165–175.
- Rigman, Cristina. (2008). *Volunteers in Romania: A Profile*. Cluj-Napoca: Centrul pentru Studiul Democrației.
- Rizzo, A., Parsons, T. D., Lange, B., Kenny, P., Buckwalter, J. G., Rothbaum, B., ... & Reger, G. (2011). Virtual reality goes to war: A brief review of the future of military behavioral healthcare. *Journal of clinical psychology in medical settings*, 18, 176-187.
- Rizzo, A., Reger, G., Gahm, G., Difede, J., & Rothbaum, B. O. (2009). Virtual reality exposure therapy for combat-related PTSD. *Post-traumatic stress disorder: Basic science and clinical practice*, 375-399.
- Rothbaum, B. O., Difede, J., & Rizzo, A. (2008). Therapist treatment manual for virtual reality exposure therapy: Posttraumatic stress disorder in Iraq combat veterans. *Atlanta: Virtually Better Inc.*
- Rousset, F. (2004). *Genetic structure and selection in subdivided populations*. Princeton: Princeton University Press.
- Rushton, J. P. (1982). Altruism and society: A social learning perspective. *Ethics*, 92(3), 425-446.
- Saeri, A. K., Slattery, P., Lee, J., Houlden, T., Farr, N., Gelber, R. L., ... & Zorker, M. (2023). What works to increase charitable donations? A meta-review with meta-meta-analysis. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 34(3), 626-642.
- Salamon, L. M. și Sokolowski, W. (2001). *Volunteering in Cross-National Perspective: Evidence from 24 Countries*. Baltimore: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies. <http://www.jhu.edu/ccss/pubs/pdf/cnpwp401.pdf>
- Sandu, Dumitru (coord). (2007). *Practica dezvoltării comunitare*. Iași: Editura Polirom.
- Sandu, Dumitru. (2003). Capital social. În S. Chelcea și P. Iluț (coord.). *Enciclopedie de psihosociologie* (pp. 68-70). București: Editura Economică.
- Sandu, Dumitru. (2005). *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*. Iași: Editura Polirom.
- Sarid, O., Melzer, I., Kurz, I., Shahar, D. R., & Ruch, W. (2010). The effect of helping behavior and physical activity on mood states and depressive symptoms of elderly people. *Clinical Gerontologist*, 33(4), 270-282.
- Saroglou, V. (2013). Religion, spirituality, and altruism. In K. I. Pargament, J. J. Exline, & J. W. Jones (Eds.), *APA handbook of psychology, religion, and spirituality (Vol. 1): Context, theory, and research* (pp. 439–457). American Psychological Association.
- Saulean, Daniel. (1999). *Sursele sociale ale vieții asociative și filantropiei în contextul tranziției*. www.fdsc.ro/documente/22.pdf.
- Sava, M.S. (2016). Rezumat doctoral: Satisfacția și angajamentul voluntarilor. Factori de influență. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai. https://econ.ubbcluj.ro/Scoala_Doctorala/rezumat/SANA%20Marcela%20Sefora.pdf
- Saz-Gil, M. I., Cosenza, J. P., Zardoya-Alegría, A., & Gil-Lacruz, A. I. (2020). Exploring corporate social responsibility under the background of sustainable development goals: A proposal to corporate volunteering. *Sustainability*, 12(12), 4811.
- Schippers, Gerard M., Märker, Nicole și De Fuentes-Merillas, Laura. (2001). Social skills training, prosocial behavior and aggressiveness in adult incarcerated offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45, 244-251.

- Schneider, M.E., Major, B., Luthanen, R. și Crocker, J. (1996). Social stigma and the potential costs of assumptive help. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2, 201-209.
- Schotland, R. și Straw, M. (1976). Bystander response to an assault: When a men attacks a woman. *Journal of Personality*, 34(5), 990-999.
- Schroeder, David A & Graziano William G. (eds.) (2015). *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*. Regatul Unit: Oxford University Press.
- Schütt, C. A. (2023). The effect of perceived similarity and social proximity on the formation of prosocial preferences. *Journal of Economic Psychology*, 99, 102678.
- Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z., & Lacherez, P. (2006). Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(2), 179-187.
- Sesardic, N. (1999). Altruism. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 50(3), 457-466.
- Sharabany, R., & Bar-Tal, D. (1982). Theories of the development of altruism: Review, comparison and integration. *International Journal of Behavioral Development*, 5(1), 49-80.
- Sharp, S.P., McGowan, A., Wood, M.J., and Hatchwell, B.J. (2005). Learned kin recognition cues in a social bird. *Nature* 434, 1127–1130
- Shure, R.S. (1991). Volunteering: Continuing expansion of the definition and a practical application of altruistic motivation. *Journal of Volunteer Administration*, 9, 36–41.
- Sigelman, Carol K. [1972] (1984). Prosocial Behaviour. În K. Deaux și L. S. Wrightsman (eds.). *Social Psychology in the 80's* (pp. 221-253). Monterey, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Sigelman, Carol K. [1972] (1993). Prosocial Behaviour. În K. Deaux, F.C. Dane și L.S. Wrightsman (eds.). *Social Psychology in the 90's* (pp. 284-311). Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Sirati-Nir, M., Khaghanizade, M., Rahimi, A., Khazaei, M., & Ghadirian, F. (2018). The effect of social support skill-training group intervention on perceived social support in veterans with posttraumatic stress disorder. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 23(4), 272.
- Smith, David Horton. (1981). Altruism, volunteers and volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research*, 10, 21–36.
- Smith, David Horton. (1982). Altruism, Volunteers and Volunteerism. În J.D. Hartman. (ed.). *Volunteerism in the Eighties. Fundamental Issues in Voluntary Action* (pp. 23-44). Washington D.C.: University Press of America.
- Smith, David Horton. (1994). Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23, 243-263.
- Smith, Edward Clarence. (2008). *De ce e important ca IMM-urile să facă programe de CSR*. <http://www.responsabilitatesociala.ro/editoriale/de-ce-e-important-ca-imm-urile-sa-faca-programe-de-csr.html>.
- Snyder, Mark & Stürmer, Stefan (eds.) (2009). *The Psychology of Prosocial Behavior: Group Processes, Intergroup Relations, and Helping*. Germania: Wiley.
- Staub, Ervin (ed.) (2013). *Development and Maintenance of Prosocial Behavior: International Perspectives on Positive Morality*. Germania: Springer US.
- Steele, Timothy. (ed.) (2016). *Prosocial Behavior: Perspectives, Influences and Current Research*. Statele Unite ale Americii: Nova Science Publishers, Incorporated.
- Steg, L., & De Groot, J. (2010). Explaining prosocial intentions: Testing causal relationships in the norm activation model. *British journal of social psychology*, 49(4), 725-743.
- Stevick, R.A. și Addleman, J.A. (1995). Effects of short-term volunteer experience on self-perceptions and prosocial behavior. *The Journal of Social Psychology*, 5, 663- 665.

- Stocks, E. L., Lishner, D. A., & Decker, S. K. (2009). Altruism or psychological escape: Why does empathy promote prosocial behavior?. *European journal of social psychology*, 39(5), 649-665.
- Sundeen, R. A. (1992). Difference in personal goals and attitudes among volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 21, 271-291.
- Sunderland, K., & Mishkin, W. (2013). Guidelines for the practice and training of peer support. Peer Leadership Group. *Mental Health Commission of Canada*. Calgary.
- Thielmann, I., Spadaro, G., & Balliet, D. (2020). Personality and prosocial behavior: A theoretical framework and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 146(1), 30.
- Thoits, Peggy A. și Hewitt, Lyndi N. (2001). Volunteer work and well-Being. *Journal of Health and Social Behavior*, 42, Nr. 2, 115-131.
- Thomas, J. L., Wilk, J. E., Riviere, L. A., McGurk, D., Castro, C. A., & Hoge, C. W. (2010). Prevalence of mental health problems and functional impairment among active component and National Guard soldiers 3 and 12 months following combat in Iraq. *Archives of general psychiatry*, 67(6), 614-623.
- Tiehen, Laura. (2000). Has working more caused married women to volunteer less? Evidence from time diary data, 1965 to 1993. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 29, 505-529.
- Trustul de presă al Armatei. 11 noiembrie, Ziua Veteranilor din Teatrele de Operații. <http://presamil.ro/11-noiembrie-ziua-veteranilor-din-teatrele-de-operatii/>.
- Tsang, J. A., & Martin, S. R. (2019). Four experiments on the relational dynamics and prosocial consequences of gratitude. *The Journal of Positive Psychology*, 14(2), 188-205.
- Turgoose, D., Ashwick, R., & Murphy, D. (2018). Systematic review of lessons learned from delivering tele-therapy to veterans with post-traumatic stress disorder. *Journal of telemedicine and telecare*, 24(9), 575-585.
- United Nation Volunteers. (2002). *Volunteerism and Capacity Development*. www.unv.org/en/news-resources/resources/on-volunteerism/doc/volunteerism-and-capacity-development.html.
- United Nations Volunteers. (2004). *Enhancing Business-Community Relations. The Role of Volunteers in Promoting Global Corporate Citizenship. Global Report*. Bonn: United Nations Volunteers.
- Vander Zanden, James W. [1977] (1987). Altruism and helping behavior. În J.W. Vander Zanden. *Social Psychology* (pp. 297-327). New York: Random House.
- Varker, T., Brand, R. M., Ward, J., Terhaag, S., & Phelps, A. (2019). Efficacy of synchronous telepsychology interventions for people with anxiety, depression, posttraumatic stress disorder, and adjustment disorder: A rapid evidence assessment. *Psychological services*, 16(4), 621.
- Voicu, Bogdan și Voicu, Mălina. (2003). Volunteering in CEE: one of the missing links?. În B.Voicu și H. Rusu (ed.). *Globalization, Integration, and Social Development in Central and Eastern Europe* (pp. 57-66). Sibiu: Editura Psihomedica.
- Voicu, Bogdan. (2005). Voluntariatul. În B. Voicu. *Penuria pseudo-modernă a postcomunismului românesc. Volumul I. Schimbarea socială și acțiunile indivizilor* (pp. 121-136). Iași: Editura Expert Projects.
- Voicu, Mălina și Voicu, Bogdan. (2003). Volunteering in România: a rara avis. În P. Dekker și L. Halman (editori). *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives* (pp. 143-160). New York: Kluwer Publishers.
- Voicu, Mălina și Voicu, Bogdan. (2005). Promoting volunteering in Eastern Europe. *European Conference and Exchange Forum about Volunteering, Maastricht, 7-9 noiembrie 2004*. www.iccv.ro.

- Wan, M., Carlson, D. S., Quade, M. J., & Kacmar, K. M. (2022). Does work passion influence prosocial behaviors at work and home? Examining the underlying work–family mechanisms. *Journal of Organizational Behavior*, 43(9), 1516-1534.
- Warburton, Jeni, Terry, Deborah J., Rosenman Linda S. și Shapiro, Margaret. (2001). Differences between older volunteers and nonvolunteers: Attitudinal, normative, and control beliefs. *Research on Aging*, 23, 586-605.
- Wilson, D. S. (2015). *Does altruism exist?: culture, genes, and the welfare of others*. Yale University Press.
- Wilson, Edward O. [1975] (2003). *Sociobiologia*. București: Editura Trei (traducere din limba engleză de Louis Ulrich; prefață și controlul științific al traducerii de Grigore Strungaru).
- Wilson, J., & Musick, M. (1999). The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemp. Probs.*, 62, 141.
- Wilson, John și Musick, Marc A. (1997). Who cares? Towards an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 62, 694-713.
- Wilson, John și Musick, Marc A. (1999). Attachment to volunteering. În *Sociological Forum*, 14 (2), 243-272.
- Wilson, John și Musick, Marc A. (1998). The contribution of social resources to volunteering. *Social Science Quarterly*, 79, 799–814.
- Wilson, John. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, nr. 26, 215-240.
- Wilson, Patricia Estey. (2000). Hospice volunteer training: Making the experience more meaningful. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine*, 17 (1), 107-110.
- Wosinska, Wilhemina. [2004] (2005). Comportamentul prosocial. În W. Wosinska. *Psihologia vieții sociale* (pp. 255-274). București: Editura Renaissance.
- Xu, X., Liu, Z., Gong, S., & Wu, Y. (2022). The relationship between empathy and attachment in children and adolescents: Three-level meta-analyses. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1391.
- Yanilov, E. & Boe, O. (2020). *Krav Maga - Combat Mindset and Fighting Stress: How to Perform Under Alarming and Stressful Conditions*. Germania: Meyer & Meyer Sport.